AYLIK KÜLTÜR SANAT DERGİSİ • YIL: 17 • MART 2007 • 5 YTL. (KDV DAHİL)

insancıl

ISSN 1300-4158

2007/03

- Ömer Naci Soykan'da Kimlik-Kişilik Tartışması
- Kültüralizm Üzerine Notlar
- Sevgiliye Mektup
- Hrant Dink'in Tarihsel Yalnızlığında Yalnızım
- Kadının Kurtuluşu... İnsanın Kurtuluşu
- Kadınlar Gücünü Önce "Kendinden" Almalıdır
- Hep Yolda

YILDIZ GÜNCESİ'nde

— Yusuf Çotuksöken'in 40. Sanat Yılı
— Küreselleşme, Büyük Hayal Kırıklığı
— Noam Chomsky ile İki Saat
— Çorlu'da
— Çok Kötü... Çok Kötü
— Derinde Sızlayan

8 Mart Dünya Emekçi Kadınlar Gününüz Kutlu Olsun

İnsancıl'a gönderilen ürünler geri verilmez

Yayın Türü: Aylık yerel süreli yayın

Sahibi ve Yazı İşleri Sorumlusu Berrin TAŞ

Genel Yayın Yönetmeni Cengiz GÜNDOĞDU

Kurum Yazmanı Şadiye GÜLE

Ofset Hazırlık ve Kapak Tasarım Deniz SARAÇ

Kapak Constantin Brancusi *Öpücük, 1997*

Baskı ILICAK Matbaası

Dağıtım DOĞAN Dağıtım A.Ş.

Yazı Kurulu
•Cengiz GÜNDOĞDU, •Servet ÇOLAK, •Berrin TAŞ

Danışma Kurulu
•Prof.Dr.Medar ATICI (Galatasaray Üniversitesi), •Prof.Dr.Melih BAŞARAN *(Galatasaray Üniversitesi)*, •Prof.Dr.Sabri BÜYÜKDÜVENCI *(Ankara Üniversitesi)*, •Prof.Dr.Ahmet CEVİZCİ *(Uludağ Üniversitesi)*, •Prof.Dr.Yasin CEYLAN *(Orta Doğu Teknik Üniversitesi)*, •Doç.Dr.Cengiz ÇAKMAK *(İstanbul Üniversitesi)*, •Doç..Dr.Zeynep DİREK *(Galatasaray Üniversitesi)*, •Prof. Dr.Ahmet INAM *(Orta Doğu Teknik Üniversitesi)*, • Prof.Dr. Sevgi İYİ *(Maltepe Üniversitesi)*, •Prof.Dr.Ömer Naci SOYKAN *(Mimar Sinan Üniversitesi)*, •Prof.Dr.Harun TEPE *(Hacettepe Üniversitesi)*

•Danışma Kurulu'nun onayladığı yazılar telifli içerikli yazılar olacaktır

İNSANCIL hakemli bir dergidir. Danışma Kurulu'nun onayladığı yazılarda bu durum belirtilmiştir.

Adres: Küçükparmakkapı, İpek Sok. Zafer Han No.10 Beyoğlu-Istanbul Tel./Belgeç (0212) 249 80 19
E-mail: insancildergisi@hotmail.com **www.insancil.com**

Yurtiçi yıllık abone bedeli: 60.000.000 TL. - 60 YTL
Yurtiçi ödemeler için
T.İş Bankası Parmakkapı-Beyoğlu-Istanbul Hesap No. 1042 0577792
Posta Çeki: 666043
TEB Maçka Şb. Hesap No.0045 00 42982

Yurtdışı yıllık abone bedeli: 70 Euro ya da 70 $
Yurtdışı ödemeler için
T.İş Bankası Ataköy-Istanbul 1137 30100317 9305 (Euro Hesabı)
T.İş Bankası Parmakkapı-Beyoğlu-Istanbul 1042 301000 0153677 (Dolar Hesabı)

Ödemeler Berrin TAŞ adına yapılacaktır.

İÇİNDEKİLER

Servet ÇOLAK	ÖMER NACİ SOYKAN'DA KİMLİK-KİŞİLİK TARTIŞMASI	1
İbrahim İSPİR	DUR BİRAZ BEKLE (ŞİİR)	5
Sibel ÖZBUDUN	KÜLTÜRALİZM ÜZERİNE NOTLAR	6
Rakel DİNK	SEVGİLİYE MEKTUP	12
Kazım GÜNDOĞAN	HRANT DİNK'İN TARİHSEL YALNIZLIĞINDA YALNIZIM	13
Cafer YILDIRIM	ŞECERE (ŞİİR)	14
Birsen İLETMİŞ	KADININ KURTULUŞU... İNSANIN KURTULUŞU	15
Sadife İLEN	KADINLAR GÜCÜNÜ ÖNCE "KENDİNDEN" ALMALIDIR	17
Sedat UMRAN	KOLTUK (ŞİİR)	22
İsmet Kemal KARADAYI	İSTANBUL'LA FRANKFURT'UN ARASI XIII	23
	HRANT DİNK İÇİN ŞİİRLER	24
Canan CİHAN	PARÇALANMIŞ İNSANLIĞIN KAHRAMANLIĞI	26
Onur ASLAN	EKİN (ŞİİR)	27
Berrin TAŞ	HEP YOLDA	28
Sıraç IRMAK	YANMANIN GÜZEL YANI (ŞİİR)	30
İlhan YÜCE	YABANCIL YAŞAMIN "ET YASASI" İNSANOĞLUNA DAYATILMIŞTIR	31
Molla DEMİREL	GECEM PARAM PARÇA (ŞİİR)	36
Ali FİL	"NOBEL" VE YANKILARININ DÜŞÜNDÜRDÜKLERİ	37
Cengiz GÜNDOĞDU	KURŞUN (ÖYKÜ)	39
Ruşen HAKKI	"YOLCULUK" VE "GELİNCİK"	41
Cengiz GÜNDOĞDU	YILDIZ GÜNCESİ	42

ÖMER NACİ SOYKAN'DA KİMLİK-KİŞİLİK TARTIŞMASI

Servet ÇOLAK

Servet Çolak, 1968 Hatay doğumludur. İ. Ü. İstanbul Tıp Fakültesi'ni bitirdi. Türkiye İnsan Hakları Vakfı İstanbul Temsilciliği'nde hekimdir. 2002'den beri İnsancıl Atölyesi katılımcısıdır.

Felsefenin görevlerinden biri, günlük yaşamda özen göstermeden kullandığımız kavramları açıklamaktır. Sınırları, içeriği belirlenince, kavramlar somutlanır. Dil zenginleşir. Düşüncenin alanı genişler. Kavramların ayrıntılı incelemesi, kavramlarla yapılan felsefe için bir zorunluluktur da. Tersi durumda felsefe yapılamaz. Filozof Ömer Naci Soykan'ın kimlik- kişilik üzerine yazıları bu çerçevede önemlidir. Soykan, üstünde pek düşünmeden kullandığımız bu iki kavramı açık ve seçik ortaya koyar.

Soykan'ın bakışını irdelemeden önce şunu belirtelim. Kimlik tartışması 1990'lı yıllarda yoğunlaştı. Bu tartışma, Yeni Dünya Düzeni ya da Küreselleşme örtüsüyle kendini gizleyen kapitalist-emperyalizmin politikalarının bir dışavurumuydu. Yetmiş yıllık bir deneyimden sonra, geri çekilen sosyalist dalganın boşalttığı alan "kimlik", "medeniyetler çatışması" "çokkültürlülük" tartışmalarıyla doldurulmak istendi.

Yeni Dünya Düzeni'ni öne sürenlere göre, "tarihin sonu" gelmişti (Hegel de aynı şeyi söyleyerek yanılmıştı). Artık, kapitalizmin sosyalizme, yeni liberalizmin sosyalist planlı ekonomiye üstün olduğu ortaya çıkmıştı. Artık, evrensel insan hakları değil, bölgesel/yerel toplumların kimlikleri, kültürleri önemliydi. Başka deyişle, insan haklarının evrenselliği, yerel toplulukların/toplumların kültürel haklarına indirgendi. Aklı öne çıkaran Aydınlanma, insan üzerinde otorite kurmakla suçlandı. Aklın ikinci plana itildiği, inancın öne çıkarıldığı bir psikolojik savaş sürdürüldü. "Ben neyim?" ya da "İnsan nedir?" soruları yerine "Biz kimiz?" ya da "Ben kimim?" soruları geçirilmek istendi. Sınıfsal perspektif, ulusal/dinsel perspektifle perdelendi. Balkanlar'da, Kafkaslar'da, Afrika'da, Irak'ta süren etnik/dinsel iç savaşlar nedir? Emperyalizmin "demokratikleş(tir)me" maskeli, kışkırt-savaştır-böl-yönet-sömür stratejisinin uygulamaları değil mi?

Kimlik–kişilik tartışması, insanlığın yazgısıyla yakından ilişkili bir tartışmadır. İnsan, yazgısını bilerek/bilmeyerek kendi yazıyor. Gelecek, gericilikten başka bir şey olmayan kimlik çatışmalarıyla mı yazılacak? Yoksa adaletle, özgürlükle, bilgiyle donatılmış kişilikli insanların kurduğu bir dünyada kardeşçe mi yaşanacak? Soykan, bu tartışmada ikinciden yanadır. Soykan, kimlik tartışmasındaki tehlikeyi görüyor. "*Bu konuda ilk kez 1994 yılında İstanbul'da uluslararası bir sempozyumda bir konuşma yapmıştım. Görebildiğim kadarıyla kimliğe karşı eleştirel bir tutum o ana kadar yoktu.*"(1) Soykan, kimlik tartışmasında sorunu saptıyor. Kimliğe karşı eleştirel bir tutum alıyor. Soykan'ın bu katkısı hem kuramsaldır, hem de içselleştirebildiğimiz ölçüde yaşamsaldır. Şimdi düşünür Ömer Naci Soykan'ı izleyelim.

Kimlik

Soykan, dünyada ve Türkiye'de sürdürülen kimlik tartışmasıyla ilgili sorumluluğunu şöyle açıklar. "*Bir felsefecinin ülkesinde yaşanan sorunlara felsefi bir yaklaşımla çözüm araması, onun için savsaklanamaz bir ödevdi.*"(2) Peki, kimlik nedir? "*Bir kimsenin kendi özel adını, ulus adını vb. söyleyerek, kendisi hakkında verdiği tanım, belirtildiği gibi, bir kimlik ifadesi olur. Ve her bir kimlik ifadesi başka bir kimlik ifadesini kendi karşısına çıkarır. Çünkü onun kendisinin tanımı, onu o olmayandan ayırır ve o olmayanı onun karşısına koyar* (...) *Başka bir deyişle, her kimlik ifadesi, onun karşısına başka bir kimlik ifadesinin çıkmasını meşrulaştırır* (...) *şimdi ortada birbirinden ayrı olan, birbirini dışlayan iki kimlik ifadesi vardır.*"(3) Kimlik kavramı, bir insan veya bir küme insan için kullanılabilir. Ama yeryüzünde yaşayan tüm insanlar için geçerli bir kimlik olamaz. Evrensel bir kimlik olmaz. Kimlik ancak insanların bir parçasını içerirse kimlik olabilir. Kimlik insanın için-

de doğduğu topluluk/toplumda hazır bulduğu, özdeşleştiği ayrımlardır. Bu ayrımlar o topluluğa/toplума özgüdür. Sözgelimi din, dil, gelenek, görenek vb. ayrımlar.

Kimlik, insana tözcü bakışın sonucudur. Buna göre her insanın değişmeyen, kimlikte toplanan vazgeçilemez kimi özellikleri vardır. Bu bakış insanı daraltır. Gelişimini durdurur. Tehlikelidir. Oysa insan bir olanaklar varlığıdır. Değişebilir. İnsana tözcü değil, ilinekçi bakmak daha doğrudur. İlinekçi bakış da tarihsel birikimin ürünüdür. Öyleyse, tarihin önümüze çıkardığı bu iki bakışı yerli yerine koymak, doğru olanı seçmek gerekir.

Kimliği aşmak kolay değildir. Bu yüzden kişilik düzeyine yükselemeyenlerin bir kimlikte takılıp kalmalarını anlamak gerekir. Kimlik, günümüz (burjuva) dünyasının ekonomik-toplumsal örgütlenmesine de uygundur. Koşullar, kişiliğin değil, kimliğin yaygınlığı için elverişlidir. Bu nedenle milliyetçilik, dincilik yaygındır. Yazılı tarihte kişilikli insanlar görmemize karşın, bu sayı azdır. Çünkü, kimliğin nesnel temeli olan sınıflı toplum yapısı sürüyor.

Kimlik-kişilik çatışmasının ülkede, dünyada sağlıklı çözülebilmesi için, tek tek insanlarda çözülmesi gerekir. Kendini değiştirmeyen, dünyayı değiştiremez. Soykan söylüyor. "*Kişinin kendi özü, yani kişiliği ile ait olduğu topluluğun özü, yani kişinin kendisinin de bir ölçüde paylaştığı topluluğun kimliği arasında bazen bir gerilim olabilir. Bu gerilim, kimlik-kişilik çatışması adını alır.*"(4) Bu gerilim, bu çatışma bin yıllardır sürüyor. Egemen düşünceye karşı çıkanların, etkisizleştirme amacıyla suçlanıp cezalandırıldıklarını biliyoruz. Sözgelimi, Aiskhylos'un *Zincire Vurulmuş Prometheus*'u Zeus'a karşı kişilikli bir tutum alır. Burada Sokrates'in tutumunu da anımsayalım. Kimlik-kişilik çatışması sanatın, felsefenin doğuşundan sonra somutlanır. Gözle görünür duruma gelir. Bunun nedeni sanatın, felsefenin insandaki evrenselliği aramasıdır.

Günümüzde yapılması gereken nedir? Kimlikle kişilik arasında sağlıklı bir ilişki kurmak. Kimliği tümden yok saymadan, olabildiğince geri plana itmek. Onu sınırlamak, küçültmek. Çünkü, istesek de kimliği bir çırpıda silemeyiz. Bir kültürün içine doğuyoruz hepimiz. Öyleyse kültürel kimliğimizle kişilik arasında doğru bir ilişki kurmak gerekir. Kültürel kimlikle kişiliğin çatıştığı yerde, kişilikten yana bir tutum almamız doğru olur. Soykan bunu şöyle belirtir. "*Sırasında o kendi kültürü (kimliği) ile de bir çelişkiye, bir hesaplaşmaya girebilir; girmelidir. Çünkü kimlik, bu tür hesaplaşmalarla zenginleşir. Ama sağlıklı insan, kendi kişiliği (özü) ile çelişkiye düşmez.*"(5) Kültürel kimlik değişimle kalıcılığın bir birliğidir. "*Kültür sürekli oluşum süreci içinde değişir, gelişir. Kimlik ise bir yapı değişmezliğini deyimler.*"(6) Kültürel kimlik, karşıtlardan oluşan yapısı unutulmadan kişiliğe doğru bir biçimde bağlanabilir. Kimliğin kişiliğe açılan penceresi, kültürün değişime açık yanıdır. Gelecekte birleşik bir insanlık tasarımı, bu gerçekçi temelde ütopya olmaktan çıkar.

Kirlenme

Soykan, yaşamı yok edebilecek bir fiziksel kirlenmeden söz eder. Bu kirlenmenin temelinde kültürel kirlenme vardır. Bunun sorumlusu belli bir dünya görüşüdür. O da XVI., XVII. yüzyıllarda başlayan, üstünde egemenlik kurmak için doğayı bölme tutumudur. "*Bu durum* [doğanın bölünmesi], *tarihsel süreçte birbirini izleyen, birbiriyle bağıntılı şu üç aşamanın sonucudur: Modern doğabilimin kuruluşu, sanayi devrimi ve ekonomik-sosyal sistem olarak kapitalizm.*"(7) Modern fizik (doğabilim) gözleme değil, deneye-matematiğe dayanır. Galileo, Aristotelesçi spekülatif fiziği yıkıp, matematiğe dayalı fiziği başlattı. Modern fiziğin bilgibilimi, Descartes'ta "Ben" ile "Ben-olmayan" tözlerine dayanır. "*Ben"(özne) için "ben-olmayan" (nesne, dış dünya) matematiksel bağıntılarla açık ve seçik olarak kavranabilir. Bunun sonucu nedir? "Descartes'ın hem fizik, hem metafizik kuramının özne (ben) merkezli olması, ben ile ben-olmayan (cisim, doğa) ayrımının tözsel bir ayrım olarak ortaya konması, öznenin kendisinden tümüyle başka bir töz olan doğaya yabancılaşması sonucunu doğurdu.*"(8)

Soykan, Descartes'ın bilgi kuramını eleştirir. Ona göre, doğayı bölme hakkını özneye veren Descartes'tır. Yaklaşık iki yüzyıl sonra Sanayi Devrimi'ne bağlanan bu bakış, sorunun nedenlerinden biridir. "*Parçalanma, hemen arkadan gelen sanayi devrimi ile gerçekleştirildi. Sonunda XIX. yüzyılda siyasal erki de ele geçiren kapitalizmle bugünlere varıldı.*"(9) İşte kirlenmenin bir (anlısal) kimliğe, kapitalist sınıfa bağlandığı yer burasıdır. Çözümsel-deneysel doğabilim, her şeyi ölçüp metalaştırmak isteyen burjuva sınıfına uygundur. Doğanın bütünlüğü kaybolmuş, günümüzde yaşam yokoluş riskiyle karşı karşıya gelmiştir. Burjuvazinin umrunda mı? Kâr getiriyorsa, ölümü, yaşama yeğler bu sınıf. Bu yüzden zehirli variller denizlere atılır, atıklar arıtılmadan ırmaklara akıtılır, sera gazları atmosfere salınır. İnsan, insan olmaktan çıkarılır.

Sürü

Bir insan kimlikle özdeşleşirse ne olur? "*Sorun da burada. Bence büyük bir sorun var. Yani kimliğin kendisinde, insanın, bir kimsenin bir başka şeyle özdeşleşmesinde. Özdeşleşme dediğimiz şey sadece matematiksel kavramlarda mümkündür. Bunu insan için düşündüğümüz zaman, sorun burada ortaya çıkıyor.*"(10) Sorun çıkıyor, çünkü bu durumda

insan sürüleşiyor. Oysa, insan insandır. İnsan, ancak kendisini insanlaştıran, insanlığa bağlayan değerleri içselleştirmelidir. Kendisini evrenselden koparan ayrımları değil. "(...) *kimliğin getirdiği sorun, bir kişinin, bir insanın belli bir grubun tamamlayıcı parçası olarak bir üyesi olması ve diğer üyelerin her birinin eşiti olması nedeniyle kişiliğinin yok olmasıdır.*"(11) Kişilliğin yok olabilmesi için önce var olması gerekir. Asıl sorun kimliğe hapsolmuş insanın kişilik oluşturamamasıdır. İnsanı insan yapan şey, kişiliğidir. Kimlikle kimse insanlaşmaz. İnsanlaşma ya da insanlık, insan türünün biriktirdiği ortak değerlerdir. Bu değerler evrenseldir. Yalnızca bir kümeye, bir bölgeye ya da bir döneme bağlanamaz.

Evrensel değerleri içselleştirmek, yaşama uygulamak kişilikle olanaklıdır. Kimlikte takılıp kalan bunu yapamaz. "*Tehlike burada. Siz, bir şeye ait olduğunuzda, ona ait olan diğer şeylerle de bir olduğunuzda, artık sizin kendinize özgülüğünüz, kişiliğiniz yok olur. Tek kişi olarak ortadan kalkıyorsunuz. İşte kimliğin kişiliği yok ettiği nokta, kimliğin sınırı dediğimiz şeydir bu.*"(12) Günümüzde kimlikli (kişiliksiz) insanlar çoğunluğu oluşturuyor. Kimlik hapishanesinden kurtulup kişilik özgürlüğüne açılmak gerekir oysa. Çünkü "*Üye, birey ve kişinin içinde bulunduğu, onlara karşılık gelen birlikler de yine aynı sırayla sürü, toplum ve insanlıktır.*"(13) Kimlik ile kişilik karşıt kavramlardır. Karşıtlar ara durumları kabul eder. Birey bir ara durumdur. "*Birey, bulunduğu toplumda kendibaşınalığını korur, kendisi ile diğer toplumdaşları arasındaki ayrımı görür, ama toplumunun sınırlarını aşıp henüz insanlığa varamamıştır. Kişi ise belli bir toplumun bireyi olmakla birlikte, toplum onu sınırlayamaz.*"(14) Eğer bir geçiş süreci veya geçici bir durum değilse, sürekli ara durumda yaşamak acı verir. Kimlikle sürüleşen insan yanılsamalı bir mutluluk yaşar. O, bir rüyadadır. Sürüde yalnızdır. Kişilikli, insanlıkla birleşen insan, özgürlükle temellendirilmiş bir mutluluk yaşar. O, görünüşte yalnızdır. Oysa bin yılları, binlerce insanı, ortak insanlık değerlerini içinde taşır. Uyanmıştır. Uyuyan kimlikli insana toleransla bakar.

Kişi olmak o kadar gerekli mi? Kişi olunmazsa ne olur? Biz eğer özgür, kardeşçe yaşanabilir bir dünya istiyorsak, başka bir seçeneğimiz yoktur. Kişi, insanlığı kendi beninde yeniden kurabilirse, böyle bir gelecek olabilir. Kişi olunmazsa bu gelecek ütopyadan öteye gitmez. Özgür bir gelecek, ancak kişilikli insanlarla kurulabilir. Sürülerle değil.

Kimlik Tuzağı

İnsanlığı bölen, birbirine düşüren iki yaygın kimlik var. Biri ırkçı-milliyetçi kimlik, öbürü dinci kimlik. "*Günümüz dünyası başlıca olarak iki kimlik çeşidinden kaynaklanan iki büyük tehlike ile karşı karşıyadır: Dinsel kimlik ve etnik kimlik.*"(15) İkisinde de özcülük var. Ortak yanları, insanın değişmeyen kimi özellikler taşıdığı yanılgısıdır. Kimlik olmuş bitmiş, donmuş bir şeydir. Tözdür. Kalıcıdır. Mezara kadar, hatta dinci bakışa göre "öte dünya"da bile sürer. Böyle birine evrensel değerlerden söz edebilmek olanaklı değildir. Sözgelimi, eleştiri evrensel bir değerdir. Bir Müslümanla konuşurken Muhammed, *Kur'an*, bir Yahudi'yle Musa, *Tevrat* veya bir Hıristiyan'la konuşurken İsa, *İncil* eleştirilebilir mi? Bir insanın dokunulmaz, kutsal, tartışılmaz alanları varsa, onun düşünce dünyası donmuştur. O bir hapishanede yaşamaktadır. Evrensel değerler bu bataklıkta yeşeremez. Dogmalar özgür düşünceyi her zaman boğar.

Düşünür Soykan, tüm kimliklere eşit uzaklıkta durur. Etnik kimlik de içinde, her türlü "yafta"ya karşı çıkar. Soykan'ın milliyetçiliğe bakışı nasıldır? "*Elbette, hiç kimsenin ben Türk'üm, Kürt'üm demesine karşı değilim. Fakat siz kendinizi Türklük'le veya Kürtlük'le özdeşleştirdiğiniz, kendiniz için geriye hiçbir şey bırakmadığınız zaman, kendi tekliğiniz, kişiliğinizle birlikte insanlığınızı da yitirmiş olursunuz (...) biz Türk, Kürt, Fransız, İngiliz olmadan önce insanız.*"(16) Evet, biz önce insanız.

Darwin 150 yıl önce dinsel kitapların Yaratılış Dogması'nı evrim kuramıyla çürüttü. Darwin'e göre türler, ayrı ayrı yaratılmamıştır. Tüm türler milyarlarca yıl önce yaşayan ortak bir atadan gelir. İnsan, diğer canlılarla yakın veya uzak akrabadır. Gerisini antropolojiden izleyebiliriz. Biyolojik evrim sonucunda atalarımız iki milyon yıl önce ayağa kalkar. İnsan, kültürel evrimle uygarlığı yaratır.

Sümer'de başlayan uygarlık süreci, kimliklerin belirginleştiği bir süreçtir. Dil, din, gelenekler, örf, âdetler, ekonomi, devletler kültürel evrimin ürünüdürler. Buradan şunu çıkarabiliriz. Ulusal, etnik, dinsel, sınıfsal kimlikler geçicidir. Kimliğin kendisi tarihsel bir kategoridir. Geçicidir. Kimliklerin bugünkü aldatıcı güçlerine kanmayalım. Kimlik önce güçsüzleşecek, gün gelecek yeryüzünden silinecektir. Böylece Soykan'ın "*Önce insanım, sonra...*" demesi biyokültürel evrimle uyumlu, felsefi-bilimsel bir tutumdur.

Kimlik, "çokkültürlülük" tartışması, aslında Batı'da (ABD-AB) üretilip öbür ülkelere ihraç edilmiş bir tartışmadır. "Kimlik hakkı"nın bir insan hakkı olarak tartışma gündemine sokulmasının nedeni nedir? Kafa karışıklığı yaratmak, sınıf çelişkilerinin üstünü örtmek, sınıf mücadelesini unutturmak olabilir mi? Kimlik, bir demokratik hak ve özgürlük müdür? Yoksa dünyayı yutabilecek devcileyin bir kapan mı? Böyle bir tuzakla ne amaçlanmaktadır?

İnsanlar kimliklerle bölünüp birbirleriyle çatışırken, birbirini vururken, emperyalizm zorlanmadan dünyayı yeniden sömürgeleştirmektedir. Soykan

söylüyor. "*Özgürlükten yana çıkalım derken, dünyayı bölüp bölüp kolay yutulur lokmalar haline getirmeye çalışan emperyalizme hizmet etmeyelim. Bunun için özgürlüğü, kimlik çelişkilerinde değil, sınıf çelişkisinde aramalı, halkların kardeşliği ilkesiyle de sınıf saflarını güçlendirmelidir. Örneğin kadın-erkek, Kürt-Türk ayrımı, sömürülen-sömüren ayrımının üstüne değil, altına konulmalıdır.*"(17)

Soykan'ın kadın-erkek, Türk-Kürt ayrımlarını sınıf çelişkisine bağlaması tarihsel gelişime uygundur. Biz bu düşünceyi gidebileceği yere kadar izleyelim. Şunu soralım. Kimlik çatışmaları sınıf karşıtlığına bağlandığına göre, sınıf karşıtlığı nasıl çözülecek? Sınıf karşıtlığını kapitalizmin çözemeyeceği, en fazla yumuşatıp örtebileceği açıktır. Öyleyse sınıf karşıtlığı ve ona bağlı öbür karşıtlıklar nasıl çözülür? Sosyalizmle. Sosyalist demokrasiyle. Ekleyelim. Sosyalizm, sınıflı-devletli bir toplumsal yapı olduğundan sorunların sonal çözümünü sağlayamaz. Bunu XX. yüzyılda gördük. Kimliklere dayalı insanlar arası karşıtlıklar, ancak sosyalizmin geçiş işlevi göreceği sınıfsız, devletsiz toplumda çözülebilir.

Kişilik

Kişilik, evrensel (insani) niteliklerin bir insanda yoğunlaşmasıdır. Bunu şu anlamda kullanıyorum. Belirli bir ülkedeki/toplumdaki evrensel değerlerle, tarih boyunca insanlığın biriktirdiği evrensel (ortak) değerler, o insanda kaynaşır. Yalın bir toplamayla değil. Diyalektik bir süreçle.

Kişilikli insanlardan oluşan bir dünya düzeni için, kişiliğin önündeki engellerin kaldırılması gerekir. Bu da her şeyden önce, ürettiği tüm eşitsizliklerle sınıflı uygar toplumların dünyadan silinmesi, sınıfsız uygarlığa geçilmesi demektir. Buradan şu sonuca varabiliriz. Ancak sınıfsız, sınırsız bir dünyada kişilikli insanlara dayalı özgür bir toplum kurulabilir. Kişilikli insanlar sınıfların kaldırılmasının yolunu açacak, sınıfsız toplum kişilikli insanlardan oluşan bir yeryüzü toplumuna temel olacaktır.

Burada bir aldatmacaya yine dikkat çekelim. Emperyalizmin postmodern kültür politikası bize "çokkültürlülük" adı altında alımlı bir kölelik dayatmaktadır. Amaçlanan, emperyalist merkezlere bağımlı tüketim toplumlarıdır. Tek tip giyinen, yiyen, içen, düşünen, duygulanan, teknolojik sürü insanı, "özgür birey" diye sunulmaktadır. Elbette bir yerelleştirme, "çokkültürlülük" söylemi eşliğinde. İnsanlık değerlerini yozlaştıran bu tutum reddedilmelidir. Kuşkusuz, evrensel insanın oluşumuna katılması gereken yerel, ulusal değerler özenle saptanmalı, korunmalıdır. Bu hem insanlığa karşı sorumluluğumuzdur. Hem de emperyalizme direnmenin, kapitalizmi aşmanın bir olanağıdır. Burada doğru tutum kimliğe sarılmak değildir. Ulusal/yerel öğelerde, evrensel nitelikleri saptayıp ayıklamaktır. Sözgelimi, Yunus Emre'nin şiirleri evrensel insana bir katkıdır.

Kişilik, rastgele oluşamaz. Bunun için yöntemli, iradeli bir bilgilenme, yaratım, eylem süreci gerekir. Bireyin kişi olabilmesi, kendini sağlıklı yapılandırmasıyla olanaklıdır. Bu yapının evrensel insanlık değerlerini taşıyabilmesi için, çok yönlü bir eğitimle kurgulanması gerekir. Soykan bu insanın "*felsefi kişi*" olduğunu söyler. "Felsefi kişi" ya da "kuramsal kişi" kimdir, nasıl bir kişidir? "*Felsefi kişi ne herhangi bir etnik, ne dini ne de tarihi, coğrafi kimlik yaftalarına sahip olmaksızın, o kimlikle kendini özdeşleştirmeksizin doğrudan doğruya insandır.*"(18)

Felsefi kişinin yapı taşlarından biri modern felsefedir. Günümüz Avrupası'nın değerleri Rönesansla. Reformasyonla, Aydınlanmayla, devrimlerle oluşmuştur. Bu hareketler burjuva sınıfın yükselişiyle ilişkilidir. Avrupa değerleri Marx'la Engels'in yaptığı gibi sınıfsal eleştiriden geçirilmeli, yalnızca evrensel olanları alınmalıdır. Sözgelimi, "*felsefi kişi*"nin laikliği burjuvaziden miras alması, ama Avrupa merkezci bakışı atması gerekir. Hint, Çin, Anadolu, Yunan, Roma, İslam felsefelerindeki evrensel değerleri de içselleştirmek gerekir.

Felsefi bir kişilik oluşturmak güçtür. Sürekli bir çaba gerektirir. Felsefi insanlar, antik dönemden beri kimi filozofların düşünü kurduğu felsefeyle aydınlanmış bir ülkede yaşamak isterler. Bu ülkenin yurttaşı, felsefi kişi veya filozoftur. "*Sözünü ettiğimiz, filozofun bu 'kimliksizleşmesi' herhangi bir kimliksizleşme değil, karşılığında kişiliğin ve ama her bir kültür çevresinden filozof için elde edilebilir olan kişiliğin kazanılacağı bir kimliksizleşmedir.*"(19) Felsefi kişiler kimlikleri aşmışlardır. Kimlikle hesaplarını görmüşlerdir. Onları tutan zincirleri kırmış, evrensel insana varmışlardır.

Soykan kimliğe karşı çıkarken kaba kimliksizliği savunmaz. "*İmdi kimliği eleştirmekle onu yok mu sayıyorum? Hayır. Ama günümüzde bunu söyleyenler var. Örneğin, kimliksizleşme, yersiz-yurtsuzlaşma; özellikle Fransa'da Deleuze, Guattari gibi filozofların savunduğu şey. Ben böyle düşünmüyorum.*"(20)

Kimliği sınırlayıp kişiliği öne çıkarmak kolay değil. Öyle görünüyor ki, daha uzun yıllar, kimliklerin önde tutulduğu bir dünyada yaşayacağız. Bu durumda ne yapmalı? "*Kimliği tolere etmek mecburiyetindeyiz.*"(21) Tolerans, felsefi kişiliğin ayrılmaz bir öğesidir. Toleranssız bir kişilik düşünemeyiz. "'Düşüncelerinize katılmıyorum; fakat onları söyleme hakkınızı sonuna kadar savunacağım,' *biçimindeki ünlü sözüyle Voltaire, toleransın bilinen ünlü tanımını yapmıştı.* "(22)

Tolerans iki nitelik gerektirir. İnsan önce laik olmalıdır. Belli bir dinin dogmalarıyla veya bir ulusal kümeyi üstün tutarak başkalarını yargılayan, toplumsal yaşamı dogmalara göre düzenleyen biri, istediği kadar bilgili olsun, ne toleranslı, ne de kişilikli olabilir. Çünkü, burada (tümel) insan yoktur. İnsan, amaç değil, araçtır. "*Şimdi bu değer sistemlerinin en önemli noktası değerli olanın insan olmasıdır. İnsanın insan için daima gaye olması hiçbir şey için, Tanrı için bile vasıta olmamasıdır.*"(23)

Sonra, insan özgür düşünebilmeli. Özgür düşünmek güçtür. Bilgi, istenç, çıkarım, düşlem, yargı gücü gerektirir. Düşünsel bakımdan başkalarına bağımlı insan kişilikli olamaz. "*Düşünmemek, başkalarının düşüncelerine boyun eğmektir. Aklınızı*, 'ruhunuzu başka insanların eline teslim etmek ayıptır; kendi kendinize düşünmek cesaretini gösteriniz'."(24) Özgür düşünme, ancak eleştiriyle olanaklıdır. Eleştirilmeden içselleştirilmiş her düşünce bir prangadır.

Felsefi kişiliğin zorunlu başka bir öğesi de estetik değerlerle biçimlendirilmiş etik bir tutumdur. Ahlakçı bakış, kimlikten, bir sosyolojik kabulden hareket eder. "*Oysa estetik beğeni kimlik değil, kişilik sorunudur.*"(25) Her kimliğe eşlik eden bir ahlakçılık ya da "*sosyolojik ahlak*" vardır. "*Sosyolojik bakış açısı daima kimlikten hareket eder*"(26) Sosyolojik ahlak, belli bir toplumda, belli bir dönemde geçerli ahlaktır. Evrensel değildir. "*Felsefi ahlakın hareket noktası insan tekidir. Ama sosyolojik ahlakın hareket noktası toplumdur. Tek insandan hareket edilirse ancak insana varılır* (...) *Sosyal ahlak kimliği, felsefi ahlak kişiliği göz önünde bulundurur.*"(27) Kişilikli insan, sosyolojik ahlakın geçiciliğini, tarihsel koşullara bağlılığını bilir. Felsefi bir ahlaka (etik) göre yaşar.

Bunun içinse insanın dünyadaki yerini belirlemesi gerekir. "*İnsanın dünyadaki yerini belirlemesi için insanın dünyaya bakışının ne olduğunu ortaya koyması gerekir. İnsan dünyaya, doğaya nasıl bakıyorsa, kendisi onun içerisinde öyle bir yer edinecektir.*"(28)

Parola

Kişilik oluşturma, bir süreçtir. Felsefe-sanat-bilim-eleştiri-estetik içerikte, yöntemli bir eğitimle sağlam bir kişilik kurulabilir. Bununla insanın düşünsel-duygusal, teorik-yaratıcı-pratik bütünlüğü sağlanır. "*O halde temel dünya sorunlarının düğümlendiği yer kişilik sorunudur. Düğümü, açacak olan da felsefedir.*"(29) Dünya sorunlarının çözümü, özgür bir gelecek için Aydınlanma'nın parolasını(30) şöyle değiştirelim.

Kişiliğini kendin oluşturmak cesaretini göster! Felsefi kişi olma cesaretini göster!

DUR BİRAZ BEKLE

Ciddi kan kayıbıyla beklediler
susmadan konuşur oldu ve zamansız
Babası: sen ha!
Deyip kaldırım taşlarını boca etti
İki parçadan biri bir şiir gibi tanıdı beni.

Anlından fışkıran ses göğün
beş kar küfrünü toplayıp yüz görümlüğü oldu
kim görür kıyaslar bir zenci bronz karışımı
sevip hoşlandığı gün
düşman sonsuz uslu

Tanrının ağlama duvarına dayandı
güneşin göz yaşları
yüzünde silik bir leke üstüme gelme
dur biraz bekle

İbrahim İSPİR

Dipnotlar

1 Ömer Naci Soykan, *Arayışlar Felsefe Konuşmaları 2*, 1 Basım, İnsancıl Yayınları, İstanbul, 2003, s. 85.
2 Soykan, *Türkiye'den Felsefe Manzaraları 2*, 2. Basım, İnsancıl Yayınları, İstanbul, 2003, s. 252.
3 Soykan, *Arayışlar Felsefe Konuşmaları 1*, 2. Basım, İnsancıl Yayınları, İstanbul, 2003, s. 240-241.
4 Soykan, *Türkiye'den Felsefe Manzaraları 2*, s. 255.
5 Soykan, *Türkiye'den Felsefe Manzaraları 2*, s. 256.
6 Soykan, *Arayışlar Felsefe Konuşmaları 1*, s. 254.
7 Soykan, *Arayışlar Felsefe Konuşmaları 2*, s. 12.
8 Soykan, *Arayışlar Felsefe Konuşmaları 2*, s. 14.
9 Soykan, *Arayışlar Felsefe Konuşmaları 2*, s. 14.
10 Soykan, *Arayışlar Felsefe Konuşmaları 2*, s. 87
11 Soykan, *Arayışlar Felsefe Konuşmaları 2*, s. 88.
12 Soykan, *Arayışlar Felsefe Konuşmaları 2*, s. 87
13 Soykan, *Arayışlar Felsefe Konuşmaları 2*, s. 103.
14 Soykan, *Arayışlar Felsefe Konuşmaları 2*, s. 103.
15 Soykan, *Arayışlar Felsefe Konuşmaları 2*, s. 90.
16 Soykan, *Arayışlar Felsefe Konuşmaları 2*, s. 90.
17 Soykan, *Türkiye'den Felsefe Manzaraları 2*., s. 253.
18 Soykan, *Arayışlar Felsefe Konuşmaları 2*, s. 94.
19 Soykan, *Arayışlar Felsefe Konuşmaları 1*, s. 247
20 Soykan, *Arayışlar Felsefe Konuşmaları 2*, s. 88.
21 Soykan, *Arayışlar Felsefe Konuşmaları 2*, s. 96.
22 Soykan, *Arayışlar Felsefe Konuşmaları 2*,s. 44.
23 Soykan, *Arayışlar Felsefe Konuşmaları 2*,s. 91
24 Soykan, *Arayışlar Felsefe Konuşmaları 2*,s. 44.
25 Soykan, *Arayışlar Felsefe Konuşmaları 2*,s. 56.
26 Soykan, *Arayışlar Felsefe Konuşmaları 2*,s. 56.
27 Soykan, *Arayışlar Felsefe Konuşmaları 2*, s. 97
28 Soykan, *Arayışlar Felsefe Konuşmaları 2*, s. 94.
29 Soykan, *Arayışlar Felsefe Konuşmaları 2*, s. 10.
30 "*Aklını kendin kullanmak cesaretini göster!*" Immanuel Kant, Seçilmiş Yazılar, Çev. Nejat Bozkurt, I. Baskı, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1984, s. 213.

KÜLTÜRALİZM ÜZERİNE NOTLAR

Sibel ÖZBUDUN

"Hiçbir kültür ürünü yoktur ki aynı zamanda uygarlık belgesi olmasın." (1)

• "Kültüralizm"i tanımlamak, öncelikle "Kültür"ü tanımlamayı gerektiriyor - ki bunun hiç de kolay bir görev olmadığı vurgulanmalı. Çünkü sadece (sosyal bilimler arasındaki işbölümünü tesis ederken antropolojinin konusu olarak "kültür"ü gösteren ABD'li sosyal bilimci Talcott Parsons'un ayırımına dayanılarak "kültür"ün bilimi olarak tanımlanan) antropolojide "kültür"ün yüzlerce farklı tanımı var. (Klasikleşmiş bir örnek, Kluckhohn ve Kroeber'e göre: 164 adet tanım bulunmakta.)

• Üstelik bu tanımların her biri, bünyesinde biçimlendikleri antropoloji kuramı açısından işlevsel. Örneğin insan-çevre ilişkileri üzerine odaklanan ekolojik antropolojiye göre "*kültür, toplumların çevreye uyarlanma stratejilerinin oluşur*"ken, lingüistik antropolojiyle birlikte, bilişsel antropolojinin kurucusu sayılan Sapir'e göre "(...) *Kültürün gerçek* 'locus'*u* özgül bireylerin etkileşiminde ve öznel olarak, her bir bireyin, bilinçdışı bir tarzda bu etkileşimlere katılımından çıkarsayabileceği anlamlar dünyasındadır". Psikolojik-psikanalitik yönelimli antropologlar "*kültürü toplumsal ölçekte yansıtılmış bireysel psikoloji*" (Benedict) olarak tanımlarken, ilgi odağı toplumsal tutunumlar ve bunların sürdürülebilirliği üzerine olan yapısal-işlevselci Radcliffe-Brown'a göre kültür, davranış standardizasyonunu sağlayan "*öğrenilmiş duyuş ve düşünüş standartları*"dır.Yorumsamacı antropolog Geertz'e göre ise:"*Max Weber ile birlikte insanın kendi ördüğü anlam ağlarında asılı bir hayvan olduğuna inanmakla, kültürün bu ağlar olduğunu söylüyor, bu nedenle de analizin yasa peşindeki deneysel bilim değil, anlam peşindeki yorumsal bilim olması gerektiğini öne sürüyorum. Benim peşinde olduğum, açıklama, yüzeysel muammalarının üzerine toplumsal ifadelerin inşasıdır.*"

• Bir başka deyişle, her bir kuramsal yaklaşım, konusuna bütünlüklü bir açıklama (ya da anlama) çerçevesi sunabilmek amacıyla, farklı bir tanımdan kalkınır: bu da sosyal bilimler açısından doğal bir durum.

• Ama durum buraya kadar söylediklerimin düşündüreceği ölçüde kaotik değil. Kültür paradigmalarını birkaç eksen üzerinde sınıflandırabilmek mümkün. Bunlardan ilki, maddeci-idealist (ya da *ideationist*) yaklaşımlar arasındaki ayırımdır.

• Özetin özetiyle, maddeci yaklaşımlar, sanatsal ifade ve duygusal sağlık gibi maddi-olmayan gereksinimleri ikincil önemde sayarak, insanların barınak, besin, cinsellik ve güvenlik gereksinimi dahil fiziksel hayatta kalma sorunlarını nasıl karşıladığı ile ilgilidir.

• Maddeci paradigmaya bağlanan yaklaşımlara göre, kültür türevsel bir görüngüdür; ya toplumsal yapının (yapısal işlevselcilik), ya sosyo-ekonomik koşulların, üretim tarzının, insan praksisinin (Marksist antropoloji) ya biyo-psikolojik gereksinimlerin (işlevselcilik, sosyo-biyoloji), ya insan-çevre etkileşiminin (yeni evrimcilik, ekolojik antropoloji) vb. Her durumda, kültür, insana, daha doğrusu insan zihnine "dışsal" olan görüngülerin insan(ların) zihinlerine dayattığı biçimlenişlerdir.

• Buna karşılık, fikirsel ya da idealist yaklaşımlarsa, insanların yaşamın gerçeklerini öznel olarak nasıl algıladıklarının da yaşamın nesnel gerçekliği kadar önemli olduğunu savunurlar. İdealist (ya da fikirsel) yaklaşımlar kültürel algı ve kategorileştirmelerin kendilerine özgü bir yaşamı olduğunu ve maddi güçlerce etkilenmekten çok bunları etkilediklerini söylemektedir. Antropolojinin bu dalı için, fikirler ve zihinsel örgütleniş, içerik ve yapı kültürü tanımlamakta ve insanları diğer hayvanlardan ayırmaktadır.

• İdealist antropolojinin bir önemli dalı, yapısal linguistik ve bilişsel psikolojiye dayanan yapısalcılıktır. Ağırlıklı olarak Fransız antropolog Claude Levi-Strauss'a (1967) bağlanan yapısal antropoloji,

aklın yapısının fikir, simge ve mitosları, genellikle zıt ya da ikili kategorilerle nasıl örüntüler hâlinde örgütlediği üzerinde durur. Dilin sesler arasındaki ayırımlarla örüntü, yapı ve anlamlar imal ettiği gibi, kültür de fikir, inanç ve algıların zihinsel örgütlenişinin dışavurumudur. Yapısalcı antropologlar insan düşüncesini anlamanın kaynağı olarak genellikle mitos ve ayin üzerine odaklanırlar.

• Başka vakalarda, yapısalcılar insanların çevrelerini nasıl kategorileştirdiklerine bakarlar. Örneğin Mary Douglas tüm insanların doğal dünyayı anlayabilecekleri kategoriler hâlinde örgütlediklerini ve bunu da, bizim kırmızıyı turuncudan ayırt ederken yaptığımız gibi, tanımlanmış sınıf ya da sınırlar yaratarak gerçekleştirdiklerini öne sürmekteydi.

• Nihai olarak gramer paradigması üzerine yerleşen yapısalcı yaklaşımlar, kültürü insanların çevrelerini anlaşılabilir kıldıkları *ideationist* sınıflandırma sistemleri olarak ele almaktadır; aralarındaki farklılık, bu sınıflandırma sistemlerinin her bir kültürel grup için eşsiz ve biricik (kültüre özgü) mi olduğu, yoksa tüm insanlığın paylaştığı evrensel bir gramerin kırılmaları mı olduğu yolundadır.

• İdealist antropolojide ikinci bir yaklaşıma, **yorumsal/yorumsamacı antropoloji** adı verilebilir. Amerikalı antropologlar Clifford Geertz ve James Clifford tarafından vurgulanan bu yaklaşım her bir kültürün diğerinden farklı olduğu ve toplumsal-kültürel sistemlerin sınırlarını aşan genellemelerin olanaklı olmadığı yolundaki kültürel görecilik önermesini geliştirir.

• Dahası, yabancı kültürlerin gözlemcileri olarak Batı'da eğitilen (ve kendileri de genellikle batılı olan) antropologların bir başka kültürü hiçbir zaman yeterli biçimde betimleyemeyeceklerini, ancak kendi kültürlerinin "öteki"ne tepkisini dile getirebileceklerini söylemektedirler. Bazıları bizatihi antropolojik betimlemenin bir kurgu, o kültürün katılımcılarının birbirlerinin eylemlerini nasıl anlayıp yorumladığını açıklamayan batılı etnografça inşa edilen bir "öteki" anlatısı olduğunu öne sürer. Pek çok temsili ve postmodern antropolog, gerçek antropolojinin batılı kapitalist kültüre batmış dışarlıklılarca değil, bizzat kültürün katılımcılarınca yapılması gerektiği kanısındadır.

• Bir başka deyişle idealist (yapısalcı ya da yorumsamacı/simgesel) yaklaşımlara göre kültür dışsal görüngülerin bir türevi değil, bizatihi insanın dış dünyayı anlaması/açıklamasının kalıplarını sunan zihinsel şablonların kaynağıdır. Nihai olarak Kant'a dayandırılabilecek bu yaklaşımlara göre kültür insan pratiğinin (ya da kurumlarının) bir türevi değildir; tersine, insan, pratiğini kültür(ün)e uygun bir tarzda biçimlendirir.

• İşte "kültüralizm" olarak tanımlanabilecek görüngü, kültüre idealist yaklaşımlarla bağlantılıdır.

• Ama ilerlemeden önce, kültür tanımlarını üzerine yerleştirebileceğimiz iki ayırıma daha dikkati çekmek durumundayız.

• Bunlardan ilki, **senkronik-diyakronik** yaklaşımlar arasındaki kutuplaşmasıdır.

• Senkronik yaklaşımlar, toplum ve/veya kültürlerin verili bir momentteki durumlarının incelenmesini temel almaktadırlar. Antropolojinin XIX. yüzyıldaki "evrimci" yönelişine tepki olarak, XX. yüzyıl Avrupa antropolojisi, toplumların ya da kültürel görüngülerin tarihsel izini sürmenin ya da onların "gelişme yasalarını" araştırmanın abesle iştigal olduğu vurgusuyla, dikkatini toplumların hâl-i hazırdaki durumlarının incelenmesi üzerine odaklaşmıştır. Durkheim'a dayandırılabilecek bu yaklaşım, *ahistorik*tir; tarihi analiz çerçevesinin dışına sürer, toplumsal ya da kültürel değişimle ilgili değildir, ya da arızî olarak ilgilenir.

• Buna karşılık *diyakronik* yaklaşımlar, toplumsal dinamikle ilgilidir, toplumları ve kültürlerini tarihsel süreçler (ve karşılıklı bağıntılılıklar) içerisinde ele alıp nasıl değiştiklerini açıklama görevini önlerine koyarlar.

• Ve nihayet, kültürü açıklamada uyum ve çatışma perspektifleri üzerinde durulmalıdır.

• "Uyum perspektifi" toplumları birbirleriyle uyum içerisinde ve birbirlerini ve içinde yer aldıkları geniş bağlamı, yani toplumu destekleyecek tarzda işleyen kurumlardan oluşur tarzda tahayyül etmektedirler. Bu anlayışa göre kültür, bu işleyişi sağlayan norm ve kodların aktarıldığı *locus*'u sağlamaktadır. Böylelikle, örneğin yapısal işlevselcilere göre kültürün temel işlevi, toplumsal çatışkıları önlemek, ve bireylerin toplumsal kurumların pürüzsüz işlemesini sağlayacak tarzda sosyalleştirmektir.

• Ya da, eğer kültüralist paradigmadan kalkınıyorlarsa, kültür tanımlarında "uzlaşı ve uyum" vurgusu ön plandadır. Örneğin Kroeber ve Kluckhohn'un kültür tanımı bu yöndedir: "*Kültür, paylaşılan anlamlar, tutumlar ve değerler sistemi ve onların içerdiği simgesel biçimler (gösteri ve sanat eserleri)dir.*" Dikkat edilirse bu tanım kültürel dağarcıkta çelişki ve çatışkı olasılığını dışlamakta, kültürü paylaşılan, uyumlu ve ancak kendi terimleriyle açıklanabilecek bir kendilik olarak tasarlamaktadır.

• Buna karşılık çatışma perspektifi, kültürün içine yerleştiği toplumun çatışkılı bir kendilik olduğu önkabulünden kalkınır. Toplumlar çıkarları birbiriyle çelişen, çatışan kesimlerden, toplumsal gruplardan oluşmuştur: sınıflar, cinsiyet-yaş-statü grupları vb. vb. Kültür kaynaklara erişimi eşitsiz olan bu grupların çatışmalarını yansıtmakta, hatta bizatihi bu çatışkıların gerçeklendiği alanlardan birini teşkil et-

mektedir. Çatışmacı perspektifler, konumlanışlarına göre kültürü toplumsal çatışkıların çözümlendiği (örneğin Max Gluckman gibi yeni-işlevselciler) ya da sürdürüldüğü (örneğin Marksist tarihçi E. P. Thompson) alan olarak tanımlarlar.

• Şu hâlde "kültüralizm"i kültüre çeşitli yaklaşımları karakterize eden bu üç gerilimli alan üzerinden daha yakından tanımaya çalışalım. Kültüralizm, kültürün idealist tanımlarından kalkınmaktadır. Buna göre kültür(ler) insanların zihinlerinin belirli biçimleniş tarzlarıdırlar (dünya görüşü, *ethos*, inanışlar, değer sistemleri, görenekler, sınıflandırma sistemleri, mitoslar vb.) ve *a priori* görüngüler olarak insan(-ların) praksisini biçimlendirmektedirler.

• Bir başka deyişle, kültürü biçimlendiren bir "dış dünya" yoktur, dış dünya (bağımsız olarak var olup olmadığı sorunundan bağımsız olarak) insan için, ancak insan tarafından anlaşıldığı, yorumlandığı, açıklandığı, sınıflandırıldığı ölçüde anlaşılabilir ve anlamlıdır. (Bu gerçekte neo-Kantçı bir formülasyondur.) İnsanın anlama, açıklama, yorumlama, sınıflandırma vb. tarzları kültürel olduğuna göre, "dış dünya" olarak nitelenen "şey"ler (doğa ve toplum) bizim için ancak kültürel olarak vardır.

• Gelin bu fikri, ünlü savunucularından birinden, önceleri kendini "maddeci" olarak niteleyen, ancak sonradan kültüralizme kayan antropolog Marshall Sahlins'ten izleyelim.

• *Culture and Practical Reason*'ın girişinde Sahlins, kitabı yazma nedeninin Marx'ın kuramsal olarak ifadelendirdiği maddeci tarih ve kültür kavrayışının kabile toplumlarının anlaşılmasında yararlı olup olmadığını araştırmak olduğunu belirtir. Buna yanıtı, "*hayır*"dır. Sahlins'e göre Marx, erken dönemlerinde kültürü insanın fiziksel doğaya müdahalesi olarak ele alırken, geç dönemlerinde anlam ya da ideoloji üzerinde odaklaşmış, ve "*tarihsel yapısalcılığa işaret eden kültürel Marksizm'in eşiğindeyken ölmüştür*" Kendisi, antropolojideki ilerlemelerle baş edemeyen Marksistlerin başaramadığı bir işe, tarihsel yapısalcılığı inşa etmeye taliptir.

• Sahlins, kabile toplumlarında maddi altyapı ile bağıntılı kurumlar ve ideolojiden oluşan üstyapı arasında bir zıtlığa yer olmadığını, kabile kültürlerinde iktisat, siyaset, ayin ve ideolojinin tümünün akrabalık bağlamında gerçeklendiğini savunmaktadır.

• Marksizm'de saptadığı ikinci bir asli zaaf da, temel ya da altyapının da tıpkı üstyapı gibi "*bir anlamlar sisteminin tezahürü*" olduğunu göremeyişidir. Oysa "*insanlar ne düşünüyorlarsa odurlar*" Sahlins simgesel düzen ya da kültürün tüm toplumlardaki başatlığı ve belirleyiciliğini vurgulayan tek bir kuramın gerekliliğini savunmaktadır. Kabile toplumlarıyla modern toplumlar arasındaki fark teknolojilerinde ya da toplumsal örgütlenmelerinde değil, simgecilik kaynaklarının farklılığında yatmaktadır.

• Akrabalık eğretilemesi kabile toplumlarında başatken şeflikler devlet dinine, kapitalist toplumlar ise iktisadi simgeciliğe yaslanmaktadır. Ve bunlardan her biri (akrabalık, devlet dini ve para) doğal olgular ya da nesnel zorlamalara karşı geliştirilmiş rasyonel stratejiler değil, simgesel söylemlerdir; şu hâlde neoklasik iktisat, faydacılık, hatta Marksizm gerçekte batılı (kapitalist) toplumların analitik anlatıları değil, "yerli" ideolojilerdir. Tıpkı sosyo-biyolojinin bir "piyasa ideolojisi" olduğu gibi...

• Sahlins bunu kanıtlamak için Amerikalıların temel "gereksinimleri" için neyi ürettiğine eğilir ve "gereksinimler"in kültürel olarak inşa edilmiş olduğunu, metaların simgeler olarak işlediğini, gerçekte rolleri toplumsal konumları temsil etmekle sınırlı olmayıp, kimlik imgelerini de imal eden birer "Amerikan totemi" olduklarını vurgular.

• Ancak Sahlins, burada kültürel evrimi (maddi güçler olmadığına göre) neyin mümkün kıldığı sorusuyla yüzleşmek durumunda kalır. Eşitlikçi toplumlar nasıl olur da şeflik ve devletlere dönüşmektedir?

• Sahlins bu soru karşısında "kültürel temaslar ve fetihler" yanıtını yeterli bulmamakta, ve şeflikler ve devletlere doğru evrensel kabul ettiği değişimin temelinin fikirler alanında araştırılması gereğini vurgulamaktadır. Bunun için Lévi-Strauss'un değişken "sıcak" ve değişime kapalı "soğuk" toplumlar eğretilemesine başvurur. Hedefi, şeflikten devlete devinimin kültürel bir anlatısını sunan bir "yapısal tarih" kurmaktır. Bu projesini, mitoslarını yorumladığı Polinezya şeflik ve devletlerinde gerçekleştirmeye koyulur.

• Mitoslar, Sahlins'e göre insanların yeni olayları yorumlayıp anlamlandırabildikleri bir kalıp sunmaktadır. Hatta daha da ileri giderek, mitosların birer davranış rehberi sunduğunu, kişilerin eylemlerinde model aldıkları prototipleri oluşturduğunu söyler. Böylelikle, bir yandan değişimi açıklarken, bir yandan da gerçekleşmelerinin zeminini hazırlamaktadırlar.

• Sahlins'in en iyi bilinen örneği, Kaptan Cook'un Hawaii adasına ilk ayak bastığında (1778-79'da) yerlilerce iyi karşılanması, tanrı yerine konulması, ağırlanması, ancak adadan ayrıldıktan kısa bir süre sonra teknesi bozulup da geri döndüğünde bambaşka bir durumla karşılaşması, çıkan kavgalar sonucu öldürülmesini yerlilerin mitosları arka planında açıklamak için kaleme aldığı bir dizi makaledir.

• Hawaii yerlileri, 1778'de tam da yeni yıl festivali Makahiki kutlamaları sırasında adalarına ayak basan Kaptan Cook'u tanrı Lono (Makahiki tanrısı) olarak karşılamışlar ve kendisine tanrıya yakışır bir itibar göstermişlerdi. Kaptan Cook bir süre sonra

adadan ayrılmış, ancak gemisinin yelken direği kırıldığı için geri dönmek zorunda kalmıştı. Yine iyi karşılansa da, Hawaiililer yabancıların bu beklenmedik dönüşüne şaşırmışlardı. İkinci ikametleri sırasında zaman zaman baş gösteren hırsızlıklar, gemi ekibi ile yerliler arasında gerilimlere yol açmaktaydı. Bir filikanın kaybolmasının ardından Kaptan Cook, kral Kalaniopu'nun rehin alınmasını emretti. Bu durum yerlilerin daha da kuşkulanmasına yol açacaktı. Etraflarına toplanan kalabalık, denizcilerin de paniğe kapılmasına neden oldu, Kaptan Cook, kargaşaya hakim olmak amacıyla silahını ateşledi. Ancak bu arbedenin daha da büyümesinden başka bir işe yaramayacak, bu arada Kaptan Cook yerlilerden biri tarafından bıçaklanarak öldürülecekti. Cesedini Hawaiililer alıp yüksek bir şefe gösterilen saygıyı gösterdiler. Çatışmalar bir hafta sürdü, sonunda taraflar uzlaşmaya vardı. İngilizler Cook'un kemiklerini alıp yola çıktılar, Kaptan Cook denize gömüldü.

• Bu öykü, Sahlins'in araştırması sırasında tarihçilerin üzerinde uzlaşmaya vardığı versiyondur. Sahlins, Kaptan Cook'un devinimleriyle Lono mitosu arasındaki koşutlukları saptayarak başlar işe. Barış ve bereket tanrısı Lono Kahiki'den adaya geldiğinde, yılın geri kalan kısmına egemen olan, yönetici şefler, savaşlar ve insan kurbanıyla ilişkili tanrı Ku'nun kültü ve ritüelleri askıya alınmakta, savaş dahil bir dizi tabu uygulamaya girmektedir. Rahipler Lono'nun imgesine 23 gün boyunca saat yönünde adayı dolaştırırlar; Makahiki'nin sonunda kralla karşılaşır, temsili bir savaş yaparlar; Lono ayinsel bir ölüm yaşar, ardından yiyecek yüklü bir kanoya bindirilerek bir yıl dönmemek üzere uğurlanır.

• Kaptan Cook, tıpkı Lono gibi, adaya çıkmadan önce saat yönünde adayı turlamış ve ilginç bir rastlantıyla, Lono tapınağının yakınlarında bir yere demir atmıştı. Üstelik, adadan ayrılışı da Makahiki'nin sonlarına denk düşmüş, ayrılırken ertesi yıl geri döneceğine söz vermişti.

• Sahlins'e göre Cook'un zamansız dönüşü de mitolojik çerçeveye yerleştirilebilecek bir olaydı. Lono'nun dönüşü, bir bakıma adayı fetih yoluyla ele geçirip yöneten hanedanın vârisi krala bir meydan okumaydı. Kral yandaşları buna bir dizi hırsızlıkla tepki verecekti. Kaptan Cook'un öldürülmesi ve parçalarının gemiye teslim edilişi de, mitopraksisin çerçevesiyle uyarlıdır. Yerliler, ekibe Lono'nun bir daha ne zaman döneceğini sormaktadırlar.

• Ancak hiçbir mitos, ikircimden bağışık değildir. Lono ya da diğer Hawaii mitosları, bizzat Hawaiililerin farklı okumalarına açıktır. Böylelikle Kaptan Cook (yerli) Lono rahipleri için Lono'nun kendisiyken, örneğin (yabancı/gaspçı) kral için potansiyel bir tehdit; denizcileri, Hawaiili kadınlar için tabuların kaldırıldığı cömert âşıklar, sıradan erkekler için ise demir gereçler ve ticaret fırsatı anlamına gelmektedir ki bu da, demiri tekelinde tutmaya çabalayan kral için ek bir tehdit oluşturmaktadır.

• Ancak mitopraksis, ardından pek çok değişimi sürükleyecektir. Cook'un yenilgisi, kral ve şeflere onun *mana*'sını temellük olanağını sağlayacaktır. Bu noktada Hawaii eliti İngiltere kraliyetiyle özdeşleşecek, Avrupalı isimler ve giysileriyle donatacaktır kendini.

• Cook'un tayfalarıyla giriştikleri ticaret, Hawaii halkını da değişime uğratır. Sahlins Hawaiililerin ilk temasta tanrı olarak gördükleri tayfaların kendi "karşılıklılık" anlayışları çerçevesinde davrandıkları ve yerlilere yiyecek ve cinsellik karşılığı silah, alet vb. verdikleri ölçüde "dünyevileştikleri"ni (Tanrılar karşılık vermezler) gözlemlemektedir. Tayfalarla giriştikleri mübadeleler kadınlarla erkekler ve/ile mübadeleyi kendi çıkarına yöneltmeye çalışan şeflerle sıradan halk arasındaki rekabeti körüklemektedir. Böylelikle kadınlarla erkekler arasındaki ilişkilerde eşitliğe, buna karşılık yöneticilerle halk arasındaki ilişkiler daha fazla hiyerarşiye yönelmektedir. (Denizcilerin yerlileri sarıp sarmalayan tabuları çiğnemesi ve onları da -ticaret uğruna- çiğnemeye çağırması, Hawaii toplumsal ilişkilerini daha da fazla altüst etmektedir.)

• Böylelikle Marshall Sahlins, kültürün (burada mitos/lar) paylaşımcılarına hem bir anlama/anlamlandırma kalıbı hem de bir davranış rehberi sunduğu idealist/*ideationist* yaklaşımın bir örneğini verir bize.

• Kültüralist yaklaşımı tanımlayan ikinci özellik, çoğunlukla senkronik (kimi zaman -yukarıdaki örnekte görüldüğü üzere- yapısal) bir okuma sunmasıdır. Kültür genellikle toplumsal pratiklere önsel, ve onları biçimlendirici, kendi içerisinde tutunumlu bir bütün olarak kavranıldığı sürece, toplumsal ve kültürel değişimi açıklamak zorlaşmaktadır. Böylelikle kültüralist çerçeve kültürel değişimi ya dış müdahalelerle [başka kültürlerin etkileri: difüzyon ya da işgal, ilhak vb. kültür-dışı (siyasal) süreçler] açıklayacak, ya da Sahlins'in yaptığı gibi, değişimlerin toplumsal süreçlerle bağlantısına bakmaksızın, kültürel devinimin kendine özgü, özerk (zihinsel) kurallarını çıkarsamaya çabalayacaktır.

• Bu bakımdan kültüralizm tarih-dışı ya da en iyi olasılıkla tarihe karşı kayıtsızdır. Kültürel kendilikler kültüralist kavrayışta ezelden ebede var olan, değişimsiz varlıklardır. Bunun en iyi örneği, ulusal ya da etnik kültürlere ilişkin tasarımlardır. Her bir ulus (ya da etnik grup) kendi tarihini olabildiğince gerilere götürerek hep "var" olageldiğini kanıtlama çabasında adeta birbiriyle yarışır. Bu anlayışta tarihsel olaylar arızidir, ama kültürel "öz"ler, bu arızilikerden münezzeh olarak vardırlar. ("*Tarihten önce vardık, ta-*

rihten sonra varız!") Soyut ve genellikle tanımsız bırakılmış bir tasarım olan "öz"ün bozulması, ancak ve ancak dış (ve bu nedenle de karşı durulması gereken) müdahalelerle gerçekleşebilecek bir olaydır. (Yozlaşma, taklitçilik vb.) Bu nedenledir ki, ulus ya da etnisitenin varlığının güvencesi olarak görülen kültürel arılık korunmalı, buna kast eden dış güçler ve onların "içeridekî" işbirlikçilerine karşı grup, sürekli uyanık olmalıdır.

• Ve nihayet, kültüralizm, kültürü bütünleşmiş, uzlaşısal (konvansiyonel) ve çelişkiden ari olarak tasarlar. Çelişkisiz, bütünsel, kapsayıcı bir zihinsel örüntü olarak katılımcılarına hem dünyayı anlamak için bir çerçeve sunmakta hem de onların edimlerine bir rehber oluşturmaktadır.

• Kültüralizm bu yönüyle farklı öncüllerden hareket edebilir. Bunlardan en yaygın olarak başvurulanı, insanın Kaos'tan haz etmediği, bunun için sürekli olarak dünyasını düzene sokmaya çabaladığı argümanıdır. Kültür, bu görüşe göre, her şeyi yerli yerine yerleştiren, çelişkileri çözüme kavuşturan, şeyleri sınıflandıran ve dolayısıyla anlaşılabilir kılan bir düzenleyicidir.

• Bu argümanlarında kültüralistler sık sık, kültürün en yüksek düzlemde örüntülendirilmiş hâli saydıkları dine başvururlar. Yüksek ölçüde yapılandırılmış bir bilgi dağarcığı olarak din, insanların anlama/anlamlandırma çabalarında olduğu kadar davranışları için de işlevli model(ler)i sunmaktadır. Din, en genel tanımıyla insanın Kaos'u anlaşılabilir kılma girişimidir; ve toplumsal çelişkilerin çözümlenmesinde de sıkça başvurulan bir toplumsal düzenleyicidir. Bunun yanı sıra, içerdiği kadimlik imaları, onu, adına konuşanlar açısından önemli bir meşrulaştırıcı kılmaktadır.

• *Şu hâlde, toparlayacak olursak kültüralizm, kültürün idealist/ideationist, değişimsiz ve çelişkisiz bir bütün olarak tasarlanmasıyla bağlantılıdır. Bu yönüyle bir kısım kültür bilimciler ya da antropologlar için olduğu kadar, siyasal tasarımcılar, ideologlar için de yararlı araçlar sağlamaktadır.*

• *Kültür söylemi, kültüre yapılan çağrılar, böylelikle kültürün katılımcıları ya da taşıyıcılarınca, en değerli, en saf, en ayırt edici, en biricik "öz"lerine yapılmış bir çağrı olarak algılanmaktadır. Kültüralizmin bağlamında kültür, toplumun maddiyatından soyutlanmış bir "geist" ve ancak teleolojik olarak devinen bir görüngü olarak biçimlenmektedir. Günümüz dünyasında kaynakların denetimi konusunda yürütülen pek çok mücadelenin, "değerler sistemi" adına yürütüldüğü yanılsamasını yaratmak böylelikle mümkün olabilmektedir. Örneğin ABD Ortadoğu'nun petrol kaynaklarına müdahalesini "demokratik değerlerin ve çağdaşlığın savunulması" olarak meşrulaştırabilmekte, Kuzey ülkelerinin Güney üzerindeki iktisadi-siyasal tahakkümlerine karşı Güney'in direnişi "Medeniyetler Çatışması" olarak sunulabilmekte, Avrupa ülkelerine artık "fazla" gelen göçmenler özselci bir tutumla "kültürel uyumsuzlar" olarak, damgalanabilmektedir.*

• *Kültürün bu ("kültüralist") kavranışının ötekileştirici, düşmanlaştırıcı yönü, pratikte kendini giderek daha belirgin biçimde ortaya koymakta.*

• Şu hâlde, gelin bundan sonrasını bir kültür kuramının neleri ihtiva etmesi gerekebileceği üzerine tartışmaya ayıralım:

• Kanımca böylesi bir kuramın hareket noktasını oluşturacak olası bir kültür tanımı, "Anlam, değer ve öznellikler oluşturan bir dizi maddi pratik"tir.

• Bu tanım, öncelikle "kültür"ün maddi pratikle bağıntılılığını vurgulaması açısından işlevsel gözükmektedir. Çünkü toplumların "maddi pratikleri" ya da doğal ve toplumsal çevreleriyle etkileşimlerinin temelini oluşturan geçim faaliyetlerini, üretim, bölüşüm, paylaşım ilişkilerini düzenleyiş tarzları, kültürel yaşantı/deneyimlerin "son kertedeki" çerçevesini oluşturmaktadır. Bir başka deyişle, maddi pratiklerimiz, toplumsallığımızı örgütleyiş ve yaşamı, dünyayı, evreni anlamlandırma/örüntülendirme tarzlarımızın genel çerçevesini oluşturmaktadır. Ve geçim faaliyetleri, üretim ve bölüşüm ilişkileri değiştikçe, toplumsallığın örgütleniş ve dünyaya, yaşama, toplumsal ilişkilere ilişkin anlamlandırma örüntülerimiz de değişime uğrar.

• Ne ki, gerçekte ayrışmamış, ve/fakat ayrıştırılması analitik açıdan kolaylaştırıcı olan bu üç düzlem (geçim pratikleri, toplumsal örgütleniş ve anlam sistemleri) arasında mekanik bir belirlenmeden söz etmek, naif bir maddeciliğin yanılsamasını tekrarlamak olacaktır. Çünkü insan ürünü olan her bir kurum, pratik, ilişki, tahayyül, değer vb.nin kendisine göreli özerklik sağlayan ve onu kendi içinde göreli tutunumlu ve istikrarlı kılmaya yönelen özgül bir birikimselliği bulunmaktadır. Bu birikim dağarcığı, onun değişim süreçlerindeki yönelişlerini biçimlendirmede etkili olur. Pratik, kurum ve tahayyül örüntüleri, kendi tarihsel dağarcıklarından kaynaklanan tutunum eğilimleri doğrultusunda, özgül dinamiklerine uygun olarak değişime uğrarlar. Bir başka deyişle "toplumsal bilinç" ne toplumsal varlığın mekanik bir yansıması, ne de ondan tümüyle kopuk, bağımsız bir görüngüdür.

• Öte yandan, kültürü oluşturduğu varsayılan gereçlerin, tasarımların, örüntülerin, kavrayış ve değerlerin taşıyıcısı insan(lar)dır. Şu hâlde, insan aracılığını, insan praksisini yok sayan bir kültür tanımının geçerliliği, kuşkulu olacaktır.

• *Kültürün oluşturucusu, taşıyıcısı, aktarıcısı olan insanlar ise, yaşamlarını sürdürebilmek için topluca üretip, ürettiklerini bir biçimde mübadeleye*

sokarlar; yani birbirleriyle geçim/üretim (ve bölüşüm/mübadele) ilişkileri içerisindedirler. Bu bağlamda, bir toplum içinde insanlar, birbirleriyle genellikle eşitsiz güç ilişkileri içinde olan farklı toplumsal konum ya da sınıfları işgal ederler. Genel bir deyişle, iktidara ilişkin konumları farklılaşmış insan grupları, kaynaklara erişim konusunda çatışma içindedir. Çok genel bir formülasyonla, bu kaynakların denetimini ellerinde tutan toplumsal kesimler, yani iktidar sahipleri, diğerlerinin bunlara erişimini sınırlandırma çabası içerisindedir. İktidar konumu, yani tasarımlarını, iradesini ötekilere dayatabilme yetisi, iktidar sahiplerine mensubu oldukları toplumun örgütleniş tarzlarını olduğu kadar, zihinsel müktesebatının tanımlanması ve yorumlanması konusunda önemli bir avantaj sağlamaktadır.

• Öte yandan, iktidar ilişkileri, toplumun bütününü kapsayan, makro ölçekli ilişkiler oldukları kadar, her bir kurumun (ya da alanın) içinde, yani mikro ölçekli olarak da gözlemlenebilmektedir. Bu mikro-İktidarlar, zaman zaman kendilerini toplumdaki başat iktidar formundan özerk, hatta onunla çatışmalı kılabilecek bir özerkliğe sahiptir.

• Ve son bir nokta: Kültür-biçimlendiricisi ve taşıyıcısı olarak toplumlar, birbirleriyle ilişki ve etkileşim içindedir. Bu ilişki/etkileşim, çağdaş dünyayı tanımlayan küreselleşme süreçleriyle çok daha büyük bir yoğunluk kazanmıştır. İnsanların, fikirlerin, imge ve simgelerin yeryüzündeki devinimi hızlanmıştır. Ne ki, izi en azından sömürgecilik çağına dek sürülebilecek aktüel "küreselleşme", ya da tüm dünya toplumlarının tek bir iktisadi sisteme, asimetrik olarak biçimlenmiş bir piyasa ekonomisine bağlanması süreci, günümüzde "Kuzey-Güney" çelişkisi olarak ifade edilen bir "zengin-yoksul ülkeler" uçurumunu tahkim etmektedir. Dünya sisteminin katılımcıları arasında hem iktisadi, hem de siyasal açıdan devasa bir dengesizlik ve eşitsizlik söz konusudur. Bu durum, sosyal/kültürel antropolojinin inceleme alanına dahil olan kültürel etkileşimlerin de asimetrik olarak biçimlenmesine neden olmaktadır. Günümüzde herhangi bir kültürel görüngüyü, içerisine yerleştiği eşitsiz güç ilişkilerinden bağımsız olarak ele almak, oldukça güç gözükmektedir.

• Şu hâlde, kültür üzerine düşünmek, birkaç kerteyi birden göz önünde bulundurmayı gerektirir:

1. İnsan topluluklarının maddi pratikleri, geçim faaliyetleri. Toplulukların içi ve arasındaki üretim ve bölüşüm ilişkileri;

2. İnsan pratik, kurum ve tahayyüllerinin tarihselliği, birikimsel niteliği ve bu niteliğin her birine kazandırdığı göreli özerklik;

3. Kültürün muhteviyatının oluşturulması, taşınması ve aktarımındaki insan aracılığı ve/veya etkinliği;

4. Kültür oluşturucusu, taşıyıcısı ve aktarıcısı olarak insan(lar)ın (ve toplumların) arasındaki eşitsiz iktidar ilişkileri ve iktidar konumlarının sahiplerine kültürel muhtevanın yorumlanması ve/veya yeniden üretilmesinde sağladığı avantajlar.

• Bu öncüller, kültürün insan(lar)ın yeryüzündeki varoluş koşullarıyla bağıntısız, fikri, zihinsel bir kurgu olarak gören idealist yaklaşımlara olduğu kadar, onu üretim ilişkilerinin ve/veya çevresel koşulların mekanik bir yansıması olarak değerlendiren kaba maddeci akımlara da karşı pratikle bağıntılı, dinamik/süreçsel, etkileşimsel bir yaklaşımın ipuçlarını sunmaktadır.

• Küresel kapitalizmin yeryüzü kültürlerini tek bir dünya pazarı çerçevesine temellük ederek "deteritoryalize" ettiği, yani geçmişte "yerel" olarak kavranılan hiçbir şeyi artık "yerel" düzlemde çözümlemenin mümkün olmadığı, medya araçlarının taşıyıcısı olduğu kültür emperyalizminin tüketim(ci) standartlarını hızla tüm insan topluluklarına nüfuz ettirdiği, Marx'ın deyişiyle, *"katı olan her şeyin buharlaştığı"* çağımızda, iktidar ilişkilerini sorgulayan, dinamik ve etkileşimsel bir kültür kavrayışına gereksinim, kültüre ilişkin söylemlere damgasını vurmaktadır.

• Kültüralizm(ler)in çizdiği *"ideal, çelişkisiz, devinimsiz bir kendilik"* olarak kültür kurgusu karşısında kültürün maddeci, devinimsel ve çatışkılı kavrayışı, ezilenlere, onları yöneticiler(i) adına seferber olan edilgin kitleler olmaktan çıkartarak, emek, paylaşımcılık ve kardeşleşme üzerine temellenen bir dünya tahayyülünü hayata geçirme uğraşına, bir başka deyişle hayata kendi adlarına ve kendileri için müdahale etmeye çağıran bir motivasyon sağlayacaktır.

Dipnotlar
1 Walter Benjamin.

Dilek YILMAZ

KIRMIZIDA BULUŞMA

(Şiir)
9 YTL.

İNSANCIL YAYINLARI

SEVGİLİYE MEKTUP

Rakel DİNK

Çutağıma eş olmak bana verildi. Bugün çok acılı ve onurlu olarak buradayım. Ben, çocuklarım, ailem ve sizler, çok acılıyız. Bu sessiz sevgi biraz olsun bize güç katıyor, kederli bir sevinç yaşatıyor. *İncil*'de "Yuhanna 15:13"te, "*Hiç kimsede, insanın dostları uğruna canını vermesinden daha büyük bir sevgi yoktur,*" der.

Sevgili dostlar... bugün bedenimin yarısını, sevgilimi, çocuklarımın babasını, sizin kardeşinizi uğurluyoruz. Sağdakine, soldakine, öndekine, arkadakine rahatsızlık, saygısızlık vermeden. Sloganlar, pankartlar açmadan sessiz bir saygı yürüyüşü gerçekleştiriyoruz. Bugün sessizlik ile büyük bir ses yükselteceğiz. Bugün derinlerin ışığa yükseldiği günün başlangıcıdır.

Yaşı kaç olursa olsun, 17 veya 27, katil kim olursa olsun, bir zamanlar bebek olduklarını biliyorum. Bir bebekten bir katil yaratan karanlığı sorgulamadan hiçbir şey yapılamaz kardeşlerim...

Kardeşlerim,

Onun doğruluğa olan sevgisi, şeffaflığa olan sevgisi, dostuna olan sevgisi onu buraya getirdi. Korkuya meydan okuyan sevgisi onu büyüttü.

Diyorlar ki, o büyük bir adamdı. Size sorarım: "O büyük mü doğdu?" Hayır! O da bizim gibi doğdu. O gökten değildi, o da topraktandı. Bizim gibi çürüyen bir beden! Fakat yaşayan ruhu, yaptığı iş, kullandığı üslup, gözlerindeki, yüreğindeki sevgi onu büyük yaptı.

İnsan kendiliğinden büyük olmaz. İnsanı yaptıkları büyük yapar. Evet, O büyük oldu. Çünkü büyük düşündü. Büyük söyledi. Bugün buraya gelerek hepiniz büyük düşündüğünüz. Sessizce büyük konuştunuz. Siz de büyüksünüz. Bugünle kalmayın, bu kadarla yetinmeyin.

O bugün Türkiye'de milat yaptı, sizler de mührü oldunuz. Onunla manşetler, onunla konuşmalar, onunla yasaklar değişti. Onun için "dokunulmazlar" veya "tabular" yoktu. Kelam'da dediği gibi yüreğinden taştı.

Büyük bir bedel ödedi. Bedellerin ödendiği gelecekler Hrantları severek, Hrantlara inanarak olur. Nefretle, hakaretle, kanı kandan üstün tutarak olmaz. Bu yükseliş karşıdakini kendin gibi görerek, kendin gibi sayarak, kendin sayarak olur.

Hisus'un yardımı ile yarattığı ev cennetinden ayırdılar. Göksel ve ebedi cennete kanat açtırdılar. Gözleri daha yorulmadan, bedeni daha yaşlanmadan, daha hasta olmadan, sevdiklerine doymadan kanat açtırdılar göksel cennete.

Biz de geleceğiz sevgilim, biz de geleceğiz o eşsiz cennete. Oraya yalnız ve yalnız sevgi girer. İnsanların ve meleklerin dillerinden üstün olan, peygamberlikten üstün olan, bütün sırları bilmekten üstün olan, dağları yerinden oynatacak imandan üstün olan, varını yoğunu sadaka vermekten üstün olan, bedenini yakılmaya teslim etmekten daha üstün olan yalnız ve yalnız sevgi girecek o cennete. Orada gerçek sevgi ile bir arada ebedince yaşayacağız. Kimseyi kıskanmayan sevgi, kimsenin malında gözü olmayan sevgi, kimseyi öldürmeyen sevgi, kimseyi aşağılamayan sevgi, kardeşini kendinden üstün tutan sevgi, kendi hakkından vazgeçen sevgi, kardeşinin hakkını arayan sevgi. Mesih'te bulunan sevgi. Ve bize dökülmüş olan sevgi.

Yaptıklarını, konuştuklarını kim unutabilir sevgilim? Hangi karanlık unutturabilir sevgilim? Olmuşları, olanları kim unutturabilir sevgilim? Korku unutturabilir mi sevgilim? Yaşam mı? Zulüm mü? Dünyanın zevki sefası mı sevgilim? Yoksa ölüm mü unutturacak sevgilim? Hayır, hiçbir karanlık unutturamaz sevgilim.

Ben de sana yazdım aşk mektubunu sevgilim. Bana da ağır oldu bedeli sevgilim. Bunları yazabilmeyi Hisus'a borçluyum sevgilim. Onun da hakkını ona verelim sevgilim. Herkesin hakkını herkese geri verelim sevgilim.

Sevdiklerinden ayrıldın
Çocuklarından,
Torunlarından ayrıldın.
Burada seni uğurlayanlardan ayrıldın,
Kucağımdan ayrıldın,
Ülkenden ayrılmadın!

HRANT DİNK'in TARİHSEL YALNIZLIĞINDA YALNIZIM

Kazım GÜNDOĞAN

Yalnızım, çok yalnızım. Hiçbir söz, hiçbir teselli çabası; ne dostlarımın yanımda olması, ne sevgilimle bir arada olmam, ne de "hepimiz Ermeniyiz, hepimiz Hrant'ız" diyen yüz binlerin sessiz haykırışı gideriyor yalnızlığımı.

Yalnızlığım Hrant Dink'in tarihsel yalnızlığıdır. Onu yalnız bırakmış olmamızın kahredici ağırlığı, sorumsuzluğu, geç tanışmanın pişmanlığı ve erken kaybetmenin yalnızlığı...

Aralık 2006'da Özgür Düşün Kolektifi tarafından düzenlenen "Aydınlık Sorgular Sempozyumu"nda tanışmıştık. Yüzlerce insanın içinde bir kenarda sandalyeye zor sığan kocaman bedeniyle oturuyordu. Yalnız ve düşünceliydi. Yüreğim burkuldu. İçimden bir şeyler koptu. Onun yüzünü görünce (gazete ve TV'lerde) güncel acıları unutur, insanlığın tarihsel acılarını hissederdim. Ermenilerin tarihsel acılarını ise çok yakından bildiğim (babamın anneannesi de Ermeniydi) için onun yüzündeki derin hüznün yüreğime akışının acısını yaşardım.

Sadece Ermenilerin değil, Kürtlerin, Çingenelerin, Süryanilerin, Alevilerin acılarının izleri vardı onun hüzünlü bakışlarında. Aynı zamanda başta Ortadoğu halkları olmak üzere dünya halklarının acılarının hüznü. O bunları çok derinden hisseden bir enternasyonalistti. En çok ne görürdüm biliyor musunuz? (Belki benim duygu dünyamla ilgili) Onun çocukluk arkadaşları ve gençlik yoldaşlarından Orhan Bakır ve diğer Ermeni kökenli yoldaşlarımın onda yaşayan güzelliklerini. Zira o hâlâ bir sosyalistti.

Sempozyumda yüzlerce insanın içinde yalnız başına oturan bu güzel insanın yanına giderek, "*Burada yalnız bir Ermeni kardeşim oturuyor*," dedim. Sanki yüzyıldır tanışıyormuşuz gibi sıcak bir aydınlık yayıldı hüzünlü yüzüne. Toparlandı. Oturduk yanı başına. Hemen sohbete başladık. Onunla ilk tanışanlar gibi ben de; "*Biliyor musun benim de babamın anneannesi Ermeniydi*," dedim. Devamında da Orhan Bakır ve Manuel Demir'in yoldaşları olduğumuzu söyledim. Derin bir sıcaklık, sevgi, güven ve dostluk atmosferinin içinde bulduk kendimizi. "IV. oturum" başlamak üzereydi ve Hrant konuşmacı olduğu için sohbete ara verdik. Sonra *Agos*'ta devam edecektik. İletişim için materyaller alındı-verildi.

Ortak projeler ve yeni dostluklar için mutlaka görüşecektik. Nisan ayında Ermenistan'da yapılacak "film festivali" üzerine Nezahat ile yarım kalan sohbeti de *Agos*'ta sürdürecektik. Ne görüşebildik ne de yarım kalan sohbeti tamamlayabildik...

"Umudun öyküsünü yazmak bize düştü
Bize düştü
Sunmak hayata ömrün baharını
Acıları tas tas içmek
Kan tükürmek ihanete
Bize düştü
Gözyaşsız ölmek genç ölümlere
Yetim şafaklara kardeş olmak
Alayla gülümsemek karanlıklara
Özgürlüğü fethetmek bize düştü
Hasret vurgunuyla yanmak
Vedalaşmadan yürümek sonsuzluğa
Geleceğe köprü olmak bize düştü
Tarih payıdır kaçınılmaz
VURUN KANATLARINIZI DOSTLARIM"
(Ş. Tamer)

Ertelenmiş yaşamlar, rafine edilememiş düşünceler, yarım kalmış üretimler beynimi kemirmeye, yüreğimde derin bir yara olarak kanamaya devam ediyor. Bu kanamayı nasıl durduracağımı şimdilik bilmiyorum. Ve bu yüzden de kendimi çok yalnız hissediyorum.

Hrant Dink'in tarihsel yalnızlığı ve dışlanmışlığının yalnızlığı benimkisi. Bilirim yalnızlığın derin acısını ve ağırlığını. Oyundan dışlanmış bir çocuğun, terk edilmiş ve dışlanmış bir kadının yalnızlığının dramını çok gördüm ve paylaştım. Bir halkın, bir ulusun, bir azınlığın yalnızlığa mahkûm edilişinin dramatik öykülerini hem çok dinledim, hem de yaşadım/yaşıyorum. İnsan ruhunda en derin, en kalıcı acılar dışlanmışlık ve yalnızlık sonucu oluşur.

Bilindiği gibi yalnızlığa mahkûm edilenler için en ağır ve iki yüzlüce durum ölümlerinden sonra ardından dökülen timsah gözyaşlarıdır. Samimi olmayan merasimlerdir. Üzülüyorum, utanıyorum bu tabloya. Ölümlere tapan, ölümü yücelten, ölüm üzerine kendini var etmeye çalışan, yaşamın değerini ve güzel-

ŞECERE

seçilir bir yaşanmışlığın bütün ayrıntıları
kırılmış tanımları orada buluşur ve yeniden edinilmiş anlamları
duvardaki resim, çekmecede solan albüm, diploma, el yapımı bir çiçek,
denizden erinç edinen semt ve kedi sesleri
her sabah yaşamın ellerini kendisi için kullanmasını bekler gibi
bir duruş edinmiş olan eşyalar, duygu figürleri ve aşk denen güneşin güncesi
güz yaprakları, günü geçmiş faturalar, rehber kitaplar
unutulmuş şehir adları, reçeteler
onların ruhu dolduran betimleri, tınıları ve anıları
bizi bir adım daha götüren, tutunduran, ilişkilendiren
oradadır şansı gerçek kılan rastlantı
rastlantıları hayata dönüştüren kimya
gündeliğin sığınaklarında saklıdır bu öykü
ele vermez kendini, soluğunu kullanmaz
varlığımızı kuran nedenlerin tanrısı, gerçeğin öbür adı
kastamonu ya da erzincan köylerinde
karın geciktirdiği bir ebenin ellerinden yazılmıştır
kimi ölü padişahların kapalı dönemlerinden kalmıştır
hovarda babaların gece kaçamaklarından
düşmüştür öfkeli bir atın nal izinden ölümü alna işleyen
burjuvazsız bir tarihten armağan gelmiştir
lalaların özenli ve imkanlı bakışlarından, kaba ellerinden köylü annelerin
bir sarhoşun tutuşmuş derinliğinden, dikenli yol kıyılarına gelişigüzel savrulmuş
toplamakla bitmez sesi dua eden ayetin harfleri
varlığa dönüşmüş nedenlerin tesadüfleri
her yaşam için ayrı bir sırdır
her yaşamın anahtarı geçmişinde saklıdır

Cafer YILDIRIM

liklerini bilmeyen bir toplumun insanları başka ne yapabilir ki...

Yüz binlerce insan "hepimiz Hrant'ız, hepimiz Ermeniyiz" diyerek ağlayarak yürüdü. Kötü mü oldu? Kesinlikle iyi oldu ve bundan da mutlu oldum. Fakat sorguladığımda öfkeleniyorum, yargılıyorum ve suçluyorum. Peki neden? Zira yalnız bıraktık Hrant'ı. O faşist çeteler tarafından, o faşist ve ırkçı medya kalemşorları tarafından alçakça saldırılara uğrarken, taciz ve tehditlere maruz kalırken bizler sessizliğin onursuzluğunda yalnız bıraktık onu.

Bir bebekten bir katil yaratan karanlık kadar, milyonların içinde yalnızlığı yaratan yabancılaşmayı sorgulamak zorundayız. Şayet zamanında bunu sorgulayıp onu yalnız bırakmasaydık, çıkabilseydik karanlığın ve yabancılaşmanın karşısına büyük olasılıkla Hrant şimdi Rakel'in kucağında, çocuklarının ve torunlarının yanında, bizim aramızda olacaktı.

Yalnızım, yabancılaşmanın ve bencilliğin dünyasında çok yalnızım. Ama çaresiz ve umutsuz değilim. Direniyorum bir başıma. Bir bebekten bir katil yaratan karanlığa ve yaşamdan yalnızlığı yaratan yabancılaşmaya karşı...

KADININ KURTULUŞU... İNSANIN KURTULUŞU

Birsen İLETMİŞ

Kadının Tarihsel Yenilgisi

Bütün mitoloji ve dinlerde yaşam toprakta başlar. Sümer'de Ki, Yunan'da Gaia toprak anadır. Çünkü yaşamı yaratan doğurganlık, üretkenliktir.

Engels; "*kadının bağlılığını yani, çocukların babalığını sağlama bağlamak için, kadın, erkeğin insafına bırakılmıştır*," der.(1) Kadının başına ne geldiyse, bu doğurganlığından gelmiştir. Kadının yazgısını, doğurganlığı belirlemiştir

Peki neden erkek, çocukların babalığını sağlama almak istedi? Avcılık döneminde üretim araçlarının erkeklerin elinde olması erkeklerde bu servetlerinin kendi çocuklarına bırakma isteğini doğurdu. Kadının köleliği işte tam bu noktada, üretim araçlarının (ok, yay vs.) erkeğin mülkiyetinde toplanmasıyla başladı. Doğal işbölümünde erkek savaşır, avlanır ve av aletlerini üretirdi. Kadınsa evde çalışır, giyim ve gıda gereksinimlerini karşılardı. Erkek dışarda, kadın evde, herkes kendi alanında egemendi. Erkek silahların avcılık aletlerinin, kadın ev eşyalarının yani, her ikisi de yaptıkları ve kullandıkları aletlerin sahipleriydi.

Avcılık döneminde av aletleri geçinme aracı olarak önemli bir konuma geldi. Geçim araçlarını kazanmak her zaman erkeğin işi olmuştur. İlkel dönemde avlanmak için zorunlu araçları üreten erkekti. Bu araçların mülkiyeti de erkekteydi. Bu durum kadını ikinci plana itti ve doğal işbölümü bozuldu. Kısaca üretim araçlarının erkeğin elinde olması, diğer cinsin yani kadının tarihsel yenilgisi oldu. Her yerde kadın aşağılandı, köleleşti.

Doğal işbölümünün bozulması, kadın ve erkek rollerinin toplumda yeniden belirlenmesi, kadını, erkeğin keyif ve doğurma aracı haline getirdi.

Erkek "Üstünlüğü" ve Kadına Yansıması

"*Evlilik içinde erkeğin üstünlüğü, onun iktisadi üstünlüğünün yalın bir sonucudur*"(2) der, Engels. Bu üstünlük erkeğe karısı ve çocukları üzerinde şiddet kullanma, öldürme, satma gibi mülkiyet hakkı tanımıştır. Bu anlayış ile büyüyen çocuklar da ayırdına varmadan, bunu içselleştirir, cinsel, ruhsal ve toplumsal yapılanmalarında aynı değerlerle büyürler. Bu bakış açısı devletin diğer kurumları (din, eğitim, medya, hukuk, aile) tarafından da desteklenir.

Toplum içinde erkeğin daha üstün, kadının daha aşağı bir yere konulması, erkekte saldırganlık, zeka, güç ve etkinliği öne çıkarırken, kadından beklenen edilginlik, bilgisizlik, güçsüzlük, "namus"tur!

Kadına bu beklentileri yerine getirmesi için, çoğu kez şiddet uygulanır. Eşitsizliğin olduğu tüm ilişki ve yapılarda şiddetten söz edilebilir. Nerede egemenlik ilişkisi varsa orada şiddet vardır diyebiliriz. Burada şiddet tanımlarına göz atmak gerekir.

Şiddet Nedir?

Şiddet; "bir hareketin, bir gücün derecesi" "karşıt görüşte olanlara inandırma veya uzlaşma yerine kaba kuvvet kullanma", "duygu veya davranışta aşırılık", "kişisel özgürlüğü zor yoluyla kısıtlama", "bedensel zedelenmeye neden olmak" gibi tanımlamalarla sözlüklerde yer alır.

J. Kovel' e göre ise; "*Şiddet bir ihlal, yani diğer bir varlığın bütünlüğünün sekteye uğratılması anlamını içerir. Bir kedinin öldürdüğü kuş, tecavüze uğrayan kadın, sevilmeyen bir çocuk, yurtları İsrail devletince gasp edilmiş olan Filistinliler, polisin çirkin terörüne maruz kalan getto sakinleri, kapitalist üretimin kendi iş güçlerine yabancılaştırdığı işçiler, asit yağmuru altındaki ormanlar, hepsinin varoluş koşulları ihlal edilmiştir.*"(3)

Yves Michaud ise; "*Bir karşılıklı ilişkiler ortamında taraflardan biri veya birkaçı, doğrudan veya dolaylı, toplu veya dağınık olarak diğerlerinin veya birkaçının bedensel bütünlüğüne veya törel, ahlaki, moral, manevi bütünlüğüne veya mallarına simgesel-sembolik ve kültürel değerlerine oranı ne olursa olsun zarar verecek şekilde davranırsa orada şiddet vardır,*" der.(4)

Şiddetin yaşanan değişik türlerinden yola çıkılarak yapılan ve daha da çoğaltılabilecek bu şiddet tanımları, şiddetin sadece "fiziksel şiddetle" sınırlı olmadığını, psikolojik, ekonomik, sosyal, kültürel, cinsel şiddet olarak da karşımıza çıktığını/çıkabileceğini bize göstermektedir. Kaldı ki, şiddet topluma, kültüre ve zamana göre de farklılaşabilmektedir. Ve yine, yalnızca bireylerin birbirlerine şiddet uygulaması söz konusu olabildiği gibi, devletin veya bir grubun da şiddet uygulaması söz konusu olabilmektedir.

Evde, işte, sokakta kimi zaman ayırdına varmadan, kimi zaman ise ayırt edemeden parçası olduğumuz şiddetle yaşıyoruz. Ve artık o kadar kanıksadık ki bu şiddeti, hemen hemen her gün rastladığımız gazetelerdeki şiddet haberlerine şöylesine bakıp sayfayı çeviriyoruz.

İşte o şiddet haberlerinden birkaçı:

"*Antalya'da bir kişi (baba) evli bir erkekle kaçtığı belirtilen kızını öldürdü.* (...) *Kızının evli bir adama kaçtığını ve daha sonra komşularının ısrarıyla geri döndüğünü öğrenen C.G. (42), Z.G.yi evde kimsenin olmadığı bir odaya götürdükten sonra göğsüne üç bıçak darbesi vurarak öldürdü.*"

"(...) *M.K. henüz bilinmeyen bir nedenle eşi N.K. ile tartıştı. Tartışma sonucunda M.K. eşini göğsünden bıçaklayarak yaraladı... Hastane yetkilileri N.K.nın hayati tehlikesinin bulunduğunu bildirdiler.*"

"*Saniye 28 yaşında ve 6 yıllık evli.* 'Kocam beni hiç dövmedi. Dayağa karşı. Her evde olduğu gibi, bizde ara sıra tartışırız. Benim evden çıkmamı pek istemez. Dışarı çıkarken telefon edip haber veririm nereye gideceğimi. Hatta ailemin yanına gidip gelmeme bile karışıyor. Onlarında, gidip gelmesini pek istemiyor. Daha doğrusu sık olmasından hoşlanmıyor. Ben gitmiyorum, ama onlar geliyor. Gelmeyin denilmiyor ki. Onlar gittikten sonrada bağırış çağırış başlıyor, bazen küfür de eder.'"

"*Bir anne evde kimsenin olmadığı zamanlarda kızı Ç.S.nin, babasının cinsel tacizine uğradığını anlatarak yardım ister.*"

Gerek ayırt ettiğimiz gerekse ayırdına varmadan şiddet, alışkanlıklarımız, geleneklerimiz ve böyle öğrendiğimiz için bizi, özel ve kamusal alanda çevrelemektedir.

İş, sokaklar, resmi kurumlar vb. ortak alanları kamusal alan olarak adlandırabiliriz. Bu ortak alanda şiddet göz ardı edilemeyecek ölçüde diğer bireylerden, gruplardan, devletten, iktidardan gelir. Bu alanda, kadının özelinde şiddet, erkeğin egemen olması ve kadının sindirilmiş olması nedeniyle (kol kırılır, yen içinde kalır psikolojisi) oluşur. Özellikle sindirilmiş olma, şiddetin meşrulaşmasına ve yaygınlaşmasına neden olur. Bu da insanların, şiddeti doğal ve meşru olarak kabul etmelerine yol açar.

Özel alan olarak adlandırılan ve kadının "sığınak" olarak gördüğü aile içindeyse kadın, en yakını olarak gördüğü anne, baba, ağabey, koca, dayı, amca vs. yakın akrabalarınca şiddete uğrar. Bu şiddet ünlü atasözümüz "kol kırılır yen içinde kalır"ın "karanlığında", gerçekten de çoğu zaman "yen içinde" kalarak kimseye duyurulmaz. Şiddet, böylece toplumun en küçük birimi olan ailede gizlenir.

Özel alan olarak adlandırılan aile: "*Evlilik ve kan bağına dayanan, karı-koca, çocuklar, kardeşler vb.lerinin arasındaki ilişkilerin oluşturduğu toplum içindeki en küçük bütün.*"(5) olarak tanımlanır.

Engels de, karı-koca evliliğinin, özel mülkiyet üzerine kurulmuş ilk aile biçimi olduğunu söyler ve "*Tarihte kendini gösteren ilk sınıf çatışması, erkekle kadın arasındaki uzlaşmaz karşıtlığın karı-koca evliliği içindeki gelişmesiyle ve ilk sınıf baskısı da, dişi cinsin erkek cins tarafından baskı altına alınmasıyla düşümdeştir,*" der.(6)

Aile, toplumun en küçük bütünüdür. Aile bir yandan devlet düzenini yansıtırken, bir yandan onu yeniden üretir. Devletin bir kurumu olarak aile toplumda düzeni korumakta önemli bir rol oynar. Oynadığı bu önemli rolden dolayı devlet tarafından onaylanır, kollanır, kutsanır

Anayasamızın 41. maddesi, ailenin toplumun temeli olduğunu vurgular.

"*Madde 41: Aile, Türk toplumunun temelidir ve eşler arasında eşitliğe dayanır. Devlet, ailenin huzur ve refahı ile özellikle ananın ve çocukların korunması ve aile planlamasının öğretimi ile uygulanmasını sağlamak için gerekli tedbirleri alır, teşkilâtı kurar.*"

Anayasanın bu maddesinin kendi içinde çeliştiğini ve hatta "pozitif de olsa" ayrımcılık yaptığını ileri sürebiliriz. Çünkü ilk cümlesinde eşler arasında eşitlikten söz ederken, diğer cümlede bu eşlerden birini koruma altına almaktadır. Erkek egemen düşünceyi ön plana çıkarak, Engels' in tanımında yer alan "*dişi cinsin erkek cins tarafından baskı altına alınması*" cümlesini doğrulamaktadır.

Bir cinsin ve/veya bir sınıfın egemenliğinin olduğu yerde şiddetten söz edileceğini söylemiştik. Eğer devlet bir sınıfın egemenliğindeyse ve üstüne üstlük bu sınıfın bakışı ataerkil ise kadın, sınıf ve cins olarak katmerli bir sömürü altındadır. Ve egemenliğin nedeni burjuva özel mülkiyet ise, kadının kurtuluşunun tek yolu burjuva özel mülkiyetin ortadan kaldırılmasıdır. Ancak bundan sonra cinsler üstü bir bakışa, tür bilincine varılabilir. Marks'ın da dediği gibi: "*İnsanoğlunun kendini türsel bir varlık yani insan olarak anlama derecesi işte bu ilintiye bakılarak ölçülür. Kadınla erkek arasındaki ilinti, insanoğulları arasındaki ilintilerin en doğalıdır. Bu yüzden de insanoğlunun davranışlarının ne denli insanileştiği, ya da insani varlığın ne denli doğallaştığı, insani yaradılışın ne ölçüde kendi yapısı haline geldiği en iyi işte bu ilintide görülür.*"(7)

Dipnotlar

1. F. Engels, *Ailenin, Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni*, Çev. Kenan Somer, Sol Yayınları, Ankara, 1998, s. 70.
2. F. Engels, a.g.e., s. 96.
3. J. Kovel, *Tarih ve Tin*, Çev. Hakan Pekinel, Ayrıntı Yay. İstanbul,1994, s. 164-166.
4. Artun Ünsal. "Genişletilmiş Bir Şiddet Tipolojisi", *Cogito*, Sayı: 5-6, İstanbul 1996, s. 30.
5. *Türkçe Sözlük*, Dil Derneği Yayınları, Ankara, 2005.
6. F. Engels, a.g.e., s. 78.
7. Simone de Beauvoir, *Kadın, Bağımsızlığa Doğru*, Çev. Bertan Onaran, Payel Yayınları, İstanbul, 1986, s. 196.

KADINLAR GÜCÜNÜ ÖNCE *"KENDİNDEN"* ALMALIDIR

Sadife İLEN

'O'nunla ilk konuştuğumda, kişiliği sersemlemiş bir insan gördüm karşımda. Gözlerinde hiç ışıltı yoktu. Umutsuzdu, güçsüzdü.

Adı belki Fatma, belki Funda, belki Zeynep'tir. Evleneli daha iki yıl bile olmamıştı. Üniversitede tanışmıştı kocasıyla. Ailesini, arkadaşlarını İzmir'de bırakıp kalkıp gelmişti İstanbul'a.

"Ailemin durumu iyi sayılırdı. Rahat büyüdüm. Babam 'kızım avukat olacak' diye sevinir dururdu. Mustafa'yla üniversite birinci sınıftan beri sevgiliydik. Ben hukuk fakültesinin üçüncü sınıfındayken, Mustafa inşaat mühendisliğini bitirmişti. İstanbul'a dönüp orada iş arayacaktı.

Gitti. Onu çok özlüyordum. Aklımı derslere veremiyordum. Buradayken çok sık görüşürdük. İki buçuk ay kadar sonra İstanbul'da iş bulduğunu bildirdi bana. Hafta sonu bile çalışıyordu. Gittiğinden beri birkaç kez görüşmüştük arada. Artık görüşemez olmuştuk. Sonra, 'Evlenelim' demeye başladı. Beni bekleyemeyecek kadar çok seviyordu. Okulum bitmemişti. Ailem izin vermezdi evlenmemize. Ne yapacağımı şaşırdım. Okul gözümde falan yoktu. Tek düşündüğüm Mustafa'yla olabilmekti. 'Ben çalışıyorum, sana bakarım,' diyordu.

Anneme, okulu bırakıp Mustafa'yla evleneceğimi söyledim. Annem, babamın bunu duymasından korktu. Beni susturdu. 'Okulunu bitir, sonra ne yaparsan yap,' dedi. Mustafa'yı nasıl sevdiğimi anlayamıyorlardı. Derslere de çalışmıyordum zaten.

Mustafa'ya ilk önce okulu bitirmeden evlenemeyeceğimi söyledim. Beni bir hafta hiç aramadı. Çıldırmıştım. Böyle giderse ilişkimiz bitecekti. Ondan başkasını istemiyordum. Ailemin, aldığım karara karşı geleceğini, gitmeme izin vermeyeceklerini biliyordum.

Onu aradım. Otobüs biletimi aldığımı söyledim. Beni bekleyemeyecek kadar çok seven Mustafa için her şeyi göze alıyordum. Bunu ona göstermeliydim.

Beni karşıladı. Öyle sımsıkı sarıldı ki, gelmekle çok iyi yaptığımı düşünmüştüm o anda. Hemen evlilik hazırlıklarına başladık. Kiralık ev bulduk. Eşyalar aldık.

Babam beni bir daha görmek istemediğini söylemişti anneme. Bu hatam affedilemez bir hataymış. Bütün emeklerini boşa harcamışım. Hiç anlamıyorlardı beni. Okul her şey demek değildi. Mustafa'yla evlendik. Başlangıçta her şey çok güzeldi. Çok mutluydum. İnsanın sevdiği kişiyle olmasından başka hiçbir şey mutluluk veremezdi.Sonraları ne oldu ben de anlayamıyordum. Mustafa akşamları eve geldiğinde benimle hiç konuşmuyordu. Çok uzaklarda gibiydi. Her gün annesi bize uğruyor. Evi ararken 'Anneme yakın olsun,' demişti. Mustafa'yı rahat ettirmeliymişim. Tencerenin kapağını açıp ne pişirdiğimi kontrol ediyor. Mustafa, çorbayı sulu sevmezmiş, koyu pişirmeliymişim. Sürekli şunu yaptın mı bunu yaptın mı diye soruyor. Mustafa'ya bu durumdan rahatsız olduğumu söyledim. Bir keresinde bu yüzden tartıştık. 'Annem ne derse öyle olacak her şey,' dedi bana. Annesine bu eve gelme diyecek değilmiş ya. Mustafa, benim tanıdığım Mustafa değildi. Akşam televizyon karşısına geçip sürekli maç programlarını izliyordu. Benim hiç bir fikrime önem vermiyordu. Konuşacak hiçbir konumuz olmuyordu. Çalışmıyordum, çevrede konuşabileceğim kimse yoktu. Kendimi kötü hissediyordum. Mustafa yoruluyordu. Bu yüzden benimle ilgilenmiyordu. Evlendikten altı ay sonra hamile kaldım. Kilo aldım. Mustafa, 'Çok kilo aldın,' diyordu. Oysa yediklerime dikkat ediyordum. Her şey neden istediğim gibi gitmiyordu. Neden Mustafa'yı mutlu edemiyordum. Daha değişik, güzel yemekler yapmaya çalışıyordum. Onu güler yüzle karşılıyordum eve döndüğünde. Akşamları eve geç gelmeye başladı. 'Evde sen yokken sıkılıyorum,' diyordum. Benim başımı mı bekleyecekmiş. Kendi başıma olmaktan sıkılmıştım. Ne zaman yaşadıklarıma karşı gelsem, 'Halinden memnun değilsen çeker gidersin,' diyordu. Karnımda yedi aylık bebek taşıyordum. Kendime güvenim kalmamıştı. Ailemin yüzüne bakacak yüzümde yoktu. Ben böyle olacağını hiç sanmamıştım. Mustafa'yı tanıyamamış mıyım?"

Egemen Erkek Düzeninin
Kadında Oluşturduğu Psikoloji

Adı belki Fatma, belki Funda, belki Zeynep; yirmi yaşında, yaşamının gidişini bir erkeğin varlığı üzerinden belirledi. Varlığını 'önce kendi ayakları

üstüne basarak' kurmadı. Okulunu bıraktı. Erkeğin kendisine 'bakacağını' kabullenerek. Üstelik üniversitede okuyan bir kadın olmasına karşın. Ya diğer kadınlar... Tarlada çalışan, ekmek pişiren, evde erkeğe hizmetçilik eden, bankada, devlet dairelerinde, fabrikalarda çalışan kadınlar... Ya genelevlerde, sokaklarda çalışan kadınlar... Onların yaşamlarını erkek egemen düzen belirlemiyor mu?

Kadınlar, bütünüyle toplumun kadında oluşturduğu psikolojik duruma bağlı olarak bilinçsizce bir yaşam kuruyorlar. Kurdukları yaşam, gerçekte kendi istedikleri yaşam olmuyor. Erkeğin, toplumun belirlediği yaşamı yaşıyorlar.

Toplumun kadında oluşturduğu psikolojik durum üzerinde durmak gerekir. Erkek egemen dünya, kadını şu özelliklerin içine hapsetmiştir:

Kadının aklı noksandır, kadın bilmez (Akıl erkektir)(1), kadın erkeğin karşısında fazla konuşmaz (itiraz etmez), kadınlar duygusaldır (zayıftırlar), kadın becerikli olmalıdır, doğurgan kadın iyidir, kadınlar şeytandır (erkek kendi günahlarının nedeni olarak kadını ileri sürer), yuvayı kadın kurar, kadın ağırbaşlı olmalıdır, kadın erkeğin sözünü dinlemelidir (çalışma diyorsa çalışmamalı, örtün diyorsa örtünmelidir), kendini erkeğe beğendirmelidir (güzel olmalıdır, iyi yemekler yapıp kocasını hoşnut etmelidir), güler yüzlü olmalıdır, kadın sağa sola değil yere bakmalıdır, kızlar kocaya gitmek için hazırlanıp çeyiz yapmalıdır, kadın dediğin başıboş olmaz, onu yönlendirecek bir erkek her zaman olmalıdır, kadın erkeğin gerisinde yürümelidir...

Kadına biçilmiş tüm bu roller, kadının erkek egemen düzene boyun eğmesini sağlamak içindir. Ancak yukarıdaki özelliklerdeki bir kadın, kolay yönlendirilebilir, yönetilebilir. Eğer bir kadın akıllı olursa erkeğin mantık dışı isteklerini sorgulayabilir. O zaman da kadını yönetmek zorlaşır. Bu nedenle akıllı kadın iyi değildir. Boşuna demeyişler kadının saçı uzun aklı kısadır diye.

Kadınlar akıllarından vazgeçmiştir sonuçta. Akıllıya yüz kere akılsız denmesinin ardından, kadınlar aklının kısa olduğuna inandırılmışlardır. ('Ben bilmem' ifadesi bunu en iyi biçimde açıklar.) Aklının otoritesine sırt çevirip, geleneklerin, törelerin, dinsel dogmaların otoritesi altına girmişlerdir. Yaşamlarını bir yazgı olarak kabul edip suskunlaşmışlardır.

Küçüklükten başlayarak verilen cinsiyetçi yetişme biçimi kadının psikolojik alt yapısını belirler. Küçük kız çocuğu ileride kocasına hizmet edecek şekilde yetiştirilir. Küçük yaşta eline örgüler, işlemeler verilir, çeyiz hazırlıklarına başlasın diye. Kocasına iyi hizmet etmesi için her şey öğretilir. Yemek, ütü, terbiye kuralları... Kadının yaşam amacı, erkeğin düzenini, rahatını sağlamak üzerine kurgulanır. Gülüyorsa gülme denir, ağırbaşlı olmalıdır. Bekaretinin koruması gereken en önemli değeri olduğu daha çocuk yaşta bilinçaltına kazınır, bekaretini yitirmekten, kız kurusu olup ileride kimse tarafından istenmemekten korkar. Öyle ya, bir erkekte kendisini istemezse kadın hangi zeminde yaşayacaktır.

Çevresinden aldığı mesajlar, kendisinin hep korunması gereken, bakılan, zayıf bir varlık olduğunu anlatmaktadır. Kendine güvenmez, kendi başına olmaktan korkar. Varlığının hep bir erkekle birlikte anılmasından ileri gelir bu. Tekbaşınalık ürkütücüdür. Kadın bu nedenle kendini bir erkeğin varlığında tamamlamaya çalışır.

Pek çok yazar, dergilerde, gazetelerde, kitaplarda kadınların ummak ve beklemekle cezalandırıldığını yazarlar. Ummak ve beklemek kadına verilmiş cezalardır. Bu ifadeler bir eleştiri taşısa da, kadının cezalandırılmasının bir yazgı olduğu sonucunu verir. Kadınların uman ve bekleyen olduğu yargısının altında yüzyılı aşan dogmaların katmanı vardır.

Kadın neleri umar ya da bekler?

Bir erkeği beğenip sevse de erkeğin kendisine gelip arkadaşlık teklif etmesini bekler. Evlenme önerisi bekler. Erkeğin kendine çiçek almasını bekler. Doğum günlerinin, evlenme yıldönümlerinin anımsanmasını bekler. Kadın, erkeğin özel günlerini anımsamaması durumunda kendini değersiz duyumsayarak üzülür.

Bunları Anadolu kadını için söylemek zordur. Çünkü beklemeyi, ummayı bile bilmez Anadolu kadını. O bir ırgattır, süt sağar, yoğurt yapar, çocuk büyütür. Kendisinden bekleneni yerine getirir, beklemek gibi bir olanağı yoktur.

Kentli kadının erkekten beklemesi belki de bir değer arayışı olarak yorumlanabilir. Kadın, sakatlanmış kişilikten kurtulup kendini aramaktadır aslında. Erkekten çiçek bekleyen kadın, değer arayışının adresi olarak erkeği görmektedir. Bu adresin yanlış olduğu gün gibi açıktır.

Buna karşılık insanlaşmanın gerisinde kalmış erkekler, kadınla kendisi arasındaki eşitsizliği sorgulamaz. Kadının kendisinin hizmetkârı olduğunu sessizce kabullenir. Çünkü eve gittiklerinde hazır sıcak çorba iyidir. Fazla akıllı kadın (eleştiren, sorgulayan) erkeği rahatsız eder. Erkek, toplumdaki iktidarından hoşnuttur ne de olsa. Kadın çalışıyorsa şunu diyebilir:

'İkimizde çalışıyoruz, ben eve gelir gelmez mutfağa giriyorum, sen televizyonun karşısına geçiyorsun (kadın adaletsizliği görmektedir), bu durumdan bıktım.'

İktidarındaki rahatından hiç vazgeçmeye niyeti olmayan erkekle kadın arasında çatışma başlar. Bu nedenle anket sonuçlarından 'üniversiteli erkekler daha fazla eşlerine şiddet uyguluyor' sonucu çıkar. Üniversiteli erkekler yaygın olarak en az lise mezu-

nu olan bir kadınla evlidir. Eğitim alan kadının, yaşadığı sorunları sorgulaması daha fazla olanaklıdır. Ekonomik özgürlüğü vardır genellikle. Kadın erkeğe karşı koyar, eleştirir. Çatışma en dayanılmaz noktada şiddete varır ya da boşanmaya.

Mitolojide Kadının Ötekileştirilmesi

Geçmişten günümüze kadar ülkemizde ve dünyada, kadınlar yüzyıllardır aşağılanmışlardır. Ülkeden ülkeye kadının toplumsal yerinin gelişiminde ya da gerilemesinde değişiklikler olmuşsa da, kadınlar hep bir 'öteki' olmakla sürekli olarak karşılaşmışlardır.

Havva Mitosu: Tanrı Adem'e cennette yasak meyveye dokunmamasını emreder. Ona bir eş verir. Bu eş, Adem'in kaburga kemiğinden yaratılan Havva'dır. Bir yılan gelir ve Havva'yı yasak meyveyi yemesi için kışkırtır. Böylelikle yasak çiğnenir.

Tanrı öfkelenir. Adem'i sorguya çeker. Sorgu'da Adem Havva'yı ele verir. Yargılanırlar. İkisi de mahkûm olur. Adem ve soyundan gelenler sonsuza kadar çalışmaya mahkûm edilirler. Havva ise sonsuza kadar acı içinde doğurmaya mahkûm olur. Yılan da sonsuza kadar onun karnında dolanmaya ve tozla beslenmeye mahkûm olmuştur.

Bu mitosa göre, Havva suçun sorumlusudur. Bütün felaketlerin başlatıcısıdır.(2)

Bekaret Mitosu: Uzun yıllar pek çok halk, bekareti kutsamıştır. Tanrıçalar, rahibeler bekaretleriyle kabul görmüşlerdir. Romalılar altı yaşında tarikata girip, otuz yaşına kadar tarikatta kalan Vesta bakirelerine büyük saygı gösterirlerdi. Onlar, Roma'nın koruyucusu tanrıça Vesta'nın rahibeleriydiler. Evlenme hakları yoktu. Namus sözünü bozanlar, Roma'nın Colline Kapısı'nda diri diri toprağa gömülürlerdi.

MÖ 14 yılında Roma'nın vahşi diktatörü Tiberius, başlangıçta ılımlı olan politikalarını daha sonra sertleştirdi. İktidarını pekiştirmek için, Bakirelerin bakire olarak idamını yasakladı. Bakirelerin ölmeden önce, halkın gözü önünde bekaretinin bozulması azabını da yaşaması gerekiyordu.

Hıristiyan inancı bekaretin evliliğe üstünlüğünü ilan eder. Hıristiyanlıkta bekaret en üst derecedir. Hayatlarını İsa'ya adayan bakireler, İsa'nın zevceleridirler.

Böylelikle kadının bedenini saf tutması, bozulmadan koruması kadınlık ideali yapıldı.(3)

Tiberius'un bakirelerin bakire olarak ölmesini yasaklayarak, bakireliğinin halkın gözü önünde bozulması yasasını getirmiş olduğunu söylediğim bir kadın arkadaşım bana şöyle yorum yaptı:

- Ne kadar kötü, bakire olarak ölse daha iyi, herkesin gözü önünde bekaretinin bozulması çok iğrenç.

Kadınlar, neredeyse hücrelerine işlenilen bekaret onurunu (saflık) koruyamadıklarında intihar ettiler. İşkencelerde, savaşlarda kadını sarsabilecek en ağır silah olarak tecavüz kullanıldı. İşkencede, evde, sokakta tecavüze uğrayan kadın bunu sesli olarak duyuramadı. Bekaretiyle birlikte onuru elinden alınmıştı. Gerçekte tecavüz edenlerin başı yerde gezmesi gerekirken, kadınlar bekareti öylesine kutsallaştırdılar ki, sokağa çıkmaktan korktular. Tecavüze uğradığını haykırmayı bırakalım, bunu saklamayı seçti. Onurunun yittiğini sandı.

Bekarete yüklenilen bu kutsallık içinde kadının bekaretini yitirmesi bir kirlenmeyi nasıl sağlıyor?

Kadınlar kendi değerlerini yaratamadıklarından, toplumun ideal kadın tipi olma çabaları içinde küçültülmektedirler. Bekaretini yitiren kadın kendini kirli duyumsuyor. Buna bir reddedişle yanıt vermek gerekir. Bir kadın hangi durumlarda bekaretini yitirir?

1-Küçük yaşta tacize uğrayarak (amca, dayı, komşunun oğlu tarafından),

2-Bir kaza anında (düşerken, atlarken gerçekleşen bir kaza olabilir),

3-Doğasal cinsel içgüdülerinin ağır basması durumunda (evlilik dışı),

4-Sokakta, işkencede tecavüze uğramasıyla.

Küçük bir kızın tacize uğramasında, beklenmeyen bir kazanın olmasında ya da kadının bir caninin tecavüzüne uğradığı durumlarda; gerçek suçlular kimlerdir?

Erkek kadar kadının da cinselliğini yaşama hakkı vardır. Aklını başına almış, nasıl korunacağını bilen her kadının bedenini istediği gibi kullanma hakkı vardır. Bu nedenle toplumun kadının bedeni üzerinde söz hakkı yoktur. Kimsenin kimseye bu konuda ahlak bekçiliği yapması gerekmez. Bekareti namusla eşitlemenin sonuçlarında, her türlü ikiyüzlülükler çoğalmaktadır. Namus bedende aranmaz. Namusu zihinde aramak gerekir. Namus, bir başkasına zararımızın dokunmamasıdır. Namus, kadınların kişiliğinin iğdiş edilmediği tutumlar göstermektir

Kutsal kadın mitosu: Kadın ne kadar erişilmez olursa, erkek onu o kadar çok isteyecektir. 'O'na sahip(!) olmak için her şeyini feda etmeye hazırdır. Kadın erişilmesi gereken bir amaç durumuna getirilir. Kadın, erkeğin hayalinde 'yetkin' olandır. Yüceltilmiş aşktır.

Yüzyıllardır erkeğin kadın tipi her alanda kendını gösterdi. Bu yansımanın gölgeleri şiirde, romanda, resimde de göründü. Erkek şairler kadında aradığı soylu(!) ruhu yücelttiler. 'O'nu göklere çıkarttılar.(4)

Şiirlerde, romanlarda, resim sanatında kadınlar hep güzellikle öne çıktı. Güzel kadın; küçük ayaklı, ince belli, geniş kalçalı, iri ve diri göğüslü, uzun saçlı olarak öne çıkarıldı. Bu nedenle de kadınlar, ken-

di bedenlerine erkeklerin gözleriyle bakıp bacaklarını, ayaklarını, kalçalarını beğenmediler. Erkeğin hayalindeki kadın tipine uymadıklarında, psikolojik olarak kendilerini iyi duyumsamadılar.

Erkeğin ideal kadını kolay elde edilmemeliydi. 'O', İstanbul'un fethi kadar zor elde edilmeliydi. Kolay elde edilen kadın hafif kabul edildi bu nedenle. Erkek için tapınılacak kadın hayali vardır. Kadınlar da tapınılacak kadın olabilmek için erkeğini mutlu etmeye çabalar dururlar. Bütün çabalarına karşılık tapınılacak kadın olabildiği pek görülmemiştir. Kadını elde etme çabası sırasında erkek kadına, 'tapınılacak kadın' olduğunu söyler. Ama bir süre sonra tapınıldığına inanan kadın, erkeğinin başka kadınlara yönelmesiyle acıya düşer. Çünkü erkek hiçbir şeyi sorgulamadan yaşamaktadır. İktidarının rahatlığı sorguyu gerektirmez çünkü.

Kadının güçsüzlüğü mitosu: Erkek koruyucudur, bakıcıdır. Çünkü fiziksel olarak üstündür. Köprüler, yollar, binalar kurar. Bu nedenle kadınlar fazla güç gerektirmeyen işlerde çalışırlar.(5) Bir kadının her zaman erkeğin koruyuculuğuna gereksinimi vardır. Bu mitosun etkisiyle toplumumuzda bir kadının yalnız yaşamasına iyi gözle bakılmaz. Koruyucusu olmayan bir kadın, egemen erkek düzenini tehdit ediyordur aslında. Erkeksiz kadın başıboş nitelendirilir. Diğer kadınlara kötü örnek olabilir. Temelinde kadının özgürleşmemesini arzulayan bir anlayış vardır.

Kadın Birliği Anlayışı Yaygınlaşmalıdır

Toplumu oluşturan tüm kurumlar (politik, dinsel, kültürel, eğitsel), kadının erkekten daha alt konumda yaşaması için düzenlenmiştir. Bu nedenle kadının köleliğinin doğuşu rastlantısal değil bilinçlidir.

Sözünü ettiğim mitoslar kadın ve erkeklerin zihninde öylesine kök salmıştır ki, yerine göre kadınlar kendi durumlarını oldukça normal görmeye başlamışlar, erkek egemen düzenle çatışmaz olmuşlardır. Kadınlar hiç de azımsanmayacak çoğunlukla, erkeğin üstün olduğuna bilinçaltında inanmaktadırlar.

Toplumda oluşturulan ideal kadın tipine uymayan kadın, kadınlar tarafından daha çok düşmanlıkla karşılanmaktadırlar. En üzücü taraf da burasıdır. Kadın kadının düşmanı olmaktadır. Kadının kadınla dayanışma içine girmesi bilinci (KADIN BİRLİĞİ); bütün kadın örgütlenmeleri tarafından yaygın bir anlayış durumuna getirilmelidir.

Kadın kendi cinsini rakip değil, aynı cins olarak aynı ya da benzer sorunları (acıları) yaşadığı bir bağlaşığı (müttefik) olarak görmelidir. Bu bağlaşıklık, erkek egemen düzenin yok ediciliğinden rahatsız olan insan erkeklere kapalı olmamalıdır.(6)

Erkeksiz Kutlanan 8 Mart'lar

Gittiğim ilk 8 Mart mitingi (on beş yıl kadar önce); kadın mitingi değildi. Öncülüğünü erkeklerin yaptığı ve dünya emekçi kadınlar günüyle hiç ilgisi olmayan sloganların atıldığı bir mitingdi. Sol örgütlülükler, kendi politik görüşlerinin propaganda alanı olarak gördüler 8 Mart'ı. Erkek önderli sol örgütlenmelerin gündeminde kadın sorununun olmadığı atılan sloganlardan belliydi.

Kadınlar, 8 Mart'ın gerçek temsilcileri neredeydi? Alanlarda neden haykırmıyorlardı?

Ertesi yılki 8 Mart, kadınların öncülüğünde yapıldı. Kadınlar ellerinde megafonlarla mitingi düzenliyorlardı. Bütün alan "Kadınlar vardır, kadınlar her yerde!" sloganıyla inliyordu. Zılgıtlar çekiliyordu.

Daha sonraki yıllarda 8 Mart'lar, kadınların önderliğinde gerçekleştirildi.

Kadın hareketi, kadınların olmazsa olmazıdır Nasıl ki kapitalist sınıfa karşı üretici sınıfın (işçilerin, mühendislerin, çöpçülerin, memurların, doktorların) örgütlülüğü savunuluyorsa, erkek egemen düzene karşı da kadınların örgütlü bir hareketi olmalıdır.

Erkek egemen düzenin varlığı kadın hareketi olan feminizmi doğurmuştur. Feminizmi toplumda kadının üstünlüğü olarak savunanlar ya da öyle olduğunu anlamak isteyenler, egemen erkek zihinli politikayı taklit edenlerdir. Toplumda feminizm gibi egemen erkek düzenine karşı çıkışı anlatan bir ideolojinin doğmasına yol açan maddi koşulları görmemek akıl dışına düşmektir.

Kadınlar, egemen erkek zihinli politikaları taklit etmekten kaçınmalıdır. Üretici teoriler geliştirip hem kendi sorunlarına hem toplumsal sorunlara çözümler getirebilme çabasında olmalıdırlar. Bölünmek, egemen erkek zihinli bir politikadır.

Doğanın temelinde kadın ve erkeğin birliği vardır. Kadınla erkeğin eşitliği vardır. Biyolojik farklılıklar, bir cinsin diğerini baskı altına almasını gerektirmez (erkekle erkek arasında da fiziksel eşitsizlikler vardır). Kadınla erkek toplumda yan yanadır. Bu nedenle 8 Mart, erkeklerin alanın dışına itildiği, 'erkeklerin mitinge gelmemesinin' duyurulduğu, kadınların tek cins olarak varolduğu bir güne dönüştürülmemelidir. Tek bir günde (8 Mart) kadınların bir araya gelmesi sorunları çözemez. Erkeksiz 8 Mart mesajı, cinsler arasında sığ bir kutuplaşmayı doğurabilir ancak.

Erkek ve kadın, toplum içinde iki ayrı cinste varolan insanlardır. İkisi de birbirinin olmazsa olmazıdır. Böyleyken nasıl erkeğin üstünlüğü diye bir safsatadan söz edilemezse, kadının üstünlüğü safsatasından da söz edilemez. Yaşamın her alanında kadın ve erkek birlikte yaşamaktadır. Evde, sokakta, işyerinde, tarlada...

8 Mart'ta, erkeklerin alana alınmadığı bir günden sonra; kadınlar akşam eve gittiklerinde yine erkeklerle birlikte yaşamaktadırlar. Baba, erkek kardeş, sevgili, oğul; kadınların yaşamından soyutlanamaz.

Kadınların mücadelesi; cinslerin birbirleri üzerinde üstünlüğüne odaklanmamalıdır. Kadınların mücadelesi toplumun her alanında dikkate alınmaya odaklanmalıdır. Sakatlanmış kişilikten, bekleyen ya da uman kadın olmaktan kurtulup, yapan ya da gerçekleştiren kadına dönüşebilme çabası içine girilmelidir. Kendi öz gücü olan kaynak, kadının içinde yatmaktadır. KADIN KENDİ KAYNAĞI OLAN 'KENDİNE' YASLANMALIDIR.

Kadının tarihinde 'tanık' kabul edilmemesi vardır. Oy hakkının olmayışı, eğitimden yoksun bırakılması, mülk hakkının olmaması, çalışmasının yasaklanması, boşanma hakkının olmayışı, eşini kendisinin seçememesi, kürtajın yasaklanması, cadılıkla suçlanarak odun yığınları üzerinde yakılması,(7) kız çocuklarının diri diri toprağa gömülmesi, töre cinayetleri vardır.

Toplumun hangi sınıfından olursa olsun (işçi, köylü, burjuva); kadınlar yalnızca 'kadın cinsi' olmalarından ötürü yüzyıllardır kişiliksizleştirilerek, bugünkü atom bombalarının, nükleer silahların yarattığı şiddetten daha az etkisi olmayan bir şiddete boyun eğdirilmişlerdir. Bu şiddet kadını 'kişi' olmaktan çıkarmıştır. Böylelikle kadınlar yakılarak, taşlanarak, diri diri toprağa gömülerek edilgenleştirildiler.

Kadının özgürleşmesi süreci zorludur. Özgürlük, pek çok acının yaşanmasını gerektirir. Kadının karşısında eril dünya bütün karşı koyuşuyla durmaktadır.

Kadınların Mücadele Alanları

Kadınlar öncelikle kavramsal alanda mücadelesini vermelidir. Eril kavramları öncelikle kadınların zihninden atabilmek gerekir. KAVRAMLAR HER YERDEDİR. Bu nedenle KADININ MÜCADELE ALANI HER YERDİR. Ev, sokak, işyeri, dernekler, partiler, sendikalar, internet, kitaplar, dergiler, gazeteler... Benim dikkatimi çeken eril sözcükler, deyimler, atasözleri şunlardır:

Ev hanımı: Türk Dil Kurumu Sözlüğü'nde bu sözcüğün tanımı şöyle yapılmaktadır: 1. Ev işleriyle uğraşan ve bu işi iyi başaran kadın, ev kadını. 2. Dışarıda çalışmayıp evinin işlerini yapan kadın, ev hanımı.

Genellikle birine:

- Annen çalışıyor mu? diye sorduğumda,

Hayır, ev hanımı yanıtını alırım.

Bunun anlamı, 'annem bir şey yapmıyor' demektir aslında. Çünkü kadının ev uğraşısı bir çalışma olarak görülmez. Oysa ev işleri (yemek yapmak, bulaşık, ütü, temizlik), oldukça ciddi bir emek ve zaman alır. Üstelik TDK'nın sözcüğü tanımlamasında görüldüğü gibi ev hanımı, ev işlerini iyi yapmalıdır bir de.

Bu sözcüğün kadının evdeki çalışmalarını örtbas ettiğini düşünüyorum. Bunun yerine ücretsiz işçi kavramı kullanılabilir. Böylelikle kadının ev işi çalışmasının küçümsenilecek bir çalışma olmadığı öne çıkarılır.

Bilim adamı: Türk Dil Kurumu Sözlüğü'nde, bu sözcüğün anlamı: Bilimsel çalışmalarla uğraşan kimse, bilim kadını, bilim insanı, bilgin, âlim:

TDK, bilim adamı sözcüğünün karşılığı olarak bilim kadını ifadesini de kullanmış. Erkekle kadınların ortak yaptıkları meslekler vardır (doktorluk, öğretmenlik, mühendislik vb.). Başka mesleklerin anlatımı yapılırken, örneğin doktor erkek, doktor kadın denmiyor da niye bilim adamı ya da bilim kadını gibi iki gereksiz sözcük kullanılmaktadır. Bunun yerine bilimci sözcüğü yeterlidir. Bilimin, kadınların sayıca çokluğuyla neredeyse hiç varolmadıkları bir alan olması mı bilim adamı sözcüğünün kullanımını yerleşik duruma getirmiştir. 'Kadınlardan niye bilimci, filozof çıkmıyor' diyen eril düzencilere öncelikle kadının eve kapatıldığını anımsatmak gerekir.

İşadamı: TDK Sözlüğü'ndeki karşılığı: 1 Kazanç sağlamak amacıyla ticaret veya sanayiye yatırım yapan kimse. 2. Kâr sağlamada becerikli ve başarılı kimse.

Bütün bu sözcükler dilimizde, kadının ev içi yaşamla sınırlı olmasından ötürü vardır. Kadın, çalışma yaşamından uzakta tutulmuştur yüzyıllardır. Ancak zorunluluklar kadını çalışmaya çekmiştir. Gerektiğinde de zorunluluklar(!) kadını çalışma yaşamından geri evlerine göndermiştir. Bugün bile pek çok erkek işsizliğin çözümü olarak, kadınların iş yaşamından çekilip erkeklere iş verilmesini savunurken, kendilerini son derece haklı görmektedirler.

Bunun yerine şunu söylemek gerekir: İşsizlik, kapitalizm varoldukça hiçbir zaman çözülmeyecektir. 'İşsizliği çözeceğiz' diyen partilerle ilgili olarak öncelikle kapitalizmle bir problemi var mı yok mu ona bakılması gerekir. İşsizlik, ücretleri düşük tutmak için kapitalizmin motorudur.

Günümüzde, kadının çalışması yasa önünde artık kocanın iznine bağlı olmasa da(8) pratik yaşamda hâlâ erkekler kadının çalışmasına izin veren ya da izin vermeyen otorite durumundadır. Oysa ki kadınların çalışması ekonomik özgürlüğünün olması demektir. Ekonomik özgürlüğü olmayan bir kadın bütünsel bir kurtuluş sağlayamaz. Kadınlar, çalışma eyleminin içinde olmak, bu konudaki eril anlayışları kırmak çabasında olmalıdır. Kadının çalışması, kadının kendini geliştirmesi için gerekli ortamları sağlayacaktır.

İşadamı sözcüğü cinsiyetçi kalıp içerir. Geçerliliği de yoktur. Burjuva dünyasının en önde gelen söz-

cü kurumu olan TÜSİAD'da bile ilk kez bir kadın başkan seçilmiştir.

Karı gibi: Korkak. dönek anlamındadır. Erkekler için kullanılır. Her değer yitimi kadından yola çıkılarak verilir. Kadının ne derece kişilikten düşürüldüğü sözcüklerdedir.

Anadan sıska, ne yapsın muska: Temeli çürük, onarmakla iyileşmez anlamına gelir.

Bunun nedenini Havva'ya dayandırabiliriz.

Erkeğin şeytanı kadındır: Erkeği kadın yoldan çıkarır anlamına gelir. Bir yanlış yapmışsa erkek, yanlışının nedeni kendisi olamaz. Yine Havva'nın Adem'i yoldan çıkarması mitosundan ileri gelir bu düşüncesizlik.

Erkeğin kalbine giden yol midesinden geçer(9): Kendini erkeğine beğendirmek isteyen kadın, iyi yemekler yapmalıdır. Bu atasözünü ilk söyleyen bir kadın değildi sanırım.

Daha pek çok sözcük, deyim, atasözü bulunabilir. Kadınlar olarak kavramlarla ilgili olarak kolektif bir çalışmaya girebiliriz. Bu kavramların sözlüklerden çıkarılmasını istemekte kadınların eril anlayışa gösterdiği tepkiyi somutlaştıracaktır.

Günlük yaşamımızda da eril anlatımlara tepki vermeliyiz. Bu tepkimiz karşımızdakileri düşünmeye yönlendirici tepkiler içermelidir. Ne yazık ki kadın sorunu yaygın olarak tartışılmamaktadır. Kadın sorununu tartışmaya dökmek gerekir. Ne yazık ki 8 MART'ın varlığından haberi olmayan kadınlar hâlâ çoktur.

Kadınların Görevi

Son söz olarak da kadınların mücadelesini, erkeklerle kutuplaşma yaratacak anlayışlarla vermemesi gerektiğini vurgulayabilirim. Kadın hareketi ne sosyalist hareketlerin içinde eriyen bir harekete dönüşmeli, ne de sınıfsallık sorunundan soyutlanan ele avuca gelmez bir cins sorununa indirgenmelidir.

Tek başına mutlak bağımsız kadın hareketinden söz edilemez. Toplumsal örgüsü olan bir sorun, toplumsallık içinde, tüm varolan partilerin, örgütlerin, derneklerin, sendikaların gündeminde olmalıdır. İnsan erkekler, kadının toplumdaki aşağılanmasını görebilmektedir. Kadınların bir cins olarak 'erkeklerle bir sorunu' olamaz. Erkek cinsinin, her türlü kurumlarının yaratılması sonucunda üstün cins olmasına inanan, bu inanca hizmet eden her erkeğin ya da kadının anlayışıyla sorumuz vardır. Dünyayı cehenneme dönüştüren, her geçen gün doğanın dengesini bozan, gerektiği kadar üretmek yerine yalnızca para kazanmak hırsıyla üreten, burjuva sınıfının üretici sınıfın emeği üzerinde oturması anlamına gelen kapitalizmle problemimiz olmalıdır.

Kadınlar kendilerini, kendileri görevlendirmelidir öncelikle. En öncelikli görevimiz; sorunlarımızın kökenine ışık olacak insanlığın gelişimini içeren bilgileri edinmektir. Simone de Beauvoir'ın dediği gibi "*kadınlar hep 'öteki' olmaya razı olmuşlardır*".(10) Öteki olmaya razı olmayan kadınlar, 'öteki' durumundaki kadınları 'var' edebilmek için uğraşmışlardır. Hem 'öteki' hem 'var' olan kadınlara daha çok sorumluluk düşmektedir.

KOLTUK

Bak işte rahatlığın aktığı oluk oluk
Kendi rahatlığından rahatsız sanki koltuk
Üzüntüsü birinin gelip oturmaması
Ah eğreti olsa da insanlardan yaması

İskemlenin sıpsıska gövdesine bakarak
Diyor kendi kendine: Kolay mı şişmanlamak
Ben hep sizden emdiğim kanla güçlendim
işte
Siz de öyle yaparsınız bir dahaki gelişte

Masanın suskunluğu koltuğu kıskanmaktan
Değil öyle bütün gün hep ayakta durmaktan
Beni delen bir kurt var: O zaman değil de
nedir?
Her ayna yokluğumun çizdiği bir gölgedir...

Sedat UMRAN

Kaynaklar

1. Genevieve Lloyd, *Erkek Akıl*, Çev: Muttalip Özcan. Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 1996, s. 18-19.
2. Ney Bensadon, *Kadın Hakları*, Çev: Şirin Tekeli, Yeni Yüzyıl Kitaplığı, İletişim Yayınları, İstanbul, 1990, s. 10-11.
3. Ney Bensadon, a.g.e., s. 12-13.
4. Ney Bensadon, a.g.e., s. 13-14.
5. Ney Bensadon, a.g.e., s. 15.
6. Evelyn Reed, *Kadın Özgürlüğünün Sorunları*, Çev: Zeynep Saraçoğlu, Yazın Yayıncılık, İstanbul, 1985, s. 69.
7. Aleksandr Kollontai; *Toplumsal Gelişmede Kadının Konumu*, Çev: M. Ali İnci, İnter Yayınları, İstanbul, 2000, s. 77.
8. Andree Michel, *Feminizm*, Çev: Şirin Tekeli, Kadın Çevresi Yayınları, İstanbul, 1984, s. 7.
9. Ömer Asım Aksoy, *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü*, İnkılap Yayınları, İstanbul, 1988.
10. Genevieve Lloyd, a.g.e., s. 124.

İSTANBUL'LA FRANKFURT'UN ARASI - XIII

İsmet Kemal KARADAYI

Anımsıyor musun sevgili dostum, Frankfurt havaalanlarının yorgunluğunu atmak için geldiğin İstanbul'da, önü açık bir balkon serinliğinde, sanki ikimiz birden söze, "*sevmek, usa dayalı hoşgörü ve bağışlamalar*" diye başlamıştık. Sanki toz köpüklü sulardaydık. Bin sesli çöl susmuştu. Birer ikişer "tek"le, elmalı masa örtülerine bakarak "sonsuz"u yarıştırıyorduk sanki "ulu"larla...

Ve ikimiz de, söyleşiyi varsıllaştıra varsılaştıra sürdürürken, şunu biliyor, şunu söylüyorduk: "*Her konuda koşul, sınır olacaktır; koşulsuz, sınırsız olan bilgidir...*"

"Koşul"lar ve "sınır"lar da değişimlidir. Özel, genel; öznel, nesnel. Sonuç, birilerine "uygun" düşerken, ötekilere "aykırı" gelebilir. Uygun'un aptalcası, aykırı'nın ise rahatsız edici kabalığı çekilmez...

Hoşgörü ve bağışlamalara gelince, oralarda kabul edilemeyecek durum, geniş anlamlarıyla sövgü'dür, dövgü'dür; o tür eylemler sonucunda derin yaralar almış olmaktır; ben'den başlayarak biz'lere ulaşan...

Önce İnsan! Sonra onların iyi-kötü, güzel-çirkin yanları... Çok kullandığımız sözcüklerle "doğru"yu, "yanlış"ı bu tanımlamalar belirler ama yetmez. İyi, kötü, güzel, çirkin, doğru, yanlış görecelidir, bir süreç içinde kişilere, toplumlara göre değişir. Ne ki bu sözcükleri kullanmadan da edemeyiz. Bu sözcüklerin yüklendiği anlam, insanların her "yan"ında vardır; onları değerlendirme ölçülerimiz buralardan gelir. Her insanda (kuşkusuz toplumlarda da) bu ölçü yüzdelere vurulabilir. Ve hiç kimse "ölçü"lerin yüzde yüzünü hem edinemez, hem taşıyamaz. Uygulama gerçeğini ve geçerliliğini bulmak istiyorsak o yüzde'leri yarım yarım değil, tam değerlendirmeliyiz, bir; değerlendirirken yüzde'leri karşılaştırıp yarıştırabiliriz, iki...

Bak bir şey daha var: "Yan" özelliklerini, bir yandan içinde bulunduğumuz ortamlar, öte yandan kişisel yetişkinlikler, eğitilme çabaları, geliştirilmiş ve ortaya çıkarılmış "yeti"ler oluşturur. Bu oluşumu, "doğuş"lardan çok, "olanaklar" yaratır. Bir de, tartmayı ve tartılmayı bilmek...

Gelelim "yaşama biçimleri ve rastlantılar"a. Söyleşmemizde eksik kalan noktalı virgüllere değineyim: Yaşarken, teknik buluşlardan, edinilmiş deneyler ve düzenlemelerden, eğitimlerden, öğretilerden, rastlantılardan yararlanmışızdır, yararlanırız. Din içi din dışı inançlarımız, tüzeli tüzesiz hukuklarımız, uyumlu uyumsuz politikalarımız, olumlu olumsuz ahlakımız böyle gelişmiştir, gelişir. Ben, insanların, kimseye zarar vermeyen yaşam biçimlerine saygı duyar, saygı gösteririm. Yaşarken karşılaştığımız rastlantıları da yeterince değerlendirmek isterim. Yani "kendine özgü"lükler, çok az bulunur sevindirici karşılaşmalar... Benim haklarımı almıyor, onurumu kırmıyorsa kendine özgü'lüklere saygısızlık neden? Ve usumuza, beğenilerimize vurduğumuzda ayırdına varacağımız gibi, "rastlantılar"ın getireceği mutluluğu aptalca dışlamak niçin?..

Ne demiştik, İstanbul'da, önü açık bir balkon serinliğinde (Temmuz'du), elmalı masa örtülerine bakarak, "tek"lerimizi yuvarlarken: Her insanın, özetlenmiş deyişle, iyi ve kötü yanları vardır. Yarar, onlardaki "iyi yan"ları arayıp bulmaktadır. "Kötü yan"ı didiklersek onu da buluruz. Ama ne yararı olur, ne kazanırız? Hele hele kendimize de düz aynalarda bakmasını bilmeli değil miyiz? Uğraşım nedeniyle nice "sanık"la, nice" hükümlü" ile karşılaştım, "suç"ları ağır, hafif, çeşit çeşit... Fakülte'de bana çok şey öğreten profesörlerimden Faruk Erem'in dediği gibi, onların suçluluğunu kazıdım, altından İnsan çıktı. Bu çıkış beni, "ceza" çekimi zorunluluğunun kabulüyle birlikte, daha çok "iyi yan" aramaya, "toplumsal barış" özlemine yöneltti. Ve onları, yalnızlığın, kimsesizliğin, tüzesizliğin, işsizliğin bin sesli çölünden olabildiğince kurtarma görevine daha çok bağladı. Ne ki, öteki yanağını da tokatlatan İsa olmadım, olmak istemem...

Virgüller bitti. Noktayı, gel birlikte, Prof. Dr. Bogos Zekiyan'ın "Hümanizm (İnsancılık)" adlı "doktora tezi" kitabına "önsöz" yazan Prof. Dr. H. Vehbi Eralp'la koyalım: "*Günümüzde her alandaki son değişiklikler yüzünden insanların birbirlerine eskiden olduğundan çok daha yaklaştığını söyleyen yazar, başkasının başka olmaya hakkı ve başka olmakla birlikte kendisine eşitliğini benimseyebilecek bir hoşgörüye hemen hemen erişildiğine işaret ediyor; ama bu elverişli görünüşlerin yanında, çağımız, öldürücü olabilecek birçok çelişki ve çatışkılarla doludur. Bu çıkmazdan kurtulmak, yazara göre, insanın kendi öz benliğine, öz yapısına, öz kişiliğine dönmesiyle olabilecektir...*"

Usumuzu toz köpüklü sulara bıraksak da orada unutmayalım. Sınırda hoşgör, hoşça kal...

HRANT DİNK İçin

DİMDİK

Hrant Dink
Yaşarken de ölürken de
Dimdik

Saçlarına Ararat'ın karı düşmüş
Arkadaşımı parçaladı
Bir ipini koparmış

Ama durduramamıştı
Vahşi ulumalar
İlk insanın dikilmesini

Dimdik
Ölürken de yaşarken de
Hrant Dink

Mustafa TABAK

GÜVERCİN MEYDANI
Bir güvercinden Hrant Dink'e

Sözcükler ve sözlükler
karşılamıyor düşünceleri, duyguları
ayaklar... çıplak ve yürüyen ayaklar
bulvar dese, olmuyor
ağaçlar yok edilmiş
yok edilmiş gizlenme ve savunma
hele umut... umut yok edilmiş
meydan dese
alan ya da saha
savaş ve yarış geçer tüm sözlüklerde
ezberlenmiş, ezberletilmiş sözcüklerde.

Başkaldırı ve devrimler buralarda olmadı mı
susturulmuşluğun sesi olmaya hazır
uçmayı unutmuş güvercinler
hep meydanlarda değil miydi.

Sözcükler
güvercin sessizliğinde hazırlanmış sözcükler
değişmeli
uçmayı istiyorsak
yürürken değiştirmeli

Nalan ÇELİK

19 Ocak 2007

19 Ocak'ta
barışa çatıldı üç tahta
bir güvercin düştü kaldırıma
tek yürek olup binlerce güvercin
kanat çırptı aydınlığa

19 Ocak'ta
çakıldı yere akbaba

Deniz SARAÇ

HRANT DİNK'e

Bir karanfil demeti bedenin
Geçerken gözlerimin önünden
Yüreğim bin yıllık türkü gibi
Aktı sana...
Hoşça kal toprağım,
Hoşça kal dostum...

Biz Anadolu'nun çocukları
Bu topraklarda tomurcuklandı
Ölesiye kavgamız, ölesiye dostluğumuz.
Alev alevdi mücadele
Üstümüzde, yakan güneş
Paylaşmadık mı ekmeğimizi
Demlenmiş çaylarımızı içerken
Zeytini, ekmeği bölüşürken
Yüzyıllık hesaplarımız yoktu bizim
Kapımızda büyüyen devlerin
Görünmez kolları
Dağıtırken sofamızı
Toz bulutunun altında
Kavganın çocukları olduk
Bilmez onlar,
Anadolu'nun baharı
Bir günde çiçek kesilir
Bağlarımızın üzümü
Hem helvadır kesilir
Hem acı şaraptır içilir.

Bin yıldır biçilen buğdayın
Paylaşılır bin yıldır ekmeği
Bilemez onlar,
Baharıyla, şarabıyla, ekmeğiyle
Bu topraklarda harmanlandı
Çocukça dostluğumuz
Geleceğe büyüyen

Ayten YILMAZ

GÖZLERİMİN ÖNÜNDE

geçiyor sessizce
gözlerimin önünden
sarı güller, kırmızı karanfillerle
donanmış

son yolculuğa uğurlanan
çizik kundura,
çocuksu bakan gözler
suskun, küskün

o
yirmi üç Ocak sabahı
ardında yüzbinlerce yürek
gözlerde kurumuş yaşlar bırakarak

geçiyor gözlerimin
önünden sessizce
sarsarak

Zeynep ALPASLAN

HODOÇ*

Bir ışık daha söndü
bahçemizden
Tedirgin bir güvercin
Uçup uçup kondu
kaldırıma
Bir daha uçamadı
Sarı gelin yine ağlıyor
Uçup gidebilirdin Hrant
Bu kaldırımı bu kadar
Sevmeseydin
Bak
Çoğalıyor ayak seslerimiz
kaldırımda
Ektiğin tohumlar büyüdü
Kardeşlik için
Hodoç zamanı

Tekin AĞACIK

*Hodoç: Ermenice hasat

UTANANA

Seni ben doğurdum Hrant
Gülümsedim gülümsedin insana
O gün arkandan yaklaşan
Beyaz bereli bir ölümdü
Utanır ölüm utanır o ana

Fatma KORCAN

ERGUVAN

Düşünmeden yaşayanların ülkesinde
Suç olur düşünmek
Düşlemek
Konuşmaksa...

Düşünmeden yaşayanların ülkesinde
Büyüdükçe
Katilleşir bebekler
Katil olmayanlarsa...

Düşünmeden yaşayanların ülkesinde
Otlar biter
Cılız soluk...
Yeşermesin bir erguvan
Kurum tutar
Yanar gökyüzü

Düşünmeden yaşayanların ülkesinde
Yarım kalır dizeler
Aşklar
Doğdukları topraklara gömülür
Gömülür ki...
Tohum versin
Yeşersin
Alımlı erguvanlar

Mustafa ÖZMEN

EZİLEN BİZİZ

Kültür kurucusun
Yüzüstü yatırıldığından beri
Gazete önünde
Yere serili bedenine
Beyaz kağıt örttüler.
Ülkenle tanıştın
Güvercinler uçuruldu sana
Sen sırtüstü çevrilirken.
Kendi vatanına gömüldün
Aydınlığına çok yakıştı,
Alkışlarda duyulman
Adımlarda yorulman.
Türkiye'nin ilkiydi
Bunca insanla cenazen
Öldü dediler
Vuruldu, arkasından vuruldu.
Nabızlarımızda
Yaşamaya devam ettin oysa
Hepimiz Hrant'ız
Hepimiz Ermeni'yiz
Ezilen biziz

Hatice Alkale AĞACIK

PARÇALANMIŞ İNSANLIĞIN KAHRAMANLIĞI

Canan CİHAN

Vahşet! Korkunç bir olay! Bir insan nasıl bu kadar acımasız olabilir! Zavallı adam. Kimse onun yerinde olmak istemezdi. Acısını dindirecek ve onu yaşarken ölmekten kurtaracak şey ne olabilir?..

Bir trajedinin ardından dile gelecek olası yorum ve sorular bunlar. Bir yanda kanın akışını donduracak bir trajedi, öte yanda yaşamın sürekliliği içinde akışı sağlayacak yorumlar ve sorular.

Balzac'ın "El Verdugo-Cellat" (Honoré de Balzac, *Tefeci Gobseck Üç Öykü*, Çevirenler: Vedat Günyol, Mücahit Topalak, Cumhuriyet Yayınları, İstanbul, Şubat 1999) adlı öyküsünde anlatılan olay için trajedi tanımlaması yapılabilir. Bu trajedinin ardından da, yaşanmış bir olay karşısında elinden başka bir şey gelemeyeceği için, yukarıda birkaç örneğini dile getirdiğim tepkileri gösterebilir insan.

Müzik sesinin eşlik ettiği güzel bir gece betimlemesiyle başlar öykü. Fransızların yönetimindeki İspanya'nın küçük Menda kentinde bulunan Menda Şatosu'nda, Fransız subayları onuruna verilen balodan yayılır müzik geceye. Öyküde karşımıza çıkan ilk karakter, genç Fransız subayı Victor Marchand. Gecenin güzelliğine ve askerlik yaşamının tasasızlığına inat, derin düşünceler içinde buluruz ilk satırlarda genç adamı. Derin düşüncelerinin nedeni şatonun sahibi İspanyol Marki de Laganes'in büyük kızı Clara'nın, bütün gece boyunca kendisine üzgün gözlerle bakmış olması. Öykünün ilerleyen bölümlerinde Clara'nın bakışlarının neden üzgün olduğunu öğreniyoruz. Ancak başlangıçta genç adamın iç sesinden yansıyan düşüncelerde, bu bakışların anlamını farklı bir biçimde duyumsatır Balzac bize. Clara'nın soylu bir İspanyol Markinin kızı, Victor'un ise Parisli bir bakkalın oğlu olması nedeniyle ikisinin birlikte bir yaşam kurmalarına olanak olup olmadığını sorgulamaktadır genç adam, kendisine yönelen üzgün bakışların etkisiyle. Toplumsal yaşamın sınıflara bölünmüş olmasından kaynaklanan, kanıksanmış toplumsal değerlerin yarattığı bu sorgulamanın ağırlığı altında ezilen kim bilir kaç Victor ve Clara yaşadı ve yaşıyor dünyamızda. İnsanlık bu ilkel anlayışı reddedip yerine tüm insanların birbirine eşit konumlandırıldığı bir toplumsal yaşama geçemediği sürece de yaşamaya devam edecek.

Yalnız Balzac'ın asıl anlatmak istediği bu değil öyküsünde. Yaşamı boyunca aristokrasiye hayran olan ve kendisini bu sınıfın içinde görmek isteyen küçük burjuva kökenli Balzac, aristokrasiyle özdeşleştirdiği onur, gurur, soylu bir adın katlanılması gereken korkunç bir acıya karşın devamlılığı gibi değerlerin peşinde.

Öyküye devam edelim. Menda kentinde, İspanyollar Fransızlara karşı bir ayaklanma girişimi içinde. Marki de Laganes ve büyük oğlu Juanito ayaklanmanın öncülüğünü yapıyorlar. Clara'nın üzgün bakışlarının nedeni burada açığa çıkıyor. Hoşlandığı belki de sevdiği genç adamın, Victor'un yaşamı tehlikede. Clara, Victor'un şatodan kaçmasına yardım ediyor. Salt insani bir yaklaşımla yapılan bu yardımının bedeli ise kendisi ve ailesi için son derece ağır olacak. Bedelinin ne olacağını bilseydi acaba Clara yine de Victor'a yardım eder miydi?

Sonuçta ayaklanma, Victor'un şatodan kaçıp en yakın Fransız birliğine durumu haber vermesi, ayrıca İspanyollarca beklenen İngiliz yardımının zamanında ulaşmaması nedenlerine bağlı olarak Fransızlarca kısa sürede bastırılıyor. İşte Balzac'ın aristokrasiye yüklenerek peşinde olduğu, yücelterek anlatmak istediği değerlerin öyküde ortaya konulması da bu bastırma eyleminin ardından söz konusu oluyor.

Savaşı yitiren, kazananca cezalandırılır. Kazanan Fransızlar, yitirense İspanyollar. Güç, öykünün bu bölümünde, zalim bir Fransız generalin kişiliğinde acımasız yönüyle karşımıza çıkar. General öç almakta kararlı. Başkaldıranlar öldürülecekler. Bir gece öncesinde müzik seslerine kahkahaların eşlik ettiği Menda Şatosu'nun taraçasında darağaçları var artık. Marki ve tüm ailesi şatonun salonundaki yaldızlı koltuklarda oturuyor. Elleri arkadan bağlı. Salonun bir köşesinde de elleri arkadan bağlanmış uşaklar ayakta duruyor.

General en küçüğünden en büyüğüne kadar tüm ailenin uşaklarıyla birlikte asılarak idam edilmesini buyurdu. Ancak bu ölüm biçimi, asılarak ölmek, dönemin aristokratik değerlerince son derece aşağılayıcı Marki de Laganes için. Ayaktakiler asılabilir,

ama kendisi ve ailesinin kafalarının kesilerek öldürülmesini ve ayrıca aileden bir erkek çocuğun soylu adlarını yaşatmak için sağ bırakılmasını istiyor Generalden. Karşılığında da tüm servetini öneriyor. Başka bir deyişle Marki, soylu adını ve onurlu olduğuna inandığı bir ölüm ritüelini satın almak istiyor.

Bir yanda yaşamlarının onurlu bir biçimde sona erdirilmesi için kafalarının kesilmesini isteyen İspanyol De Laganes ailesi, öte yanda zafer kutlaması içinde neşeyle yiyip içen Fransız subaylar, şatonun içinde, parçalanmış insanlığın kahramanları olarak yer alıyor.

General bu soylu istemi kabul ediyor.Ancak güç, tarih sahnesindeki son günlerini yaşayan aristokrasinin elinde değil artık. İstemleri ne denli soylu olursa olsun, General, İspanyol ailesine yaptıklarının bedelini ödemeleri için kabul etmeleri gereken bir koşul ileri sürüyor. Sağ kalacak erkeğin cellat olması koşulu bu. Sağ kalacak erkek, tüm ailesinin kafasını kesebilirse adlarını satın almayı ve onurlu bir biçimde ölmeyi hak edecekler.

Tarih öncesinden kalan, "birilerinin yaşaması için birilerinin ölmesi gerekir" kuralının, güçlünün elinde haksızca kullanımının bin bir çeşidine tanık olmuştur insanlık. Temel sorunun üstü örtüldüğü sürece de "örtücü" işlevini sürdürecektir bu kural. Fransızlar yaşamak ve sağ salim evlerine, ailelerine dönmek istiyorlarsa, öldürülmesi gereken İspanyollar tabii ki olacaktır.

İki kız, iki erkek kardeşinin kafalarını kestikten sonra, sıra annesine geldiğinde "*Onun sütü var kanında*" diye haykırır cellat Juanito, Marki'nin en büyük oğlu. Celladın bu korkunç haykırışıyla, Fransız subayların şölen gürültüsü ve neşeli kahkahaları hafifler. İşte bu anda General, "*Kemiklerimizi burada bırakmamızı mı istiyorsunuz*" diye sorar. "Fransızlar yaşamak ve sağ salim evlerine, ailelerine dönmek istiyorlarsa, öldürülmesi gereken İspanyollar tabii olacaktır" inancından doğan olağan bir sorudur bu!

Öykünün sonunda Balzac'ın tanımlamasıyla, "*işlediği güzel cinayetlerin yükü altında*" yaşamını sürdüren bir adamın, Juanito'nun İspanyol kralınca El Verdugo (Cellat) unvanıyla onurlandırıldığını görüyoruz. Herkesin saygısını kazanan bu adamın tek isteği, kendisini yakından izleyen gölgelere katılma hakkını kazanmak. Bunun için oğlunun doğmasını sabırsızlıkla bekliyor. Yaşadığı trajediye tanık olan ya da bu trajediyi okuyan kimileri ise şöyle dile getirebilir tepkisini: Vahşet! Korkunç bir olay! Bir insan nasıl bu kadar acımasız olabilir? Zavallı adam. Kimse onun yerinde olmak istemezdi. Acısını dindirecek ve onu yaşarken ölmekten kurtaracak şey ne olabilir?...

ekin

sessizliğin böğrüne saklı
orkidenin rengine, tenin kokusuna

gizim çok eskidir geçilmez
bir oltanın ucundaki yem kadar
hafif ve namussuzdur kimi
en son akşam güneşinde donuk kaldı
balıkçı gözünde kaderi s/imgeleyen

ve otogarlardan havalanan martılar
ürkekçe nehir boyu süzülüp mevsimim oldu

bir kentin yıkılma korkusuyum
gidene kararsızlığında yoldaş olurum
göz yaşlarım kentin mozaik karelerine düşer
tanıklık eden tek şey
tarih yapraklarında hep...

giden sessizliğimden, rengimden
ten değişlerimden çalmıştır çoğu kez

bir tek zamansız uçan kuşlar kalır ve
ardından koca kent soluğunu tutar
göç yaklaşmıştır, gökyüzü
ebruliye çaldığı an
ucube yazgımı çarmıhlarım

ve sırtımda koca çınar bir garip
kent/im... adım gizil kalır.

Onur ASLAN

HEP YOLDA

Berrin TAŞ

4 Ocak 2007

Yeni yıla girdik. Bir gün önce Saddam idam edildi. Bayramı önemsemeden asıverdiler. Bush'u da asıverselerdi bu idam adil olabilirdi. Binlerce kişinin ölümüne neden olan Bush'la Saddam arasında bir fark yok. Yalnızca şimdilik Bush iktidarda. Onu nasıl bir son beklediğini bilemiyoruz. Yine de benim bu dünyadan anladığım bir şey var. Kanı kanla yıkayabilmek olanaksız. İnsanlık bir gün barış içinde yaşamayı öğrenecek. O günlerin çok yakın olduğunu düşünmüyorum. Bir gün türünü sevmeyi öğrenecek ama. Büyük aşklar yaratmayı başaracak. Aşksız, sevgisiz bir dünya bu, şiddeti besliyor, şiddeti doğuruyor, büyütüyor. Attila Jozsef ne güzel söylüyordu, "*İnsan çocuk daha, bunu biliyorum.*"

Tatil boyunca Peluşko'nun şiirlerini, yazılarını topladım. Zaten onu yitirdiğim günlerde çoğunu hazırlamışım. Beş günlük yoğun bir çalışmayla bitirdim. Dün akşam Deniz'e teslim ettim. Bugün de eksik kalan bir yazıyı ekledim. Birazcık rahatladım. Bu kitabı bir görev kabul ediyorum. Peluşko'yla şakalaşırdım. Benim ardımdan o yazılarımı, şiirlerimi toplayacaktı. Bak, derdim ona, ne güzel. Biliyorsun besteciler arasında baba-oğul Mozart'lar var. Sen de şiir yazıyorsun. Sen, benim yaptıklarımdan daha fazlasını yapacaksın. İnanıyorum buna. Neyse, inanmanın yetmediğini öğrendim.

Acı çekmek yalnızlıktır. Alev alev buharlar çıkıyor her yanımdan. Yine de üşüyorum.

10 Ocak 2007

İki günlük Adana gezintisi de bitti. Döndüm İstanbul'a. Seminerler başladı. Yeni yıldan birkaç gün sonra ben de yeni bir yaş aldım. Dün akşam atölyede bana doğum günü sürprizi yaptı gençler. Şiirlerimi okudular, hediyelerimi aldım. Güzel bir akşamdı. Aslında doğum günü kutlamanın pek bir önemi yok. Uzun süredir benim için böyle. Anımsanmak güzel ama. Gençlerin beni sevindirmek istemelerini sevdim.

Günümüz insanı başkalarını sevindirme isteğini yitirdi. Hep bana, hep bana diyen kapitalizmin insanı bencilliğin çukurunda kayboluyor.

Tatil dönüşü, İnsancıl'da beni bekleyen bir tablo buldum. Ressam Ayten Mungan bana armağan göndermiş. Sevindim. Tablo'nun arkasında "*utanır insanlığım bu kızıl günahlardan*" yazıyor. Utanmayı, sevindirmeyi unutmayanlar da var. Henüz kapitalizmin teslim alamadıkları.

18 Ocak 2007

Salı akşamı Nalan'a bir doğum günü partisi düzenledik. C.G.nin evi atölyeye yakın. Oraya gidelim, dedim. Nalan'a sürpriz olsun istiyorum. İlk bir saatlik şiir seminerinden sonra ne yapmalı da Nalan'ı ve şiir atölyesini eve getirmeli. Konuşurken C.G. dedi ki biz kavga etmiş olalım. Sen çekip gitmiş ol, onlar arkandan gelsin. A... bu harika bir fikir. Ben ikinci saate başlamadan birdenbire ortalıktan kayboluyorum. Tabii bu konudan haberli olan şiir atölyesinin gençleri Nalan'ı çok kötü durumda olduğuma inandırıp eve getirecekler. Sonra birden aklıma şöyle bir şey geldi. Eve gidince ben balonları salona yayıyorum. Ev zaten önceden süslenmiş olacak. Onlar zili çalınca dış kapıyı açıyorum, daire kapısını aralık bırakıp ışıkları söndürüp, içerideki odada mumları yanan pastayla bekliyorum. Nalan içeri girince pastayla salona fırlıyorum. İyi ki doğdun Nalan derken herkes bana katılıyor. Programı aynen uyguladık. Hiç aksama olmadı. Öyle ki Nalan'ın hocalarının kavgasına karışmayıp eve gitme olasılığı bile hesaba katıldı. Nalan'ın gelmediğini öğrenirsem telefon açıp acıklı bir sesle onunla konuşmam gerektiğini söyleyecektim. Yani kurtuluş yok. Gelecekti sonunda. Baha bir gün önceden pastayı eve getirdi. Pasta buzdolabına kondu. Balonlar şişirildi Baha'nın soluğuyla. Hazırlıklar tamamlandı. Nalan'ın şaşkınlığı görülmeye değerdi. Nalan'a sordum, of, bu kadın da tam benim doğum günümde ne diye sorun çıkarıyor diye düşündün mü. Tam öyle değil de, her doğum günümde bir tatsızlık çıkar zaten demiş içinden.

Nalan hediyelerini açıp üstünden şaşkınlığını atmaya çalışırken bir buçuk saat geçti. Biraz sonra seminerini bitiren C.G., Deniz'le gelmesin mi. Deniz seminerden çıkıp da yan sınıfta şiir atölyesinin yerinde yeller estiğini görünce merakından çatır çatır çatlamasın mı. Bunlar nereye gitti diye dolanıp duruyormuş atölyede. Sonra merdivenlerden inerken C.G.ye anahtar sözcüğü söylemiş. Nalan'ın bugün doğum günü, onlar eğlenmeye gitmişlerdir, deyince elbette Deniz'den bu sürprizi gizlemeye gerek yoktu.

Yoğun atölye çalışmaları arasında böyle küçük sevinçler olmasa yaşam katlanılmaz olurdu. Gece gündüz çalışmak ağır gelebilirdi.

19 Ocak 2007

Dün akşam Nazım Hikmet Kültür Merkezi'nde şiirler okuduk. Bir şiir Nazım'dan, bir şiir kendi şiirinden okudu şairler. Sezai Sarıoğlu sahneye çıktığında söylediği bir söz beni irkiltti. Hiç de estetik olmayan bir dille ben şimdi önce "ortaya karışık" şairlerden okuyacağım, sonra da Nazım Hikmet'ten bir şiir okuyacağım dedi. Hani bilirsiniz kebapçıda yemek ısmarlarken söylendiği biçimiyle "ortaya karışık" Şiir okuması iyiydi. Şiirleri ezberinden okudu, ama "ortaya karışık" estetik değildi. Şiir okurken bile estetik konuşulamıyorsa sorun var demektir. Cengiz Gündoğdu sık sık vurguluyor. Önce estetik eğitim verilmeli. Estetik eğitim eksik kaldığında işte böyle sonuçlar ortaya çıkıyor.

Ben Nazım'ın "Nerden Geldik, Nereye Gidiyoruz" adlı şiirini okudum. Kendimden de "Zakkum"u. Deniz benimle birlikte gelmişti. Nalan ve Burcu da oradaydılar.

Efe Duyan, şairlerin Nazım'dan seçtikleriyle kendilerinden seçtikleri arasındaki ilişkiyi irdeliyordu. Her şairin Nazım'ı, kendi anladığı. Ben insan Nazım'ı seviyorum. Kendini apaçık sunan, bir çok yönüyle görülebilen, eleştirilebileceğini bilse bile kendisiyle ilgili hiçbir şeyi saklamayan mücadeleci Nazım'ı.

Bir gün önce de Çorlu'da Gürsoylar Koleji'nde çocuklarla şiir üzerine konuştum. Şiirler okudum. Gençlerden biri, Serhan, şiir yazıyormuş. Onu sahneye çağırdım. Şiirlerini getirdi. Kendi şiirinden okumak istemedi, benden okumamı istedi. Okudum şiirini. Güzeldi şiiri. Yalnız şiirin sonunda beni kimse sevmiyor, diyordu. Ona, bak işte buna katılmıyorum. Senin için mücadele ediyoruz, biz seni seviyoruz, dedim. Öğretmeni, bir başka gencin güzel şiir okuduğunu söyledi. O da benim şiirlerimden birini okudu.

Gürsoylar Koleji'ne Gonca Tüç'ü de götürmüştüm. Gonca, ilkokul öğretmeni. Gonca çocuklar için şiirler yazıyor. Neden çocuk şiirleri yazmaya karar verdiğini anlattı. Ben onlara kızsam da bağırsam da bana sevgileri azalmadı, dedi. Bir kez de babası yeni ölmüş bir çocuk, öğretmenini sevindirmek için ona hediye vermiş. Çocukların üzüldükleri zaman bile onunla sevgi ilişkisini sürdürmelerinden etkilenmiş.

Akşam da Cengiz Gündoğdu aydınlanma üzerine konuştu. Bana da söz verilince kadın sorunları üzerine konuştum. Kadın sorunları konuşulurken ortam hareketlendi. Özellikle bir kadının söyledikleri içimi acıttı. C.G.nin aydınlanma üzerine söyledikleri karşısında herhangi bir yanıt verebilmem için o konuda bilgim olmalı, dedi. Bu konuda yol gösteren birilerini bulamadığını söyledi, kendi durumunu apaçık anlattı. Üstelik okumak istiyor. Yönünü bulmak, öğrendiklerini yorumlamakta zorlanıyor. Demek istediği buydu. İnsancıl atölyesinin çalışmaları ilgi çekiyor. Bizim her yere yetişebilmemiz olanaksız. Birileri bu insanlara katkı yapmak için kolları sıvamalı.

Bugün tatsız bir gün. Öğle uykumdan uyandım. C.G.nin odasına gittim. Canı sıkılmıştı. Öyle sessizce oturuyordu. Ne oldu, dedim. Hrant Dink öldürülmüş. Bu kaçıncı öldürüm. Bu cinayetler ne zaman son bulacak. Ne zaman güle oynaya yaşanabilecek bu ülkede. Kana susayanlar ne zaman kendilerine gelecek.

24 Ocak 2007

Günlerdir Hrant Dink'e ilişkin konuşup durduk C.G.yle. Elim kaleme gitmedi. Cuma gecesi uyudum, uyandım, kendimi onun yakınlarının yerine koydum. Cumartesi, evde yalnız kaldığımda rahat rahat ağladım. Özellikle duygularını açıkça dile getirmesi, güvercin tedirginliğinden söz etmesi, delik ayakkabıları içimi yaraladı. Öldürülebileceğini bilerek yazdığı son yazısında sanki katillerinin ipuçlarını veriyordu. Şimdi yakalanan Ogün Samast'ın arkasındakilerin açığa çıkarılmasını beklemek gerekir. Apaçık ben geliyorum diyen bu öldürüme engel olunamadıysa, katilin arkasındakilerin bulunmasını beklemek safdillik sayılabilir. Yine de inanmak istiyor insan.

Hrant Dink'i dün yüzbinlerle uğurladık. Gerçekten omuz omuza yürüdük. Sessiz yürüyüş zaman zaman alkışlarla sürdü. Kimsenin burnu kanamadan sessiz bir yürüyüşle tepki verilebileceği anlaşıldı böylece.

Rakel Dink'in eşinin ardından söyledikleri de insani olanı öne çıkardı. Acılı, ama onurlu bir duruştu onunkisi. Acının karşısında eğilmedi.

Bu öldürüm karşısında şimdi sorular sormanın zamanıdır. Neden öldürüldü Hrant Dink. Ermeni, Hıristiyan ve kendi deyişiyle solcu olmasının bu öldürümdeki payı nedir. Ülkemin gençleri nasıl bir bağnazlığın pençesindeki katillerle kendini özdeşleştirebiliyor. Yasin Hayal, Pelitlispor'a bombacılığıyla yüceltilerek alınabiliyor. Bu nasıl bir yoksunluktur ki şiddetle kimliğini geçerli kılabiliyor. Birileri bu öldürüme değer biçebiliyor.

Ölüm kültürü cehalet ve yoksulluktan besleniyor. Cehaleti ve yoksulluğu kendi insansız çıkarları için kullananlar şiddeti besliyor. Şiddeti yaşama biçimine çeviriyor.

Türkiye'de sorun vatanını öldürerek sevdiğini zannedenlerle, bu ülkeye dişiyle, tırnağıyla emek verenler arasındaki uzlaşmaz çelişkidir. Gençler katilleri örnek aldığı, şiddete başvurmadığında varlığının bir değeri olmadığına inandığı sürece, Türkiye'de esenlikli bir yaşam olanağından söz edilemez.

26 Ocak 2007

Birkaç gündür BBP ve MHP'nin genel başkanlarının konuşmaları ülkemizde bağnaz milliyetçiliğin faşizmle kendine yol aradığını gösteriyor. Bu ilkel yol bir yere çıkmaz. Hrant Dink'in cenazesinde bu toplum insanının insani olan'ı öne çıkardığını anlamamışlar. Belki de anlamak işlerine gelmiyor. Ne demekmiş, "Hepimiz Hrant'ız, Hepimiz Ermeniyiz" demek, biz Türküz diye çığlık atıyorlar. *Tercüman*, *Yeni Çağ* gazetelerinde başlıklar bu anlayışı doğruluyor. "Hepimiz Ermeniyiz" demek insanı birbirinden ayıran ırkçı zihniyete karşı el ele tutuşmak anlamını taşıyor. Değil mi ki bu ırkçı tavır insan hayatının değerini sıfırlayan bir sonuca varıyor. Bu toplum insanı bu tutuma tepki gösteriyor. Aramızda bir fark yok diyor, eşitiz hepimiz. Ermeni, Türk, Kürt, Laz, Çerkez fark etmez diyor. Yaşamak hepimizin hakkı diyor, bu slogan. Şimdi Türkiye'nin bütün sorunlarını bıraktılar, gerçekliği açıklıkla yansıtan bu sloganı tartışıyorlar. Gençlerin neden insanlık düşmanı olduğunu, neden bir katile dönüştürüldüğünü sorgulamıyorlar. Bir adım daha atsalar, cinayeti yüzleri kızarmadan savunacaklar. Cinayeti yasal bir temele oturtacaklar. Bu kadar insansız bir zihniyetin pençesinde bir toplum olduğumuza inanamıyorum. Vatanını sevmek dağlarına, denizine, ekmeğine, suyuna, toprağına, insanına iyi bakmak değil midir. Vatanını sevmek insanını öldürmek değil, yaşatmak değil midir. Sevmek var etmek değil midir. Neden yok etmek baş tacı edildi bu ülkede. Ölüm kültürü demek de yetmiyor.

30 Ocak 2007

Bu akşam şiir atölyesinde Rollo May'ın *Yaratma Cesareti* bitecek sanırım. Demek ki haftaya Homeros çalışmaları başlıyor. Bir de bu akşam M. Tabak'a "iyi ki doğdun" sürprizi var. Atölyenin en eski çocukları kendilerine küçük neşeli an'lar yaratmayı seviyorlar. Onlar yılların getirdiği güvenle şımarmanın tadını çıkarıyorlar. Baha'nın sevincine diyecek yok. Ona eğlence olsun yeter. Sohbet etsin, hınzırlık yapsın. Bu akşamın baş hınzırı Baha. Bu hınzırlıkta C.G.nin de payı olacak. Bu tür şakalar hep birlikte yapılabilir.

Pazar günkü Kültürde Kadın programını iptal etmiştim. Sefaköy'de İşçi Kültür Evi'nde bir 8 Mart etkinliğine davetliydim. Bu tür toplantılara İnsancıl kadınlarını da katmayı seviyorum. Yalnız sevmek değil, zorunlu bu. Öğrendiklerini dışlaştırmanın bir yolu da başka kadınlarla buluşabilecek ortamlarda bulunabilmek. Sefaköy'de Neşe Baştürk de konuşmacıydı. Neşe, İnsancıl Atölyesi'nin tiyatro çalışmalarını yönetiyor. Sefaköy'de tiyatronun kadının yaşadıklarını, duygularını dışlaştırmasındaki önemini anlattı. Ben de pratik mücadelenin tek başına yetmeyeceğini, bilinç mücadelesi verilmesi gerektiğini söyledim. Kadının insanlık tarihindeki yerini bilmek gerekiyor. Bizler için mücadele etmiş Clara Zetkin, Rosa Luxemburg, Krupskaya...

Dün akşam Pencere Yayınları'nın yayınladığı *Sınırsız Feminist Clara Zetkin* biyografisini okumaya başladım. Clara'nın yaşamıyla, yaşadığı dönemin toplumsal olaylarını iç içe veren kitabı şimdilik severek okuyorum. İyi gidiyor. Yazan Gilbert Badia.

Sefaköy'de konuşmamı bitirirken şiir de okudum. Biri Rıfat Ilgaz'dan "Sarı Yazma", öteki A. Kadir'den "Cibali" Üçüncüsü kendimden "Zakkum"

Rıfat Ilgaz "Sarı Yazma"da kadına mesaj veriyor. "(...) *Başı çifte çifte sarı yazmalı / siler gibi alın terini çevrene / Bu kara yazıyı alnından silip / Kendi öz yazını, kendin yazmalı*" diyor.

Öyle yapmalı. Kendi yaşamının ağırlığını taşımayı öğrenmeli. O zaman sevinçleri de kendinin olacak kadının.

YANMANIN GÜZEL YANI

Biraz zaman önceydi
Senden birkaç adım öncesi
Henüz şehir değişmemişti
Vardım ki
Başkalaşmış şehir
Artık hiçbir şey anlamsız değil
Her şey sorulası bir hal alıyordu
Somut bir yerden sonra tükeniyordu
Masal, rüya ve gerçek
Bir anda karışıyordu
Aşk büyütürken kıvılcımlarını
Yanmanın da güzel yönlerini oluşturuyordu

Diyorum ki
Bu düzensiz dağınıklığım kalsın
Sürüklenirken geceden sabaha
Gözlerimdeki uykusuzluk hali çözülmesin
Hiçbir şey olduğuyla kalmasın
Varsın her şey sorulası bir hal alsın
Yaşamın gizemi aralanmasın
Yine aşk her gün cevabını arasın
Bir yanı çözülürken
Bir başka yanı daha kalsın bilinmeyen

Sıraç IRMAK

YABANCIL YAŞAMIN "ET YASASI" İNSANOĞLUNA DAYATILMIŞTIR

İlhan YÜCE

Yabanıl Yaşamın "Et Yasası"

Jack London *Beyaz Diş* romanında, yabanıl (vahşi) ortamda yaşayan bir kurdun, insanlarla zorunlu birlikteliği sonucu yabanıllıktan evcilliğe dönüşümünü anlatır. Bir başka ünlü romanı *Vahşetin Çağrısı*'nın tersidir bu. *Beyaz Diş*'te dişi kurt Kiche'nin annesi bir Kızılderili köpeğidir ve sahibi onu çiftleşme mevsiminde ormanda bir ağaca bağlayarak kurtlarla eşleştirmiştir. Doğan yavrulardan biri olan Kiche, koşulların zorlamasıyla yabanıl yaşama yönelir ve Tek Göz adlı bir kurtla eşleşerek beş yavru doğurur. Romandaki Beyaz Diş olacak gri yavru, doğdukları inde, ikisi kız, ikisi erkek kardeşleriyle (London'ın anlatımı böyledir) birlikte, anne Kiche'nin memelerini emerek, onun yokluğunda ise, inin ağzından gelen ışığı, sesleri, kokuyu gözlemleyip bunlardan dersler çıkararak, mutlu, büyümektedirler.

Ancak doğa ana onları ne denli beslese ve barındırsa da, zaman zaman acımasız yüzünü göstermekten de çekinmez. Anne kurt Kiche'nin sütü günden güne azalır ve sonunda memeler bir damla süt vermez olur. Böylece yavrular açlıkla tanışır. Anneleri gibi bir deri bir kemik kalırlar. Sonunda, gri yavru dışında öteki yavruların hepsi ölür. Açlıktan ölümdür bu. Doğa koşullarının bu acımasız darbesini atlatan Beyaz Diş şimdi gelişip güçlenmektedir. İnden çıkmakta, annesinin yiyecek bulmak için giriştiği dövüşlere katılmaktadır. Besinleri ettir. Onun yenebilmesi için, önce ele geçirilmesi gerekir. İlk öğrendiği, yabanıl yaşamın "et yasası"dır. *"O seni yemeden, sen onu ye"*dir bu. Hayvanlar dünyasının yabanıl yaşamında güçlü, güçsüzü yok etmektedir.

Ünlü yazarın burada yaptığı çok önemli ve çarpıcı bir saptamayı da anmadan geçmemek gerekir. Jack London, kurt inindeki daha gözleri bile açılmamış gri yavru için şunu yazar: *"Bir şeyin 'neden' tam da o şekilde geliştiği konusunda kafa yormazdı; 'nasıl' geliştiğini bilmek yetiyordu ona* (...)"(1)

Canlıların her yönden en gelişmişi olmakla övünen insanoğlu, daha gözleri bile açılmamış şu kurt yavrusu gibi, yeryüzünün, canlıların, insanın, toplumların, doğrunun ve eğrinin, iyinin ve kötünün, güzelin ve çirkinin "nasıl" oluştuğunu ve geliştiğini anlayıp kavrayacağı yerde, tam bir şaşırtmacayla, bunların "nedeni" üstüne kafa yormasaydı, şimdiki gibi türlü acılar ve dertlerle boğuşuyor olmazdı. Denilebilir ki, "nasıl" yerine "neden" sorunsalını, insanın insanı sömürüsüyle ortaya çıkan ilk egemenler, önlerinde hazır bulmuşlar, o günden bugüne de onu ustaca kullanagelmişlerdir.

Gyges'in Yüzüğü

Lydia Kralı Gyges (Öl. MÖ 644'e doğru) çok varsıl bir adamdır ve söylenceye göre, kendisini görünmez kılan bir de yüzüğü vardır. Jean Jacques Rousseau (1712-1778), yaşamının son üç yılında tuttuğu notlardan oluşan *Yalnız Gezenin Düşleri*'nde; *"Şayet Gyges'in yüzüğüne sahip olsaydım* (...) *her şeyi yapabilecek durumda olsaydım neler isteyebilirdim?"* diye sorduktan sonra, bunu şöyle yanıtlar: *"Tek bir şey. Bu, sadece tüm kalpleri memnun görmek olurdu. Etrafımdaki insanların mutlu olduğunu görmek beni sürekli duygulandırabilen tek şeydir ve bu mutluluğa katkıda bulunma arzusu en değişmez tutkumdur.* (...)"

Rousseau'nun dileği çok güzeldir. Ama, *"her şeyi yapabilecek bir gücün"*, iyi, güzel ve doğru yolda kullanılması olası mıdır? Dileği böyle olsa da Rousseau, kişinin, *"her şeyi yapabilecek güce"* sahip olmasının sakıncaları üstüne görüşlerini şöyle sürdürür: *"Her yerde görünmeden dolaşabilmek gücünün bir noktası var ki, orada nefsime hakim olmakta güçlük çekerdim; böyle bir yola bir kere sapınca da, kim bilir nerelere sürüklenirdim! Bu fırsatların beni asla baştan çıkarmayacağı konusunda övünmek veya mantığımın beni bu kötü yola yönelmekten alıkoyacağını düşünmek, hem insan mizacını hem de kendimi tanımamak olurdu. Kısacası, başka herhangi bir konuda kendimden emin olsam da, sadece bu konuda kendime güvenemezdim... Etraflıca düşündüğümde, sihirli yüzüğümü bana bazı aptal-*

lıklar yaptırmadan, fırlatıp atmanın daha iyi olacağını düşünüyorum. (...)"(2)

Böyle bir durumla karşı karşıya kaldığında kendisine bile güvenilemeyeceğini dürüstçe belirten Rousseau'ya göre, böyle bir gücü taşıyan nesnenin fırlatılıp atılması gerekir.

Oxford Üniversitesi profesörlerinden John Ronald Revel Tolkien'in, kitabı ve filmi fırtınalar estiren şu ünlü *Yüzüklerin Efendisi*, kolay kolay yok edilemeyen böyle bir yüzüğün, yok edilebileceği tek yer olan Ateş Dağı'ndaki yanardağa atılmasının serüvenidir.(3) Yoksa, gücü sınırsız bu yüzük, Karanlıklar Efendisi Sauron'un eline geçecek ve o da, güllük gülistanlık olan dünyamızın anasını ağlatacaktır! Ancak Tolkien, böylesine güzel bir konuyu, toplumsal gerçekliği içinde işlemez. Onun derdi, egemen güçlerce kendi varlığına yabancılaştırılmış insanoğlunu biraz daha kandırmak ve onun sırtından para ve ün sağlamaktır. *Yüzüklerin Efendisi*, Tolkien Ailesine her ikisini de bol bol sağlar. Kitaptan, *Yüzüklerin Efendisi*'nin son yüzyılın en çok okunan yüz kitabı arasında en başta geleni olduğunu ve aileye milyonlar kazandırdığını öğreniriz. Üç ciltlik (toplam 1320 sayfa) kitap boyunca yok edilmeye çalışılan bu netameli yüzüğün gücü böylece Tolkien Ailesine geçmiş değil midir?

Her Türden Pislik; Yasaldır,
Gerçek, Doğru, Güzel; Yasadışı

Hayvanlar dünyasında güç; saldırıya uygun bir beden, dişler ve pençeler gibi etkili saldırı silahları, kas gücü, zehir, hız gibi özelliklerin, düşmana karşı kıvrak bir zeka ile birleşmesinin toplamıdır. İnsanoğlunun bu tür silahları yoktur. Pençelerinin yırtıcılığını, dişlerinin parçalayıcılığını o milyonlarca yıllık evrim sürecinde bırakarak "uygarlaşmış" ve uygarlaştığı oranda da aklını geliştirip zekasını sivriltmiştir!

Aklını ve zekasını, önceleri çevresini kuşatan hayvanlara karşı kullanan insanoğlu, daha sonra bunu, insanın insanı sömürüsünün başlamasıyla kendi türüne karşı kullanacak ve bu arada çok önemli bir de silah geliştirecektir: Para. Böylece insanoğlunun, yabanıl hayvanların dişlerinden daha keskin, pençelerinden daha yırtıcı, akreplerin ve yılanların zehrinden daha amansız ve acımasız bir silahı vardır artık. Alaaddin'in sihirli lambasından çıkıp kişinin her isteğini karşılayan dev, masallara özgüdür. Şimdi masalların "olmaz"ı, gerçek dünyada ete kemiğe bürünüp insanoğlunun karşısına dikilmektedir.

Para birikir servet olur, servet sermaye olur, sermaye yatırım olur, uluslararası tekeller olur, kapitalizm olur, emperyalizm olur, katmerli yalanlar olur, kandırmaca olur, tank olur, tüfek olur, top olur ve yoksul Afganlının, Iraklının, Filistinlinin, Lübnanlının, Vietnamlının, Nikaragualının ve Afrika'nın kara derili yoksul insanlarının kanını emmek için yollara düzülür. Dünyanın her yanında onu saygıyla karşılayanlar, "kurtarıcı" olduğunu söyleyenler de çoktur. Kovacaklarına, onu çağırırlar. Onun dayattığı ölümcül reçeteleri kendi halklarına "kurtarıcı" diye yuttururlar.

Günümüz dünyasında yaşayan altı milyarı aşkın insanın, bir kırıntısını elde edebilmek için çırpındığı para, egemenlerin "sömürü uygarlığı"nın en yasal nesnesidir. Tıpkı, paranın "damlaya damlaya göl olmuş" biçimi olan uluslararası sermaye gibi, uluslararası tekeller gibi ve onların yarattığı kan emici emperyalizm gibi, kapitalizm gibi, savaşlar, işgaller, öldürümler, işkenceler ve her türden insanlık dışı pislik gibi, her türlü kötülük gibi; yasaldır. Gerçek, yasadışı ilan edilmiştir. Doğru, iyi ve güzel de yasadışıdır. Yarattığı sistemin yapısı gereği servetin, iyi ve insanlığa yararlı yolda kullanılması da böylece olanaksız olmaktadır.

ABD'li Bir İneğe 1.057 Dolar,
Bir Etiyopyalıya 100 Dolar

Uluslararası sermayenin egemenliği altındaki altı milyarı aşkın nüfusuyla dünya insanlığının bir yılda ürettiği ürün ve değerleri, bir yana daha fazlası, öte yana da daha azı düşecek biçimde kabaca ikiye bölelim. İşte buradaki, küçük değil büyük bölüm, dünya nüfusunun yalnızca % 1'inin aldığı paydır. İnsanlığın % 99'u, yarıdan az olan bu küçük payla yetinmek zorundadır ve bu paylaşım, tamamen "yasal" ve "hukuki" bir paylaşım olmaktadır. Uluslararası sermayenin "sömürü uygarlığının" adaleti, düzeni, demokrasisi, hukuk anlayışı, işte böyledir.

Amerikalı sinema oyuncusu, yönetmen ve yazar Michael Moore, *Aptal Beyaz Adamlar* kitabında, "Amerika'nın en varsıl üç adamının" sahip olduğu servetin, dünyanın en yoksul altmış ülkesinin toplam varlığından fazla olduğunu yazar.(4) Böylesi bir güç, tarihteki en büyük köleci devletlerin köleci kralarında yoktur. Böylesi bir güç, feodal düzenin en büyük toprak sahibi olan feodal krallarında da yoktur. Bu güçteki bireyler, emperyalist tekellere özgü "demokrasilerin" bereketli topraklarında yetişmektedir. Üstelik bu bireyler, imparatorluk gözüyle bakılan devletlerinin tepesinde oturan kişiler değil, sıradan birer vatandaş görünümündeki kişilerdir. Alaaddin'in sihirli lambasındaki, her türden isteği hemen yerine getiren, bir dudağı yerde bir dudağı gökteki devin, bu patronların gücü karşısında o koca dudakları uçuklamaz mıydı?

Uluslararası tekeller piramidinin tepesinde oturan, dünyanın en büyük şirketi ABD'li General Motors'un bir yıllık gelirine, geliri en yüksek 7 emperyalist ülke dışında, dünyanın hiçbir devleti ulaşama-

maktadır. Piramidin tepesindeki ilk beş şirket (yalnızca biri ABD-Hollanda ortaklığıdır) ABD'lidir. 2004'teki ilk 100'ün 59'u, ilk 500'ün 250'si ABD'lidir. 300 milyon dolayındaki nüfusu ile dünya nüfusunun ancak % 4,5'ini oluşturan ABD, tek başına dünya üretiminin % 27'sini gerçekleştirerek yıllık 10 trilyon 500 milyar dolarlık gelir elde eder.

Haluk Gerger *Kan Tadı* adlı kitabında, yeryüzünde 1,5 milyar insanın günde bir dolardan, üç milyar insanın ise iki dolardan daha az bir gelirle geçinmek zorunda olduğunu, çalışma yaşındaki bir milyar insanın işsiz ya da süreksiz işlerde çalışmak zorunda kaldığını belirterek şu bilgileri verir:

"Birleşmiş Milletler Örgütü'nün '2001 Yılı İnsani Gelişme Raporu' verilerine göre 1999 yılında 200 en zengin kişi 1 trilyon dolar kazandı. Aynı yıl, 43 yoksul ülkede yaşayan 582 milyon insanın toplam geliri 146 milyar dolar, yani bunun sadece 1/7'si oldu. (...) *Toyoto'nun yıllık cirosu Portekiz ve Polonya'nın; IBM'ninki Venezuella'nın; Unilever'inki Yeni Zelanda'nın gayrı safi milli hasılalarından daha büyüktür.* (...) *BM İnsani Kalkınma verilerine göre, 1998 yılı itibariyle, dünyanın en zengin üç kişisinin servetleri, yaklaşık 600 milyon insanın yaşadığı 48 ülkenin gayrı safi milli hasılasına eşitti.* (...) *Bugün, yeryüzünün sadece % 20'sini oluşturan gelişmiş ülkeler, dünya nimetlerinin (gelirinin) % 86'sını gasp ederken, nüfusun % 80'ine, gelirin geriye kalan % 14'ü kalmaktadır.* (...) *Ve, ne kadar inanılmaz görünse de, dünyadaki en zengin on kişinin net servetleri, gelişmekte olan ülkelerde yaşayan bütün insanların yıllık gelirinin toplamından daha fazladır.* (...)"(5)

Ülkesinin ulusal gelirinden bir Etiyopyalının payına yılda 100 dolar düştüğünü yazan Haluk Gerger, ABD'de tarımı destekleme fonundan bir ineğin payına düşen paranın ise 1.057 dolar olduğunu belirtir. Emperyalist ABD'nin inekleri bile, dünyanın yoksul insanlarından on kat daha fazla dolar harcamaktadır.

"Çömlekçi Çömlekçinin Düşmanıdır"

Denizler, akarsular, göller, topraklar, ormanlar; insanlar için yaşama alanıdır. Uluslararası tekeller için, insanlar dahil bunların tümü, yalnızca hammadde kaynağı ve "pazar"dır. Tekeller birbirleriyle bu pazar için bitmez tükenmez bir savaş sürdürmektedirler. Tekeller birbirlerine düşmandır, orta ve küçük üreticilere düşmandır, ulusal üretimlere düşmandır. Günümüz "sömürü uygarlığı" devlerinin aralarındaki bu düşmanlık ve dalaşma, tepeden aşağılara doğru, toplumun tüm kesimlerine yansır. Sömürünün başladığı günden beri insan insana düşman kılınmıştır.

Homeros'un çağdaşı olan Yunanlı ozan Hesiodos, daha MÖ 8. yüzyılın ortalarında şu saptamayı yapar: *"Çömlekçi çömlekçinin, şair şairin, dilenci dilencinin düşmanıdır."*(6)

Yunan söylencebiliminde Altın Çağ olarak geçen ve özlemle anılan ilkel döneminde birey, tüm ilkel toplumlarda olduğu gibi, yalnızca kendi gereksinimini karşılayabilecek düzeyde üretimde bulunabiliyordu. Avcı ve toplayıcı özellikteki bu yaşam biçiminin ardından hayvanların evcilleştirilmesi ve tarım devrimiyle üretim artmaya başladı. Birey artık, kendi gereksinmesinin üzerinde üretiyordu. İşte kavga da bu artı ürünün başında patlak verdi ve şiddeti artarak günümüze değin taşındı. İnsanoğluna mutluluk kaynağı olabilecek bu bolluk, kötülüklerin kaynağı oluyordu.

İnsanlar arasında çekişmeler, kavgalar, öldürümler başlamıştı. Herkes, bu tarihlerden sonra ortaya çıkan paranın peşindeydi. Üstelik, et, post, ekmek istif edilemezken, bir küp, on küp, yüz küp gibi, onun miktarının sınırı da yoktu. İnsanoğlu, yalnızca aç karnını doyurmak, çıplak bedenini giydirmek, evine bir dilim peynirle bir somun ekmek almak için peşinde değildi onun. Böylece insanoğlunda, daha önce gerek kendisinde, gerekse tüm hayvanlarda görülmeyen; hırs, açgözlülük, kıskançlık, çekememezlik, kin, nefret, bencillik, aldatmaca, yalan vb. gibi özellikler belirmeye başladı. O günden bugüne insanoğlu, bu olumsuz özelliklerini çeşitlendirip geliştirdi!

Sabahattin Eyuboğlu ve Azra Erhat'ın *Hesiodos, Eseri ve Kaynakları* adlı kitabından, Hesiodos'un soyunun Egeli olduğunu, Kyme kentinden Yunanistan'a göçtüğünü öğreniriz. "(...) *Kyme, Çandarlı Körfezi'nde Aliağa'nın orada bulunan eski kentlerden biriydi. Bugün yerinde Namurt diye bir köy bulunur, o da Yenifoça'nın bir iki kilometre batısındadır.* (...)"

Hesiodos, ailesinin göçünü dizelerinde şöyle değerlendirir: *"Bolluktan, zenginlikten, rahattan değil / kör olası yoksulluktan kaçıyordu bu insanlar."*(7)

Üretimin artmasına karşın insanlar yoksullaşmaktadır. Üstelik aralarındaki çekişmeler yüzünden yerlerini yurtlarını bırakıp, tanımadıkları insanların arasına, bilmedikleri topraklara göçmektedirler. İnsanlar birbirlerinin kuyusunu kazmakta, kardeş kardeşe düşman olmaktadır. Hesiodos'un kardeşi Perses, babalarının kalıtına tek başına el koyar. Har vurup harman savurarak elindekileri tüketir ve iflas eder. Sonra da Hesiodos'tan yardım ister.(8) *"Çömlekçi çömlekçinin, şair şairin, dilenci dilencinin düşmanıdır"* diyen Hesiodos'tan.

O günden bugüne durum değişmiş midir? Günümüzde bakkalın bakkala, berberin berbere, kasabın kasaba, doktorun doktora, eczacının eczacıya, avukatın avukata, öğretmenin öğretmene, mimarın mi-

mara düşman olmadığını kim söyleyebilir? Bütün bu insanları kötülükle suçlamanın da bir anlamı olmayacaktır. İnsanları, ucu ucuna geçinen bir mahalle bakkalının yanı başına bir bakkal daha açmaya iten nedenler nelerdir? Bunu sorgulayacağımıza, birini çekememezlikle, ötekini hesapsız yatırım yapmakla suçlamayı daha nereye değin sürdüreceğiz?

Silahların Gölgesinde
"Serbest Piyasa Ekonomisi!"

Emperyalist tekellerin ülkesi ABD, dünyanın en büyük ekonomik ve askeri gücüdür. ABD, silahlanmaya en çok para harcayan ülkedir. *"2005 yılı ABD askeri bütçesi 420.7 milyar dolar. ABD'nin bu harcaması, kendisinden sonra gelen 24 ülkenin askeri harcamalarının toplamına eşit. ABD'nin askeri harcaması, 51 milyar dolarla kendisinden sonra gelen Çin'in yaklaşık 8,5 katı. ABD'nin askeri harcaması, onun 'kara listesinde' yer alan Küba, İran, Irak, Libya, Kuzey Kore, Sudan ve Suriye'nin toplam askeri harcamalarının 29 katı büyüklükte.* (...)"(9)

Kan Tadı kitabında Haluk Gerger, ABD'nin, dünyanın birçok devletine karşı giriştiği savaşların ve işgallerin listesini verir. Amerikan Donanma Bakanlığı Deniz Tarihi Merkezi verilerine dayandırarak verdiği bilgilere göre ABD, kuruluşundan 1941 yılına değin 163 savaş çıkarmış ya da müdahalede bulunmuştur. William Blum'un araştırmasına dayandırdığı bilgilere göre 1941-2001 yılları arasındaki sayı ise 63'tür ve toplam sayı 226'dır. Bu sayıya darbeler ve siyasi cinayetler dahil değildir.

Dünyanın en büyük silahlı gücü ABD, Amerikan şirketlerinin çıkarları doğrultusunda, dünyanın her yanında savaşlar çıkarmakta, siyasi cinayetler işlemekte, hükümetler devirip hükümetler kurdurmaktadır. Bir ülkede, seçilmişler devrilip yerine cuntacı diktatörler oturtulurken, bir başka ülkede bunun tersi olabilmektedir. ABD'nin tek ilkesi, ABD şirketlerinin çıkarlarıdır. Bunun için, ekonomik yaptırımlar, ambargolar uygulanır, cinayetler işlenir, muhalefet liderleri ve sendikacılar öldürülür, ülkeler bombalanır, uçakları düşürülür, gemileri batırılır, kentleri yerle bir edilir ve gerekirse işgal edilir.

Emperyalist ABD'ye bağımlı ülkelerin siyasetçileri, patron ABD'nin iznini ya da onayını almadan, bir komşu devlete ziyarette bile bulunamazlar. Patron ABD'nin büyükelçisinin kibarca homurdanması, bu ziyaretin gerekçelerini bile(!) ortadan kaldırmaya yeter.

Zor günlerinde çok yardımını gördüğü Kaddafi'yi ziyaret etmek isteyen Nelson Mandela şöyle yakınır: *"Nasıl, bize nereye gitmemiz ya da hangi ülkelerle dost olmamız gerektiğini dikte edecek kadar kibirli olabiliyorlar? Kaddafi benim arkadaşım. Yalnız olduğumuzda bizi destekledi. Benim bugün bu ziyareti yapmama engel olmaya çalışanlar, o zaman bizim düşmanlarımızdı. Bunlarda hiç ahlak yok. Bir ülkenin dünyanın polisliği rolünü üstlenmesini kabul edemeyiz.* (...)"(10)

Buğday üretimimiz, (diyelim!) fazla veriyor ve biz de bu fazlayı, insanları açlıktan kıvranan yoksul bir ülkeye, geçer fiyattan ya da daha ucuza satıp "sevap!" kazanmak istiyoruz. Karşımıza öfkeyle kim dikilir? Dünyanın en büyük buğday satıcısı, dost ve müttefikimiz haydut ABD. Buğdayı 5'e değil de, ABD'den 15'e kim alır? İnsanları açlıktan kıvranan yoksul ülkelerin bağımlı siyasetçileri. Bu arada biz de, ceza olarak, dostumuz ABD'den buğday "satın alıp", "ticaret!" yapmış oluruz. Ticaret ise, yasaldır! Rekabet, yasaldır! Pazarlık, serbesttir! Bunun adı, "tüccarca yönetim" ya da serbest piyasa ekonomisidir. Her şey serbesttir!

Haydut Devlet adlı kitabında, Güney Amerika'nın yoksul insanlarının yaklaşık üç milyonunun HIV virüsü taşıyıcısı olduğunu belirten Amerikalı gazeteci yazar William Blum, Başkan Clinton'ın yardımcısı Al Gore'un, Güney Afrika hükümetini ticari yaptırımlarla tehdit ederek, pahalı Amerikan ilaçlarına karşı ucuz ve eşdeğer AIDS ilaçları üretimini engellediğini yazar. Başkan Bush'a karşı demokratların adayı olarak seçimi yitiren Al Gore'un, ilaç şirketleriyle yakın ilişkileri de vardır.

Yoksul Sudan'da kurulan El Şifa ilaç fabrikası, ülkenin ilaçta % 95 olan dışa bağımlılığını ortadan kaldırarak ulusal üretimi % 50'nin üstüne çıkarır. Ayrıca El Şifa, bu yoksul ülkenin en öldürücü hastalıklarının sağaltımında kullanılan ilaçların da % 90'ını üretmektedir. Bu, Amerikan ilaç şirketlerinin tatlı kazançlarının düşmesi demekti. Büyük patronun onayı olmadan, öyle her önüne gelen ilaç fabrikası kurabilir miydi? Dağ başı mıydı burası!

Bu durum karşısında, tüm dünyaya demokrasi taşıyan özgürlükler ülkesi ABD'nin ne yaptığını, William Blum'un *Haydut Devlet*'inden okuyalım: "(...) *20 Ağustos 1998 tarihinde ABD bir düzineden fazla Tomahawk Cruise füzesini bu fabrikaya göndererek Sudan halkını bir anda bu hayati önemdeki işletmeden yoksun bıraktı. Washington, gizlice elde edilmiş bir toprak örneğine dayanarak burada kimyasal silahlar üretildiğini iddia etmişti. ABD aynı zamanda fabrikanın sahibi olan Salih İdris'in teröristlerle yakın bir işbirliği içinde olduğunu ve para aklama işleri ile bağlantılı olduğunu bütün dünyaya ilan etti. Washington, İdris'in Londra bankalarında bulunan 24 milyon dolar parasını da bloke ettirmek için harekete geçti.* (...)"(10)

Emperyalist ABD, yabanıl hayvanların "et yasası"nı günümüz insanına dayatmaktadır.

Yeri gelmişken şunu da anmadan geçmemek gerekir ki; bugün ülkemizde, ara sıra kendisinin sosyal demokrat olduğunu söyleyen bir partinin, bir zamanlar gerçekten de sosyal demokrat ve "halkçı" olabildiği bir dönemde, SSK bünyesinde bir ilaç fabrikası kurulmuştu. Devlet, sosyal güvenlik kapsamındaki işçi ve memurlar için çok büyük miktarlarda ilaç parası ödemek zorunda kalıyordu ve SSK'nin fabrikası, kullanımı en yoğun olan ilaçlardan 50-60 kalemini üretecekti. Üretti de. SSK ya da devlet, ilaç firmalarına her yıl ödediği trilyonlarca liranın büyük bölümünden kurtulmuştu. Ama bu fabrika, KAPATILDI! Üstelik, SSK'nin bu ilaç fabrikasını, ABD'nin Tomahawk Cruise füzeleri yok etmedi. Bizim, emperyalistin füzelerinden daha etkili olan, emperyalist patronun buyruklarını leb demeden lebleblyi kavrayacak denli zekî, milliyetçi, mukaddesatçı, Amerikancı, özelleştirmeci, IMF'ci, gerici, sağcı yöneticilerimiz vardı. Onlar yok etti.

Emperyalizmin Bilimi Bir Yandan Yaşam, Bir Yandan Ölüm Üretmektedir

Emperyalist Amerika'da bilim adamları, araştırmacılar, doktorlar, bir yandan yaşam, bir yandan ölüm üretmektedir. Emperyalist bilim, bir yandan hastalıkları sağaltan ilaçlar geliştirirken, bir yandan da, yeni hastalıklar yaratacak mikroplar, bakteriler, virüsler geliştirmekte, bedenin direncini yok edecek "ilaçlar!" türetmektedir. Emperyalist bilim, bir yandan tarımsal zararlıları yok edecek ilaçlar geliştirirken, bir yandan da, tarımsal ürünleri, ağaçları, bitki örtüsünü yok edecek zehirler geliştirmektedir. Bu, kapitalizmin, "yak, yık, yok et; yeniden yap!" gizli ilkesinin daha geliştirilmiş biçimi olmaktadır. İnsanlık, bir kara komedinin içindedir.

Haydut Devlet'in yazarı William Blum'a göre, 1960'lı yıllarda emperyalist ABD Vietnam'da 1.250.000 hektar genişliğinde bir alana, ürünleri ve bitki örtüsünü imha etmek amacıyla on binlerce ton bitki öldürücü kimyasal madde serpmiştir. Amerika'nın araştırma merkezlerinde geliştirilen mikroplar, toprağını, suyunu, tarımsal ürünlerini, hayvanlarını ve insanlarını zehirlemesi için, her türlü yollarla Küba topraklarına gönderilmektedir.

"*1971 yılında* (...) *CIA bazı Küba göçmenlerine Afrika domuz humması*na neden olan bir virüs verdi. Altı hafta sonra Küba'da meydana gelen bir salgında Küba, ülke çapında hayvan hastalığı salgınını önleyebilmek için 500 bin domuzu kesmek zorunda kaldı. (...) *10 yıl sonra ise, insanların hedef alındığı söylenebilir; çünkü Küba adasında kanamalı deng humması salgını başladı.* (...) *1981 yılının Mayıs ve Ekim ayları arasında 101'i 15 yaşından küçük çocuk olmak üzere 158 kişinin öldüğü, 300 bin kanamalı deng hastalığı vakası bildirildi.* (...)"(10)

ABD'nin Gözünde ABD'cl/Cuntacı Diktatörler

ABD, emperyalizme diklenen, ülkesinin ulusal çıkarlarını gözeten, hele sola, sosyalizme yönelen ülkelerde işlediği siyasi cinayetler ve gerçekleştirdiği darbelerle kukla hükümetler, cuntacı diktatörler ya da Amerikancı "demokrasiler!" yaratmaktadır. Empe yalizme karşı ülkelerinin ulusal çıkarlarını değil, ABD'nin çıkarlarını ön planda tutan ve ülkelerinde sol güçlere karşı astığı astık kestiği kestik bu cuntacılara, diktatörlere, büyük patronları ABD ne gözle bakmaktadır acaba?

Fidel Castro ve gerilla komutanı Ernesto Che Guevara öncülüğündeki devrimcilerce 1959 yılında devrilen Küba'nın Amerikancı diktatörü Fulgencio Batista için, Amerika'nın Demokrat Başkanı Franklin D. Roosevelt şu sözleri söyler: "*Batista bir orospu çocuğudur, ama o, bizim orospu çocuğumuzdur.*"(5)

Haluk Gerger, Yunanistan'da yükselişte olan solu ezmek için 1967 yılında yönetime el koyan işbirlikçi Albaylar Cuntası'na karşı ABD Başkanı Johnson'ın yaklaşımını da şöyle anlatır: "*Devrilen başbakanın oğlu Andreas Papandreu, zamanında Amerikan vatandaşı olmuştur, eşi Amerikalıdır ve oradaki üniversitelerde ekonomi hocalığı yapmıştır. Cunta tarafından tutuklanınca, doğal olarak, ABD'deki dostları, meslektaşları, öğrencileri ve yakınları devreye girer, serbest bırakılması için Cunta'nın amiri Johnson yönetimine baskı yaparlar. Papandreu'nun anılarında anlattığına göre, bir resepsiyonda Johnson, ABD'nin Atina Büyükelçisini yanına çağırır ve ona şöyle der:* 'Atina'daki orospu çocuklarına söyle, Atina'da bir orospu çocuğu hapisteymiş, onu serbest bıraksınlar.' (...)"(5)

Bu yaklaşım ve tanımlamanın ABD'de oldukça yaygın olduğu görülmektedir. Thomas Gale Moore, internet sitesinde yayımlanan yazısında ABD üstüne şu değerlendirmeyi yapar: "*ABD* (...), *imparatorluğunun büyük bölümünü doğrudan yönetimle kurmadı; sadece iktidara 'şu bizim orospu çocuklarını' getirdik* (...)"(11)

Moore yalnızca bunu yazmaz. Onun yazısı, Ortadoğu'da bir batağa saplanmakta olan ABD'nin yöneticilerine karşı bir uyarıdır da. Yazının kimi bölümleri şöyledir: "(...) *Demokrat Parti'nin pek çok üyesi gibi Senatör Dianne Feinstein de Irak'tan çekilme takvimi istiyor. Bu yeterli değil. Irak'ta kalışımız uzadıkça daha fazla ABD'li ölecek, Amerikan vergi yükümlüsünün ve ordunun sırtındaki yük daha da artacak. Eski Deniz Piyadelerini Afganistan ve Irak'a göndermek üzere göreve çağıran ordunun yetersiz kaldığını görüyoruz. ABD, İran gibi uydurma değil gerçek bir krizle karşı karşıya kalırsa, bununla gerektiğince başa çıkabilecek kaynağımız yok. ABD Irak'ı ne kadar çabuk terk ederse, Amerikan halka-*

Gecem Param Parça

Suskun gece
Gri bulutlar ardına
Saklanmış yıldızlar
Yaprak kıpırdamıyor dalda
Yollar ıpısız bir çöl sanki
Bir tek araba bile geçmedi tüm gece
Anlaşılan bu gece
Kilitlemiş diskoteler kapısını
Batı alemi derin uykuda

Bu saatlerde gene İsrail askerleri
Bombalıyor Filistin ve Lübnan topraklarını
Amerikan kralı vermiş olmalı bu emri
Orada parçalanan sadece çocukların uykusu değil
Kül oluyor vücutları
Yuvalarına düşen bombalarla
Kuşlarda çığlak atamaz param parça

Elveda demeye vakit yok
Bombalarda korumak için
Çocuğuna sarılmış annenin
Duyulmaz o gök gürültüsünden
Ne vücudu parçalanan çocukların çığlığı
Ne de yuvasıyla birlikte kül olan kuşların çığlığı

Benim de girmiyor gözüme uyku
Yüreğimin bir yanı Ortadoğu'da
Bir yanı Avrupa'da param parça
Gece suskun gecem param parça

Molla DEMİREL

nın Amerikan toprağında bir saldırıya uğrama olasılığı da o kadar azalacak. Irak'ta kalmanın tek nedeni, savaşı kaybettiğimizi kabul etmeyi ertelemektir. Bu kaçınılmaz gerçekle yüzleşebilmemiz için daha kaç askerimizin ölmesi gerekiyor?.. Dünyaya barış ancak ABD'nin yabancı ülkelerdeki bütün askerlerini çekmesiyle gelebilir. (...)"(11)

Üstün askeri gücün her şey demek olduğu söylencesi, yoksul Ortadoğu'da parçalanacaktır. Haydut ABD'nin BOP'u, Ortadoğu'da parçalanacaktır. Emperyalist ABD'nin siyasetine yatırım yapanlar, ülkesinin değil, insanın değil, haydudun çıkarları için yırtınanlar, boylarının ölçüsünü alacaklardır. En azından, benim garip gönlüm öyle istiyor. Sevmekle başladığı gibi, istemekle başlamaz mı her şey!

KAYNAKLAR

1 Jack London. *Beyaz Diş*. Çev: Evrim Tevfik Güney. Bordo Siyah Yayınlar. 5. Baskı. İstanbul. 2005.

2 Jean Jacques Rousseau. *Yalnız Gezenin Düşleri*. Çev: Ester Yanarocak. Bordo Siyah Yayınları. 5. Baskı. İstanbul. 2005.

3 J. R. R. Tolkien. *Yüzüklerin Efendisi*. Üç cilt. Çev: Çiğdem Erkal İpek. Metis Yayınları. 4. Baskı. İstanbul. 1999.

4 Michael Moore. *Aptal Beyaz Adamlar*. Çev: Ayşe Göktürk Tunceroğlu. Babıali Kültür Yayıncılığı. 2. Baskı. İstanbul. 2003.

5 Haluk Gerger. *Kan Tadı. Belgelerle ABD'nin Kara Kitabı*. Ceylan Yayınları. İstanbul. 2003.

6 Asım Bezirci. *Çok Kapılı Oda*. Yazko. 2. Baskı. İstanbul. 1982.

7 Sabahattin Eyuboğlu, Azra Erhat. *Hesiodos, Eseri ve Kaynakları*. Türk Tarih Kurumu Yayınları. Ankara. 1977.

8 *Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedisi*. Cilt 10. Gelişim Yayınları. İstanbul. 1986.

9 Doç. Dr. Ahmet Haşim Köse, Doç. Dr. Ahmet Öncü. *Cumhuriyet*. 30 Kasım 2004.

10 William Blum. *Haydut Devlet. Dünyanın Tek Süper Gücü İçin Bir Rehber*. Çev: Erdal Yüzak. Yeni Hayat Kütüphanesi. İstanbul. 2003.

11 Thomas Gale Moore. Antiwar.com internet sitesi. 30 Ağustos 2006. İngilizceden Çev: İrem Sağlamer. *Cumhuriyet*. 4 Eylül 2006.

"NOBEL" VE YANKILARININ DÜŞÜNDÜRDÜKLERİ

Ali FİL

2006 Nobel Edebiyat Ödülü'nün Türk edebiyatından bir romancıya verilmesiyle, "edebiyat" hiç alışılmadık yoğunlukta bir gündem yaşadı. Gazetelerin ilk sayfalarına, televizyonların en yoğun izleyicili saatlerine dek taşındı. Neden sonra gazetelerin magazin eklerinde bir-iki göründü ve kusursuz manken siluetlerine fazla gölge düşürmeden toplam satışları on bin dolayında olan edebiyat dergilerinin sararmış yapraklarına geri döndü. Kimilerine göre, dergi sayfalarındaki asıl yerine dönmeye başlayan edebiyat, artık eski edebiyat değildi. Bir âlemi boydan boya kat etmiş, modernlik suyu dökünmüş, harfleri altın tozuna bulanmış, edebiyattan daha fazla edebiyat olan bir şeydi.

Ödülün bir yazara değil, Türk edebiyatına verildiğini savlayanlar, Türk edebiyatında bir dönem kapayıp yeni bir dönem açıyor gibiydiler. Bunlardan özellikle roman yazmış olanları, Nobel Ödülü'nü hazırlayıcı işlevleri olduğunu demeye getiren sözler ettiler. Kimileri de Nobel verilen yazara Ermeni ve Kürt yaklaşımları nedeniyle sahip çıkıyor, bunu da edebiyat üzerinden gerçekleştirmeye çalışıyorlardı. Nobel verilmesine olumsuz bakanların temel dayanak noktası ise, romancının daha önce Türklüğü aşağılayıcı sözler etmesi ve romanlarından bazılarının Batı'yı tanımlamak için Doğu'yu anlatan oryantalist yaklaşımlar içerdiğiydi. Öyle ya da böyle, yankı bulan yaklaşımların neredeyse tümü etnik bir temel üzerinde yükseliyor gibiydi. Nobel verilen yazar da hemen ödül ertesinde bu tür yaklaşımlar nedeniyle ödülün tadını yeterince çıkaramadığını söyleyerek, söz birliğiyle ulusal kahraman ilan edilmemesine hayli içerlediğini bir gazetedeki demeciyle belli etmeden geri durmadı. Daha önce bu tip yaklaşımların yolunu açan söz ve eylemlerini unutmuş gibi görünüyor, Nobel'in sarhoşluğunu hiçbir şey gölgelemesin istiyor olmalıydı. Nobel öncesi ve Nobel sonrası diye iki tartışma dünyası olanaklı değildi doğal olarak. Ödüle gidilen sürecin edebiyat inceliğinden yoksunluğu, ödül sonrasında edebiyatı daha da örtücü gürültülere dönüşmüştü. Roman türünün diline sığmayan bir tarihsellik mi ortaya koydunuz, edebiyat dışı çıkışlarınızla? Bu soruyu belki de şöyle sormak daha az kibarca fakat daha doğru: Nobel Ödülü'ne ulaşmanın iki yollu bir süreç olduğunu mu düşünüyorsunuz ki -ödülün geçmişinden dersler çıkarmış olmalısınız- yalnızca edebiyatın dilini yetersiz bulduğunuzu ortaya koyan sözellik ve eylemsellikler içinde bulundunuz? Bütün bu "edebiyat dışı edebiyat dünyasına" bakarak nedenleri farklı olsa da gerek yazar, gerek okur, gerekse Nobel çevrelerinin edebiyatı yeterince politik bulmamakta ortak tavır sergilediklerini söylemek herhalde çok yanlış olmaz. Gerçekte aynı değerleri farklı farklı saflarda savunmak, bunu yaparken de savaşım veriyor gibi görünmek, postmodernizmin bize özgü yeni bir görünümü mü diye düşünmemek elde değil.

Edebiyatçının bir gerçeklik değil de bir yapı ortaya koyduğu düşüncesi, Türk edebiyatında gün geçtikçe daha yüksek sesle dillendirilir oldu. (Bak. Yıldız Ecevit, "Orhan Pamuk ve Nobel", *Varlık*, Aralık 2006) Nobel Ödülü'nün, bu edebiyat kavrayışına özgüven aşılayan bir işlevi olacağı da açıktır.

Yapı kendinde bir şeydir, tarihsel bağlamından kopuktur ve insan temelli olması da beklenmemelidir: Tarih, insanın kırıp döktükleriyle, bütünlük taşımayan, tarihsel gerçekliği yadsıyan bir ilişkilendirilişle, edebiyatın yeniden yapılandırabileceği malzeme deposu olarak romancıya hiç tüketemeyeceği bir kaynak sunar. Tarihin deposundan seçilen eşit değerdeki kırık döküklerle çatılan yeni yapının özgünlüğü, tümüyle tarihsel bağlamından kopuk anlamlandırmalara olabildiğince açık kurgulanmasıyla olanaklıdır. Ortaya konan bu anlamdaki özgün yapılar da tarihin diğer malzemeleri gibi ardıl yapıların malzemesi olabilir ve tümüyle başka bir anlama gelecek bir kurgu içinde bulunabilirler. "Metinler arası ilişkiler", "üstkurmaca" diye kavramlaştırılan bu durumun edebiyatta meşruluk kazanması, sanatta etik anlayışını da kökünden değiştirme gibi bir anlam taşımaktadır. Edebiyatı böyle algılayan bir bilinç, tarihsel ve düşünsel dizgeleri de kaçınılmaz olarak tarihin diğer nesneleri arasına katmış sayılır. Bu açıkça söylenmez, fakat "tarihin sonu", "hiçbir şeyin bilinemeyeceği" gibi postmodernist söylemler dizgeci düşünceyi yadsıdığını duyurmakla "kendinde metin" yapısının temel ideolojik dayanakları olarak bu tür edebiyatın felsefi bir kuram üzerine yükseldiğini açıkça gösteriyor olmaktadır. Ödül sürecinin ve tartışmalarının yalnızca edebiyat üzerinden değil de neden etnik-şoven karşıtlıklara dayalı yürütüldüğünü anlamak, ödül verilen edebiyatın nasıl bir tarihsellik üzerine yükseldiğini doğru çözümlemeye bağlı kuşkusuz.

Edebiyatın kendi tarihselliği ve eylemselliği içinde itiraz noktalarının hep insan temelli olduğunu düşü-

nürsek, önümüze konan yeni durumun insanın öznel iğini tartışmaya açmak anlamı taşıdığı açıktır. İnsanlık tarihini insana göre olmayan bir kavrayışla ele alma çabasındaysak, onun öznesi olan insanı hesaba katmamızın da bir anlamı olmayacaktır. Çağın bu "yeni anlatılarında" tarihsel özne olan insan, yerini tümüyle yazarın "ben" kurgusuna bırakmış gibidir. ("Ben" insandan çok bir oyuncu gibidir, metin kurgulamada oyuncu gibi, yoksa onun oyunlarının çocuk insanın oyunları gibi sahicilik kaygısı taşıması gerekmez.) Bir şey anlatan, ama bir şey demeyen özne. Son örnekteki Nobel'e gidilen sürecin edebiyat dışı, hatta akademik kaygılar taşımayan tarih söylemlerine sahne olması, gerçekte insanın edebiyattaki tarihsel izini yitirmiş bir sanat ideolojisinin düştüğü sığ durumu yansıtması bakımından üzerine eğilmeye değerdir: Bir yanda dünyanın dört bir yanında okunan romanlarınız, diğer yanda edebiyatla anlatamadığınız, anlatmamayı seçtiğiniz tarihsel olgular. Küresel sanat ideolojisinin edebiyatı artık tarihten söz edemiyor mu ne! Egemen sanat ideolojisinin yaşadığı bu zorunlu yarılma, gerçekliği devreden çıkarıp "yalnızca kurgu-yalnızca gerçek" karşıtlığına indirgediği bir edebiyat kavrayışını gittikçe daha görünür kılmaktadır. Nobel sonrası bizim toplumumuzda ırkçı-şoven duruşların daha da kızışarak birbirleriyle kavga eder bir durum almalarını tarihsel-politik söylemin edebiyat dışına itilmesiyle ve bunun bir oranda Nobel ödülüyle en önde gündem tutan söz konusu Nobel yazarı üzerinden gerçekleştiğini söylemek belki yine yazarımızı üzecek, Nobel keyfini kaçıracaktır ama bizim de sürekli bu toplumda yaşayan bireyler olduğumuzu, hele Amerika'da bir roman yazacak denli uzun uzun kalmaya hiç de durumumuzun el vermeyeceğini kendilerine duyurmak isteriz.

Nobel verilen edebiyatın, üzerine yükseldiği tarihselliği doğru anlamak için ödülünün verildiği edebiyat ideolojisini çözümleyerek yola koyulmak birçok şeyi daha anlaşılır kılabilir. İsveç Akademisi Nobel Vakfı, ödülün veriliş nedenini *"Kentinin melankolik ruhunun izlerini sürerken kültürlerin birbiriyle çatışması ve örülmesi için yeni simgeler bulmak"* olarak dile getirmiştir. Kültürlerin çatışması ya da örülmesine yansız/eşit vurgu yapılırken bunların yeni simgelerle anlatılması başarı nitelemesi olarak ortaya konuyor. Ödül verilme nedeni ilerleyen tümcelerde daha bir ayrıntılandırılmakta ve somut karşıtlık örnekleri gösterilme yoluna gidilmektedir. Öyle ki, Nobel verilen bu metinler, *"kültürler arası çatışmaları gideren metinlerdir. Geçmiş-bugün, Doğu-Batı, laiklilik-İslam gibi karmaşık ikilemleri, iki kıtada yer alan İstanbul'un renkli insan portresi üzerinden çözümleyen metinlerdir"* Böyle denilerek edebiyattan, kendi dışına düşen işlevler beklenmiş olmuyor doğal ki. Yüzyıllardır insanlığın üstesinden gelemediği Geçmiş-bugün, Doğu-Batı çatışması gibi sorun(sal)lar; aklı başında bir adamın roman yazarak çözümlemek isteyeceği şeyler midir ki? Hem, yüzyılı aşkın deneyime sahip krallık ödül literatürünün, edebiyat adına bu denli vahim bir yanılgıya düşmesi de beklenemez. (Nasıl da istemeye istemeye her şeyi "ideolojik saplantılarımızla" açıklamaya zorluyorlar.) İnsanlığın temel çatışmalarını roman yazarak çözümleyen yazar, edebiyat dışında da konuşarak insanlığın aynı çatışmalarını (Türk-Ermeni-Kürt) daha da derinleştirmiyor mu? Peki kentinin melankolik ruhunun izlerini sürerken bunu nasıl başarabiliyor? Tarihin öznesi ve gerçekliğin kurcu öğesi insanı edebiyatın dışı ilan eden bir yazar eylemliliğiyle mi? Kurulan yapı insanın içinde yaşayamayacağı denli yabancıysa insana değin bütün söyleneceklerin edebiyat dışı bir dille söylenmek istenmesi de gayet anlaşılırdır.

"Önemli olan artık 'kurmaca'nın, 'yazı'nın kendisidir Pamuk için. Onun kurmaca metni oluşturmak için kullandığı tüm öğeler: tarih/felsefe/psikoloji/sosyoloji/din/mitoloji/özyaşamsal öztemler/anılar... metni oluşturmakta kullandığı malzemelerdir yalnızca, bunların kendi özgül gerçeklikleri ikinci plana itilmiş, kimi yerde tümüyle ortadan kalkmıştır. Elindeki malzemeyle yeni kurgular deneyselliyor, yeni biçimler oluşturuyor, yeni metinsel yapılar üretiyordur.

Orhan Pamuk'un bundan sonraki romanlarının tümü, onun yaratıcılığının bir oyun alanına dönüşür; her biri deneysel estetiğin yeni bir arayışının ürünü olur."

Yıldız Ecevit'in, *Varlık*'taki yazısından alıntıladıklarımız, bizim dile getirdiklerimizi büyük bir oranda özetliyor gibidir. Kurmaca ve yazının gerçeklikten kopuk kendinde bir değer olması, bütün insanlık kültürünü oluşturan öğelerin özgül anlamlılıklarını metin içinde neredeyse tümüyle yitirmeleri, kurgular-deneyselleyip yeni metin yapıları üretmek... (Edebiyat "üretilir" mi? Tüketilen bir şeyse, evet.) Yaratıcılığın oyun alanına dönüşüp deneysel estetiğin yeni bir arayışının ürünü olması...

Nesnel saptamalar yanında ödül verilen edebiyatın niteliğini hiç kuşku duymadan onaylayan tümceler bunlar. İlerlemeye devam edelim: "Artık sapla samanı birbirine karıştırmaktan vazgeçelim. Orhan Pamuk dünya genelinde büyük bir edebiyat sanatçısıdır. Nobel'i hangi gerekçeyle aldığı düşünülürse düşünülsün, durum değişmez. O, içinde edebiyat sözcüğü geçen her ödülü hak etmektedir." Akademik kimliği de olan yazar, edebiyat gibi bir alanda nasıl da öznel yargısını en uç noktalara vardırarak "büyük" nitelemesinde bulunabiliyor. Üstelik bu büyüklüğe bir değişmezlik açıklaması da getiriyor. Henüz Nobel verilmiş bir yazara böylesine övgüler düzmenin kolaycılığı, hiç mi görmüş geçirmiş bir yazarı rahatsız etmez. Onaylayıcı anlayışın temsilcisi bir akademisyenden "ödül"ün varlıkbilimsel anlamını sorgulamasını beklemek hayalcilik olur belki, ama böylesini de yetmiş yılı aşkın geçmişi olan *Varlık* okurları hak etmiyor olsa gerek.

Evet, edebiyat Nobel sonrası asıl yerine, gazetelerden dergi sayfalarına geri dönüyor. Ama gazete dilinden kurtulması için umarız üstünden bir Nobel Ödülü daha geçmesi gerekmez.

Öykü

KURŞUN

Cengiz GÜNDOĞDU

Öğleden sonraydı. Hava, kış olmasına karşın ılıktı. Kentin kocaman caddelerinden biri, yine insan doluydu. Hızlı hızlı bir yere gidenler, alışveriş için yavaş yavaş dolaşanlar, gezgin satıcılar... Yavaş yavaş ilerleyen arabalar.

Kent yaşıyordu.

Kocaman caddenin kaldırımında bir kedi su içmek için köşeye konmuş su kabının başına geldi. Alışmıştı kedi. Burda her zaman bir su kabı dururdu. Susadı mı buraya gelirdi.

Tam bu sırada kocaman caddedeki pastanelerden birinde, bir delikanlı, yeni tanıştığı kızın elini tutacaktı. Kızın yüzü ilkyaz çiçeklerine benziyordu.

Tam bu sırada bir adam, ayakkabı satın alacaktı. Sağ tekini giydiği ayakkabıyı beğenmiş, sol tekini giyecekti.

Caddenin arka yüzündeki evinde, bir yazar yazacağı aşk öyküsünü düşünüyordu o sırada. Gel geç ilişkilerin yaşandığı bir dönemde, yazacağı aşk öyküsüyle dönemi eleştirecekti.

Peki, kendisi, yazmayı tasarladığı öyküdekine benzer bir aşkı yaşamış mıydı. Bu, aklına düşünce içi sızladı. O kadını anımsadı. On yıl önce, 35 yaşındayken tanışmıştı o kadınla.

Kadın 30 yaşındaydı. Kısa sürede gelişmişti ilişki... Bu ilişkinin büyük bir aşka dönüşeceğini düşünüyordu yazar. Dönüşmüştü belki. Yoksa ikisi de nasıl olur da sonsuzluktaymış gibi bir duyguya kapılırlardı sevişirlerken. Ama ikinci yılın sonunda, kadın, gözleri pırıl pırıl bir şairden söz etmeye başladı. Öve öve bitiremiyordu şairi. Anladı yazar. Aşk tükenmişti. Sessizce çekildi köşesine. Birbirlerini aramadılar. Kadını unutmadı yazar. İşte öyküyü yazarken de kadın geldi aklına.

Aşk, varoluşunun temel dayanağı değildi, ama aşksız bir yaşamın yazıklayıcı bir yaşam olduğunu düşünüyordu. Bütün varlığıyla sevmişti o kadını. Buna karşın kadın bir başkasını seçmişti. Gerçi o şairle ilişkisinin bittiğini duymuştu ama... bitmişti her şey. Yazara göre bu toplumun insanı o aşkı yaratamazdı. Ama insan böyle bir aşkı yaratacaktı. Bunun özlemiyle yazıyordu öyküsünü.

Sosyalizm için de böyle düşünüyordu. Kimsenin kimseyi sömürmediği bir dünya kuracaktı insan. Bu, ona yaşama gücü veriyordu.

Yazar, şöyle kurgulayacaktı öyküsünü.

Erkek 26 yaşında, genç kız 24 yaşında. İkisini nasıl tanıştıracağına karar vermemişti.

Tanışmış, birbirlerini sevmişlerdi. 1978'lerde geçecekti öykü. Bir gece, birlikte dergi çıkardıkları arkadaşlarıyla devrim tartışmasına girişmişlerdi. Çaylar doluyor, boşalıyor, cigara tablaları doluyor, boşalıyor, ama tartışma bitmiyordu. İleri sürülen düşünceler, Lenin, Stalin, Troçki, Mao, Che'yle destekleniyor, yüzler sinirden geriliyordu.

Erkek, demokratik yoldan devrimi savunuyordu. Arkadaşları ihtilal diyordu. Sonunda anlaşamadılar. Yollarını ayırdılar. Kadın, sevgilisini kırmamak için sevecen bir sesle;

- Bak canım, dedi, demokratik sosyalizm diyorsun, ama somut bir şey söylemiyorsun.

- Sana da mı anlatamadım, bunun somutu halkı aydınlatmaktır.

Aydınlatma mı, yazdığın dergiyi bin kişi bile okumuyor.

Erkek, umarsız bir bakışla kırgın kırgın,

- Başka bir yolu yok bunun, dedi.

Kadın,

- Çay ister misin, deyip kalktı.

- İstemem, dedi erkek.

Çay koyup geldikten sonra,

- Bak canım, dedi kadın, seninki biraz savsaklama olmuyor mu. Kaç yılda aydınlanacak bu halk.

Erkek alaycı bir sesle,

Yıl veremem, dedi.

Erkeğin az önceki umarsız bakışı, kadının içini acıtmıştı. Ama az sonra alaycı tavrı sinirlendirdi.

- Devrim konuşuyoruz, dedi kesici bir sesle.

- Ben ne diyorum, demokratik yolla olur devrim diyorum. Sen ne diyorsun peki.

- İhtilal diyorum ben, dedi kadın.

Erkeğin içi karardı. Bakıştılar. İkisi de gözünü kaçırmadı. Erkek.

- Ne duruyorsun, sen de git, dedi.

Bu söz ilişkilerini bitirdi. Sonra 1980 faşist vuruşu... idamlar, hapishaneler, işkenceler.

Yirmi yıl sonra solun birliği için yapılan bir toplantıda karşılaştılar. Kadın da, erkek de konuşmacıydılar.

Yazar, ikisini böyle bir toplantıda karşılaştırmayı düşünüyordu. Yazar, şunu istiyordu. Okur, bu bölümü okurken, kadının erkeğe, erkeğin kadına derin özlemini duyumsasın. Birçok yıl geçip gitmişti, ama aşk, külün içindeki ateş gibi diriydi.

Yazar, toplantıdan sonra ikisini lokantaya götürecekti. Masada erkeğin ilk sözü şu olacaktı.

Biz ayrıldık, faşizm kazandı. Hepimizi kurşunladılar.

Tam bu sırada yazar, kurşun sesleriyle irkildi. Durdu. Kurşun sesinden korkan kedi, su içemedi, kaçtı. Kurşun sesi, delikanlının elini durdurdu. Kızın elini tutamadı. İlkyaz çiçeklerine benzeyen kızın yüzü soldu. Ayakkabıcıdaki adam, ayakkabının sol tekini giyemedi.

Kurşun, bir insanın ensesini parçaladıktan sonra yolunu hızla sürdürdü. Aşk öyküsü yazmayı tasarlayan yazarın masasına düştü.

Yazar şaşırdı. Nerden gelmişti kurşun. Masanın üstünde duruyordu. Kanlıydı.

- Bir insan öldürdüm, dedi kurşun, derinden gelen, kaygılı bir sesle.

Yazarın yüzü gerildi. Eliyle cigarasını aradı, bulamadı. Masayı taradı gözleriyle, sigara paketinden çıkardığı cigarayı yaktı.

- Neden, dedi dişlerini sıkarak.

- Bir yazardı öldürdüğüm, düşüncesinden ötürü öldürüldü, dedi kurşun.

O sıra koskoca, kara bulutlar, kentin üstünü kapladı. Şimşekler çakıyor, kentin orasına burasına yıldırımlar düşüyordu. Ağaçları kökünden sökercesine esiyordu fırtına. Bardaktan boşanırcasına yağan yağmur, camları kamçılıyordu kırarcasına.

Yazar, üşüdüğünü duyumsadı. Hırkasını giydi. Televizyonu açtı. Gerçekten de bir yazar öldürülmüştü. Ama ondan sonrasını anlayamadı. Bilinci, nesnel dünyadan kopmuştu. Beyninin bütün noktalarında öldürülen yazarın yüzü vardı. "Sabah sağdı, öğlen yemeğini de yemişti..." dedi içinden. Çökercesine oturdu koltuğa. Sol eli alnında öylece durdu.

Bulutların kararttığı kent, göğü yırtan şimşeklerle sıra sıra aydınlanıyor, kamçılı yağmur, öfkeli fırtına, kenti birbirine katıyordu.

Nice sonra başını kaldırdı. Oturduğu yerden kurşunu göremiyordu. Yine de konuştu.

- Niye öldürdün.

Ben öldürmedim, dedi kurşun, insan öldürdü, senin türün...

"Senin türün..." bu sözler ateşli bir zıpkın gibi dolaştı yazarın damarlarında.

- Bana niye geldin, dedi.

Kurşun hıçkırıyordu.

Yazar üsteledi.

- Söylesene, niye geldin bana.

Sonra tıslar gibi,

- Cehennemin dibine gitsene, dedi.

Derin bir soluk aldıktan sonra hıçkırıklı bir sesle konuştu kurşun.

Sen yazarsın, beni bir öyküde güzel bir nesneye çevir

Nasıl bir nesne.

Zeytin dalı, ekmek, çikolata, dedi kurşun. Güzel bir şey olsun, insanların sevdiği.

Yazar, aşk öyküsü yazmayı tasarlıyordu. Gel geç ilişkileri eleştiren, insanları aşka koşturan bir öykü olacaktı. Hiç tükenmeyen, hep gelişen, bütünleşen bir aşk öyküsü. Ama bir türlü bu aşkı yaratacak karakterleri bulamıyordu. Bir tartışmayla aşkı bitirenler, bir aşkı yirmi yıl diri tutamazlardı. Kişiliksizlikti bu. Kişilikleri güçlü kadınla, kişilikleri güçlü erkek ancak tasarladığı aşkı yaratabilirdi. Ama burjuva toplumu, ezip geçmişti kişilikleri. Ezik, korkak, güvensiz, küçük bir zorlukta sıvışan kişilerden oluşmuştu toplum.

Şimdi kurşuna bakıyordu. Kurşunu, ekmeğe, zeytin dalına ya da çikolataya nasıl dönüştürebilirdi. Öyküde bile olsa tek insanın ya da iki insanın yapabileceği bir eylem değildi bu. Yüz binlerce, milyonlarca insanın, güçlü bir iradeyle, derin bir aşkla fabrikalarda, yollarda, gemilerde, tirenlerde, ovalarda, dağlarda, denizlerde yeni bir dünyanın kuruluşuna katıldığını düşündü.

Böylesi insanlar, ancak özlediği aşkı yaratabilirdi. Peki, kadınla erkek arasında aşk nasıl başlamalıydı. Kadının güzelliğine mi vurulmalıydı erkek. Erkek de yakışıklı olmalı... Hayır. Çok sıradan olurdu bu... Bir eylemden doğmalıydı aşk.

Nasıl bir eylem.

Şöyle düşündü.

Yeni bir dünya için, dondurucu soğukta çalışan bir kadın. Az ilerde çalışan erkek, zor durumda kalıyor. Kadın, zor durumdan kurtarmak için erkeğin yanına geliyor. Şöyle yap, böyle yap derken, eylemden doğuyor aşk...

Böyle bir öykü olmalıydı. Bir eylem olmalıydı.

Yeni bir dünya için kan ter içinde çalışırken eylemden doğan aşk, ancak kurşunu, zeytin dalına, ekmeğe ya da çikolataya dönüştürebilirdi.

Böyle bir öykü yazacaktı.

Kara bulutlar gitmiş, fırtına dinmiş, yağmur durmuştu. Göz eriminde güneşin kızıllığı görünüyordu. Milyonlarca milyonlarca insan, kadın, erkek, çocuk güneşin kızıllığında yürüyorlardı omuz omuza. Yazar da onların arasındaydı. Eylemdeydi işte. Güzel bir dünya için omuz omuza yürüyorlardı.

Güneşin kızıllığında omuz omuza yürüdüğü kadınla, o özlediği aşk başlamıştı bile.

"Yolculuk" ve "Gelincik"

Basından...

2 ■ 12 KASIM 2006 PAZAR

"Yolculuk" ve "Gelincik"

TÜYAP Kitap Fuarı, aynı zamanda uzun süre görüşemeyen dostların da buluşma yeri oluyor. Uzun uzun sohbet edilmese de bir hatır sorma, bir selam alıp vermeyle bile insanı mutlu kılıyor. 29 Ekim Pazar günü Gerçek Sanat Yayınları standında kitap imzalarken selamlaştığım kişiler arasında **Deniz Saraç** ile **Nalan Çelik** de vardı. İnsancıl Yayınevi'nde ve bu yayınevinin etkinliklerinde tanıdığım iki genç arkadaş, aynı zamanda İnsancıl dergisinin sürekli yazar ve şairleriydi. Bu iki genç bu kez ilk kitaplarıyla selamladılar beni. **Deniz Saraç**'ın şiir kitabı "**Yolculuk**" (IQ Kültür Sanat Yayıncılık), **Nalan Çelik**'in şiir kitabı "**Gelincik**" (İnsancıl Yayınları) adını taşıyordu.

33 şiirin yer aldığı "Yolculuk" için "Önsöz" yazan şair **Berrin Taş**, bir yerde şöyle diyor:

"Deniz, yola çıktı. Kimi zaman çekinerek, kimi zaman sevinçle şiirler getirdi bana. Elinizdeki kitap bu sürecin sonunda ortaya çıktı.

Kitabın girişinde **'birlikte yola çıkmayı düşlediği insana'** sesleniyor. Bu sesleniş kimbilir belki de yazgısını değiştirmek isteyen kadının geleceğe seslenişidir. İnat adlı şiirinde söylediği gibi, 'Yırttı ince bir kâğıt gibi / yazgıyı alnından'

Şiir dünyasına bir kadın şair daha katılıyor. Üstelik geleceğe sızan ışığı görüyor..."

Kitaptan bir şiir: "**cüneyt abi**"

"cüneyt abi / dağ gibi adamdı / ama tutamazdı / kocaman elleri / bir serçeyi kanadından / incitmekten korkardı // cüneyt abi / dağ gibi adamdı / dağ gibi yürekte / minicik bir kuş saklardı // yüreği gibi / sesi de babacandı / sarardı, sarmalardı // 'çocuğum' derdi / sevgiyle / yürekten söylerdi // dağ gibi / cüneyt abi / gitti // insan biraz daha eksildi."

Günce

Ruşen Hakkı

Nalan Çelik'in kitabındaki 40 şiir, dört bölüm altında toplanmış: "**Gelincik... Issız Bozkırlarda**", "**Gelincik... Bozkırla Kent Arasında**", "**Gelincik... Kentte**", "**Gelincik... Yalnızlığı**".

"Yalnızlığım Sokakta" diyor Nalan Çelik.

"Ebruli hanımelleri sardı / Site demirlerini. / Mavi gözlü dev adamı gördüm / Kararlı dallar arasında. / Parmak uçlarımda yükseliyorum / Ellerim de minnacık değil / Kocaman diyorum Nâzım Hikmet'e. / Otobüsle geçiyorum / Mahalle arasından / Hayret... bir portakal ağacı. / İstanbul'a inat, onlarca meyve. / Lorca'nın portakal ağacı kokan / Sesini duyumsuyorum."

Özgür Kocaeli Gazetesi
12 Kasım 2006 Pazar

TÜYAP Kitap Fuarı, aynı zamanda uzun süre görüşemeyen dostların da buluşma yeri oluyor. Uzun uzun sohbet edilmese de bir hatır sorma, bir selam alıp vermeyle bile insanı mutlu kılıyor. 29 Ekim Pazar günü Gerçek Sanat Yayınları standında kitap imzalarken selamlaştığım kişiler arasında Deniz Saraç ile Nalan Çelik de vardı. İnsancıl Yayınevi'nde ve bu yayınevinin etkinliklerinde tanıdığım iki genç arkadaş, aynı zamanda İnsancıl dergisinin sürekli yazar ve şairleriydi. Bu iki genç bu kez ilk kitaplarıyla selamladılar beni. Deniz Saraç'ın şiir kitabı "Yolculuk" (IQ Kültür Sanat Yayıncılık), Nalan Çelik'in şiir kitabı "Gelincik" (İnsancıl Yayınları) adını taşıyordu.

33 şiirin yer aldığı "Yolculuk" için "Önsöz" yazan şair Berrin Taş, bir yerde şöyle diyor:

"Deniz yola çıktı. Kimi zaman çekinerek, kimi zaman sevinçle şiirler getirdi bana. Elinizdeki kitap bu sürecin sonunda ortaya çıktı.

Kitabın girişinde "birlikte yola çıkmayı düşlediği insana" sesleniyor. Bu sesleniş kimbilir belki de yazgısını değiştirmek isteyen kadının geleceğe seslenişidir. İnat adlı şiirinde söylediği gibi. "Yırttı ince bir kağıt gibi / yazgıyı alnından"

Şiir dünyasına bir kadın şair daha katılıyor. Üstelik geleceğe sızan ışığı görüyor...

Kitaptan bir şiir: "cüneyt abi"

"cüneyt abi / dağ gibi adamdı ama tutamazdı / kocaman elleri / bir serçeyi kanadından / incitmekten korkardı // cüneyt abi / dağ gibi adamdı / dağ gibi yürekte / minicik bir kuş saklardı // yüreği gibi / sesi de babacandı / sarardı, sarmalardı // 'çocuğum' derdi / sevgiyle / yürekten söylerdi // dağ gibi / cüneyt abi / gitti // insan biraz daha eksildi."

Nalan Çelik'in kitabındaki 40 şiir, dört bölüm altında toplanmış: "Gelincik... Issız Bozkırlarda", "Gelincik... Bozkırla Kent Arasında", "Gelincik... Kentte", "Gelincik... Yalnızlığı"

"Yalnızlığım Sokakta" diyor Nalan Çelik.

"Ebruli hanımelleri sardı / Site demirlerini / Mavi gözlü dev adamı gördüm / Kararlı dallar arasında. / Parak uçlarımda yükseliyorum / Ellerim de minnacık değil / Kocaman diyorum Nazım Hikmet'e. / Otobüsle geçiyorum / Mahalle arasından / Hayret... bir portakal ağacı. / İstanbul'a inat, onlarca meyve. / Lorca'nın portakal ağacı kokan / Sesini duyumsuyorum."

YILDIZ GÜNCESİ 2007

Cengiz GÜNDOĞDU

1 Ocak Pazartesi

2007'nin "Yıldız Güncesi"ne öldürümle başlıyorum. Saddam, asılarak öldürüldü.

Sevdiğim, saydığım biri miydi Saddam, hayır. Akıl dışı bir yönetim kurmuştu yapay devlet Irak'ta. Aşiretlerin, mezheplerin tozu dumana kattığı Irak'ta Saddam, astığı astık, kestiği kestik bir buyurmandı.

Buyurman Saddam'ın destekçileri de başta emperyalist ABD'yle batılı emperyalist devletlerdi.

Saddam'ın arası açıldı emperyalistlerle daha sonra. Bunun üstüne başta emperyalist ABD, ABD'nin destekçisi emperyalistler Irak'a saldırdı.

Niye saldırdılar. Nükleer silahları varmış Saddam'ın. Barışı bozuyormuş. Demokratik değilmiş yönetimi...

Saddam yalan dolan... Irak'a saldıranlar yalan dolan... Sonra bu yalan dolancılardan güçlü olan emperyalistler Saddam'ı yakalıyor.

Yalan dolan bir mahkeme, Saddam asılarak öldürülüyor.

Ne söylemeli. Hani, insanların kardeşçe yaşadığı, adil, özgür bir dünya kuracaktı burjuvazi... Ne kadar boş, ne kadar anlamsız bir söz bu.

Emperyalizm, kanlı oyunlarıyla sömürüye kelepçeledi insanlığı. Demokrasi savıyla, barış savıyla perdeliyor bu kanlı oyunu. Bu oyunda görev alanların bir süre sonra çekilmesi gerekiyor. "Yeni"nin bir süre halka umut vermesi, halkı aldatması gerekiyor. Çekilmezse, diretirse, Saddam gibi asılarak öldürülüyor.

Emperyalizm, "Görevin bitti, çekil dediğimde çekilmezsen Saddam'ı anımsa," diyor.

Saddam'ın öldürülmesi, çabucak öldürülmesi gerekiyordu. Emperyalistlerle girişilen kanlı, kirli oyunları küçük ortak Saddam anlatabilirdi bir gün. Gerçi basın kanalıyla örtülebilirdi bu haberler. Ya da bir iki özeleştiriyle geçiştirilebilirdi. Ama bir ders vermek gerekiyordu konuşmaya yeltenene...

Şöyle düşünüyorum. Taş devrinde yaşaması gerekenler birdenbire çıkıverdi karşımıza. Bunlarda hak, adalet, eşitlik kavramları yok. Ama ellerinde öldürücü 21. yüzyıl silahları...

Entelektüel gelişimle, teknik gelişim koşut gitmedi insanlıkta. Bu açığı burjuva sınıfı kapatamadı. Daha da açtı. Entelektüel gelişimi durdurdu çünkü.

Entelektüel gelişim kendi kendine durmadı. Yalın bir noktayı söyleyeyim. Yıldız falları entelektüel gelişimi durduran öğelerden biridir.

Dünyanın birçok ülkesine yayılmış binlerce yazar, binlerce kuramcı, entelektüel gelişimi durdurmak, bilinci dumura uğratmak için uğraş veriyor. Bunun için kuramsal kitaplar, öyküler, romanlar, oyunlar yazılıyor. Filmler çevriliyor.

Bu ortamda insana neyin önerildiğine bakmak gerekiyor. Nasıl yaşaması isteniyor insanın. Sözgelimi, yılbaşında sabaha kadar içki içmenin önerilmesinin anlamı nedir. Sonra o insana sabah, nasıl ayılacağını anlatmanın...

Bu önerinin entelektüel gelişimi durdurmakla ilişkisi nedir...

Şunu sormalıyız. Hekimlik bir iştir, ayakkabıcılık bir iştir, berberlik bir iştir. Peki, nisana sabaha kadar içki içmesini önermek, nasıl bir iştir.

İnsana sabaha kadar içki içmeyi öneren barmenle, bilinci dumura uğratan yazarın işi hangi noktada kesişiyor.

Kesişen bu noktada Platon'un mağarası var diyebilir miyim. Bu mağarada insanlar, hangi yalanlar uğruna silah aygıtına dönüşmüşler. Mağarada görülmeyen silah tüccarları nerde.

Mağarada, kimler, insanı bağlıyor, kelepçeliyor. Kimler, insanın beynini alkolle, kitapla dumura uğratıyor.

İnsan, mağarada. Kanlı bir oyunun oyuncuları yalanları birbirini kırıyor. Emperyalizm, kanlı oyunların üstünden sömürüsünü sürdürüyor.

Aydınlanmanın bugünkü işlevi bu. Bilinci açımlamak... İnsanı, bilinci, özerk bir kişilik konumuna getirmek...

Gören bilinç katlanmaz. Görmeyen bilinç katlanır. Bir yük gibi taşır dünyayı. Fallarla, gizemli yollarla mutlu olmaya çabalar.

Entelektüel gücünü kullanamaz.

Bir kez daha söylüyorum. Bize nasıl bir yaşam öneriliyor. "Koca koca" ödüllerle neyi beğenmemiz isteniyor. Bu konuda çok titiz, çok dikkatli, çok çözümlemeci davranmalıyız.

Lukács, Hobbes'un bir sözünü aktarır *Aklın Yıkımı*'nda... Bakın ne demiş Hobbes, "(...) *bir üçgenin üç açısının bir karenin iki köşesine eşit olması herhangi birinin mülkiyet haklarıyla ya da (daha doğrusu) mal sahiplerinin çıkarlarıyla çatışsaydı o zaman*

söz konusu kişilerin ellerinden geldiği sürece tüm geometri kitaplarının yakılarak -eğer çürütülememişse- bu savın yine de yok edileceğinden kuşkum yok" (Georg Lukács, *Aklın Yıkımı*, çev: Ayşen Tekşen Kapkın, Payel Yayınevi, İstanbul, 2006.)

Emperyalizmin çıkarlarına uygun gelseydi, Saddam'ı öldürmezlerdi. Över ve göklere çıkarırlardı.

Çıkarlarına karşıt olursa geometri kitaplarını bile yakarlar.

Unutmayın bunu.

3 Ocak Çarşamba

Yusuf Çotuksöken için bir kitap hazırlamışlar. *Yazarlığının 40. Yılında Yusuf Çotuksöken* (Toroslu Kitaplığı, İstanbul, 2006).

Kitabı kim hazırlamış, burası karışık. Kitabın II. sayfasında, "Yazarlığının 40. Yılında Yusuf Çotuksöken-*Hazırlayan Papatya Yayıncılık Eğitim A.Ş.*" deniyor. Yine II. Sayfada, "*Yayına Hazırlayan Dr. Rıfat Çölkesen (Beykent Üniversitesi)*" deniyor.

Kitabın IV. sayfasında bir sunuş var. Sunuş şöyle bitiyor. "*Sayın Yusuf Çotuksöken'in yazarlıkta 40. yılını en içten dileklerle kutluyor, verimli çalışmalarının sürmesini diliyoruz. Papatya Yayıncılık Eğitim.*"

Her neyse kim düşündüyse, kim hazırladıysa iyi etmiş. Yusuf Çotuksöken dil emekçisidir, kültür emekçisidir.

Dil için bakın ne diyor Yusuf Çotuksöken, "*Dil yanlışlarının çokluk bireylerin sağlam bir dil bilgisi, bilinci, duygusu, sevgisi olmamasından kaynaklandığını ileri sürüyoruz*" (Yusuf Çotuksöken, *Okul Sözlüğü'nün Eleştirisi*, İnsancıl Yayınları, İstanbul, 1996.)

Kişide sağlam dil bilgisi, dil bilinci, dil duygusu, dil sevgisi yoksa, durmaksızın dil yanlışları yapılır. Yusuf Çotuksöken'in önemi burda. Dilimizi sevdirmek, dilimizi öğretmek için durmaksızın savaşım verdi Çotuksöken.

Savaşım, disiplinli bir uğraşı zorunlu kılar. Kolay bir iş değildir, *Okul Sözlüğü*'nün yüz yanlışını bulup çıkarmak. Yusuf Çotuksöken disiplinli bir uğraşla yüz yanlışı bulmuştur.

Dil emekçisi bunu yapabilir ancak.

Kültür emekçisi dedim Yusuf Çotuksöken için. Birçok eseriyle dilimizin varsıllığını göstermiştir. *Nasrettin Hoca Fıkraları, Bektaşi Fıkraları, Atasözleri, Deyimler Sözlüğü* kültür emekçisi Yusuf Çotuksöken'in uğraşlarıdır.

Yusuf Çotuksöken yetkin bir denemecidir de. Bir kavramı, bir olguyu, alışagelmişin dışında çıkarıverir karşımıza.

Yirmi yıldır tanırım Yusuf Çotuksöken'i. Bu yazdıklarıma bakıp da bütün bütün anlaştığımı sanmayın onunla. Edebiyatla ilgili taban tabana zıttır görüşlerimiz.

Sanatta star sistemi açısından bakarım edebiyata. Adalet Ağaoğlu, Pınar Kür, Selim İleri, Orhan Pamuk bu sistemin yazarlarıdır.

Yusuf Çotuksöken böyle düşünmez.

Bu konuda birçok kez tartışmışızdır. Hiç unutmam, bir gün tartışmanın en sıcak yerinde ayağa kalktı. Belini büktü. Elinde baston varmış gibi yürümeye başladı. "*Cengiz ağabey seksen yaşında*," dedikten sonra dudaklarını "O" biçimine getirip "*star sistemi...*" dedi.

Hepimiz kahkahalarımızı koyverdik.

Şunu söylemek istiyorum. Hicivcidir de Çotuksöken. Bunun için konuşurken, tartışırken dikkat etmeli Yusuf Çotuksöken'e...

Taban tabana zıt düşüncelerimiz olmasına karşın bu ilişki niye sürüyor. Yusuf Çotuksöken açısından bunu bilemem. Benim açıma geldikte... O görüşler Yusuf Çotuksöken'in kendi görüşleridir. Görüşlerinin ardında bir hesap, bir çıkar yoktur. Bu, yeterlidir benim için.

Bu kitap için benden de yazı istemişler, ulaşamamışlar bana. Önemli değil. Ulaşılmadığı da iyi olmuş. Yabansı kaçardı benim yazım. Çünkü şunu söylerdim. Niye star sistemini göremiyor Yusuf Çotuksöken. Keskin gözlemciliği niye edebiyatta perdeleniyor. Sınıfsal bakmıyor da ondan.

Herkesi kendi gibi sanıyor. Bakın ne diyor, "*En büyük kazancım ise dostlarım*" Yanılıyor Yusuf Çotuksöken. İnsanın dostları olmaz, olamaz. Bir, bilemedin iki dostu olur. Tanıdıkları olur insanın.

Neyse uzatmayayım. Dil emekçisi, kültür emekçisi Yusuf Çotuksöken'in, yazarlığının 40. yılını kutluyorum.

5 Ocak Cuma

Sevgi İyi'nin Toroslu Kitaplığı'ndan bir kitabı çıktı.

Kitabı okudum, sevdim. siz de alıp okuyun.

O kadar.

Kitabın adını söyleyemem.

Eserle ilgili düşüncemi, bakın Sevgi İyi, şurda şunu demiş diyemem.

Neden diyemem. Korktum da ondan. Niye mi korktum. Bu eseri yayımlayan Toroslu Kitaplığı, kitaba şöyle bir not düşmüş. "*Bu kitabın her türlü yayın hakkı yayınevine aittir. Yayınevinden izin alınmaksızın alıntı yapılamaz, kısmen veya tamamen ÇOĞALTILAMAZ, BASILAMAZ, YAYIMLANAMAZ. Kitabın, tamamı veya bir kısmının fotokopi makinesi, ofset gibi teknikle çoğaltılması, hem çoğaltan hem de bulunduranlar için yasadışı bir davranıştır. Yayınevi bu gibi yasadışı davranışlarda bulunan kurum ve kişilere karşı her türlü haklarını korumakta kararlıdır.*"

Bunu okudukta, ürperdim, patlar matlar da başıma iş çıkar dedim. Kitabı, kimse görmesin diye uzak bir yere kaldırdım.

Kitabın adını söyleyemem. O bile izinsiz alıntı sayılırmış.

Tanıtım amacıyla alıntıya neden izin vermemişler, bunu anlamak için, telefonla yayınevini aradım. Bir hanım bunu bilmediğini söyledi. Sonra beni aramışlar, alıntı yapabileceğimi söylemişler.

Avukata sordum. "*Sözle izin olmaz, yazılı vermeleri gerekir,*" dedi. "*Kalsın o zaman,*" dedim.

Bakın, ne diyeceğim size. Kitapta, "*Yayın Danışmanı: Yusuf Çotuksöken*" deniyor. Güzel. Yusuf Çotuksöken kedi kitabı için, "*Kaynak gösterilerek alıntı yapılabilir,*" diyor. Ama Sevgi İyi'nin, Göktuğ Halis'in kitaplarına bu izni vermiyor. Belki öbür kitaplar için de tanıtım amacıyla olsa bile izin verilmiyordur.

Şunu söylemek zorunlu. Bu tür uyarılar hiç etkili olmaz Türkiye'de. Fotokopiyle de çoğaltırlar, korsanını da basarlar isterlerse... Bu uyarılar kitabı tanıtmak isteyeni önler.

6 Ocak Cumartesi

Evdeyim.

Kurban bayramıyla yılbaşı üst üste geldikte 8 Ocak Pazartesi'ye kapattık İnsancıl'ı.

Dura dura yazıyorum. Şopen dinliyorum çünkü.

Emil Zola'nın *Paris Yaşamı "Nana"* adlı romanına başladım. (çev: Bertan Onaran, Payel Yayınevi, İstanbul, 2006.)

Zola, sevdiğim bir yazar mıdır, pek bilemiyorum. Sevmem Zola'yı da diyemem, sevmesem okumam romanını. Ama Tolstoy, Gorki, Çehov... yeri başka bu yazarların bende. Cem Yayınevi, Çehov'un oyunlarını yayımlamış... Coşkuyla okuyacağım.

Neyse, *Nana*'ya döneyim.

Bayan Lerat, teyze, şöyle düşünür Nana için, "*Hiçbir zaman Nana'dan içini dökmesini istememişti, çünkü hep tertemiz yaşadığına inanmıştı*" (s. 55)

Ne güzel bir düşünce değil mi. İçini dökme bana. N'aptıysan yaptın. Bu beni ilgilendirmez. Sen tertemiz yaşadın. Buna inanıyorum ben.

Bu, çok zor. Hep geçmişini, ne yapıp, ne etmediğini bilmek isteriz, sevdiğimizin, dostumuzun.

Bir insanın geçmişini bilmek, ne kazandırır bize. İşte o, yaşadı yaşadığını, şimdi karşında. Yetmez mi bu, yetmiyor, hayır.

O insanın geçmişini öğrenmek istiyoruz. Geçmiş, bize ayna tutacak. Bugünü göreceğiz, geleceği göreceğiz.

Peki, o geçmişi taşıyabilecek misin. Çok ağır, delik deşik bir geçmişse... n'apacaksın.

Kişi, geçmişte şöyle davranmış olabilir. Bu, o kişinin gelecekte de tıpkı tıpkısına öyle davranacağını göstermez.

Geçmişten çıkarım yapmayın, yanılırsınız.

Nana'ya dönüyorum.

Bayan Lerat, Nana'dan içini dökmesini istemiyor ama, "*Kimden bu çocuk?*" diye de soruyor. Belli tutamıyor kendini, "(...) *gözleri meraktan ışıl ışıl*"

"*Bir beyden,*" diye yanıtlıyor Nana.

Bayan Lerat şöyle konuşuyor, "*Bak hele diye sürdürdü teyze, seni döven bir duvarcıdan olduğu öne sürülüyordu da... Neyse, günün birinde bunu bana anlatırsın; ne kadar ağzı sıkı olduğumu bilirsin!..*"

Ağzı sıkılık... Hani bizde bir söz vardır, "söyleme dostuna, o da gider söyler dostuna"

Peki, n'apacağız. Hep saklı, hep gizli mi yaşayacağız. Bilmem.

Bakalım, ağzı sıkı mı teyzenin.

Nana, 1880 yılında yayımlanmış. Şimdi 2007 N'oluyor. 127 yıl sonra *Nana*'yı okuyorum.

Evrensel akış denebilir buna. Evrensel akış, insanın, insana el uzatması.

Evrensel akış... insanın insana el uzatması... Bu akışın içinde duyumsuyorum kendimi. Bana elini uzatıyor insan. Ben de bir başka insana uzatıyorum elimi.

Bu akış... insanın insana el uzatması tek kanalda değil. İşte Şopen, işte Ma Yüan... 1200 dolayında ay ışığında doğanın resmini yapmış.

Bu akışı, el ele uzanışı duyumsamak gerekiyor. *Nana*'ya bir roman... Şopen'e bir müzik... *Ay Işığında Doğa*'ya bir resim diye bakmamak gerekir.

İnsanın insana el uzatışını duyumsamalı sanat eserinde. Emeğin kokusunu duymalı.

Seviniyorum... gülümsüyorum el uzatışı duyumsadığım için, emeğin kokusunu duyduğum için.

Ben de uzatıyorum elimi insana.

8 Ocak Pazartesi

Bir zamanlar bir kurumun, bir örgütün içindedir, dahası orda yöneticidir. Sonra ayrılır, "itiraflarını" yazar. Ben bu davranışları sevmem, "itiraflar" da okumam. İlle de okumak gerekiyorsa, severek okumam.

Şimdi böyle bir "itiraf" kitabı okuyorum. Joseph E. Stiglitz, *Küreselleşme, Büyük Hayal Kırıklığı*. (Türkçesi: Arzu Taşçıoğlu-Deniz Vural, Plan B Yayıncılık, İstanbul, 2006.)

Kitapta şöyle bir uyarı var. "Tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında yayıncının izni olmaksızın hiçbir yolla çoğaltılamaz."

Bu, güzel.

Joseph E. Stiglitz'in itiraflarının önemi şurda. Stiglitz 1993-1997 yılları arasında ABD Başkanı Clinton'ın Ekonomik Danışmanlar Konseyi Başkanlığını yapıyor. 1997'de Dünya Bankası'nda Başkan Yardımcılığı görevine getiriliyor.

Peki niye yazıyor bu kitabı. Şöyle diyor Stiglitz, *"Bu kitap en azından son on yılda gerçekleşen olaylar hakkında daha çok bilgi edinilmesini sağlayacaktır"*

Bilgi edineceğiz de n'olacak. Yazara göre şu olacak. *"Daha çok bilgi kesinlikle daha iyi politikalara, daha iyi politikalar da daha iyi sonuçlara yol açacaktır. Eğer bu gerçekleşirse, ben de bunda bir katkım olduğunu hissedeceğim."* (s. 16)

Ben, baştan söyleyeyim, yazarın beklediği neyse, o, olmayacak.

Yine de yavaş yavaş okuyorum. İçerden nasıl anlatılıyor, küreselleşme denen emperyalizm.

Yazar şöyle diyor, *"Neyin yanlış gittiğini anlamak için, küreselleşmeyi* [emperyalizmi CG] *yöneten üç ana kuruluşa bakmak çok önemli: IMF, Dünya Bankası ve WTO (Dünya Ticaret Örgütü)"* (s. 32)

Bütün bu kurumlar emperyalizmde çıkan bunalımları çözmek için kuruldu. 1930'daki bunalımdan emperyalizmi Keynes kurtardı.

Burjuva iktisatçıları, parayı önemsemedi. Üretim yeterliydi onlar için. Oysa Marks, paranın gücünü açık seçik anlattı *Kapital*'de. Keynes *Kapital*'i okudu, paranın gücünü anladı. 1930'daki bunalımı çözdü.

Stiglitz, bunları anlatmıyor. Keynes'in bunalımı nasıl çözdüğünü anlatıyor ama, "(...) *Keynes, basit bir açıklama ve yine basit bir reçete öne sürdü: toplam talep yetersizliği ekonomik çöküşleri açıklıyordu, devlet politikaları toplam talebi teşvik edebilirdi"* (s. 33)

Kapitalizm, öyle söylendiği gibi tıkır tıkır işleyen bir düzen değil. Keynes bunu gördü. Stiglitz'in *"teşvik"* dediği bu. Devlet gerekirse iş alanlarına girmelidir. Yol, kaldırım yapmalı, vergileri indirmeli.

Neden.

Neden olacak, halkın eline para geçsin, gitsin harcasın. Devlet *"teşvik"* için savaş da açabilir.

Keynes, ekonomiyi değil, kapitalist-emperyalist düzeni kurtardı.

Stiglitz, IMF için şöyle diyor, *"IMF başlangıcından bugüne geçen yıllarda gözle görülür bir şekilde değişti. Piyasaların çoğu zaman kötü işlediği inancına dayanarak kurulmuşken, şimdi ideolojik bir coşkuyla piyasaların üstünlüğünü savunuyor. (...) Keynes, çocuğunun ne hale geldiğini görseydi, mezarında ters dönerdi."* (s. 34)

Bu, söylenenleri bir kez daha açmak zorunlu. Kapitalist-emperyalist düzenin kendi kendine tıkır tıkır işlemediği görüldü. Keynes, bu sömürü düzeni bunalıma girerken, devletin soruna el atmasını önerdi. Devlet, tüketicinin eline para geçecek işler yapsın, gerekirse savaş çıkartsın. Stiglitz'in söylediğine göre, bugün IMF, kapitalist emperyalist düzenin tıkır tıkır işleyeceğine inanıyor.

Daha kitabın başındayım. Ama şu açık, Stiglitz, IMF'yi şunun için eleştiriyor. Kapitalizm tıkır tıkır yürümez.

Stiglitz, şöyle bir örnek veriyor, *"Gelişmekte olan küçük ülkeler tekneler gibidir. IMF'nin dayattığı gibi sermaye piyasasını hızlı bir şekilde liberalleştirme, bu tekneleri, daha gövdesindeki delikler onarılmadan, kaptana eğitim vermeden, can yelekleri bordaya koyulmadan fırtınalı bir denize yollamaya benzer"* (s. 39)

Stiglitz'in dili burjuva dili. Teşvik, piyasa, liberalleştirme... Kitap, karşı dille okunursa, yararlı olur.

12 Ocak Cuma

Stiglitz, şöyle diyor, *"Bugün küreselleşme dünyadaki birçok fakir yararına çalışmıyor. Çevrenin büyük bölümünün yararına çalışmıyor. Küresel ekonomide istikrar için de çalışmıyor."* (s. 241)

Peki n'apmalı o zaman. Yazar, "Daha İnsani Küreselleşmeye Doğru" başlıklı bölümde şöyle diyor, *"Ana hatlarıyla belirttiğim reformlar, küreselleşmenin daha adil ve özellikle fakirlerin yaşam standartlarını artırmada daha etkili hale gelmesine yardımcı olacaktır."* (s. 273)

İnsani bir düzen insanı temel alır. Kapitalizmin insani olmayışının nedeni, insani değil, kârı temel almasıdır. Ama, kapitaliste de, kârı temel alma diyemezsin. Kapitalist düzenin omurgası, temeli budur. Bütün insani etkinlikleri de metaya çevirmesinin nedeni de budur. Sözgelimi o, estetik, insani bir eser istemez. Çok satan kitap ister.

Kâr getirmeyen bir sağlık kuruluşunu işletmez kapitalist.

Stiglitz'in çelişkisi burda. Bakın ne diyor, *"Bugün kapitalizm sistemi tıpkı Büyük Bunalım sırasında olduğu gibi bir yol ayrımında. 1930'larda kapitalizmi kurtaran, iş sahaları yaratmak ve küresel ekonominin çöküşü yüzünden sıkıntı çeken insanları kurtarmak için politikalar düşünen Keynes olmuştu. Dünya üzerinde milyonlarca insan, küreselleşmeyi daha çok insanın faydalanacağı hale getirecek reformların yapılıp yapılamayacağını merak ediyor."* (s. 276)

Şu bilinmeli. Kesinlikle bilinmeli. Kapitalizmi kurtarmak, insanı kurtarmaz. Keynes, kapitalizmi kurtardı da n'oldu.

İnsanın kurtulması, yoksulluğun kalkması için insanı, kapitalizmden kurtarmak zorunlu.

15 Ocak Pazartesi

Burjuva uygarlığının psikolojik savaşına direnmek zor. Türkiye'de iki aydır Orhan Pamuk fırtınası estiriliyor. İstenen şu. Orhan Pamuk dedikte diz çökeceksin, boyun eğeceksin.

Dün *Milliyet*'te Güneri Civaoğlu, Sezen Aksu'yu anlatmış. Kapılıp gidersen Civaoğlu'nun söyledikle-

rine, Sezen Aksu'yu sevmiyorsan, onun şarkılarını dinlememişsen, insan bile sayılmazsın.

Neyse, ben inatçıyımdır.

Kimileri bu kadar inatçı olmayabilir. O zaman *Noam Chomsky ile İki Saat* adlı kitabı okumak zorunlu. (Denis Robert-Weronika Zarachowicz, *Noam Chomsky ile İki Saat*, Türkçesi: Işıl Bircan, Plan B Yayınları, İstanbul, 2003.)

"İktidar Merkezleri" bölümünde şöyle diyor Chomsky, "*Şirket yöneticileri 'ruhları ve yürekleri elde etmek için verilecek sonsuz mücadele'ye kendilerini adamalarının ve kapitalizmi kafalara kutsal kitapmış gibi iyice sokmanın gerekliliğini anladılar. (...) Amaçları şirket sahiplerinin bizzat dile getirdikleri gibi, bireylere 'boş ve hoş yaşam felsefesi'ni dayatmaktı.*" (s. 40)

Peki nasıl yapıyorlar bunu, "(...) *onu 'basit ama psikolojik olarak etkili fikirlerle' besleyip ona 'gerekli yanılsamaları' vermektir.*" (s. 41)

Burjuva uygarlığı psikolojik savaş için örgütlenmiş. "*Boş ve hoş yaşam felsefesi*" belirli merkezlerde hazırlanıyor.

Sisteme karşı çıkarsanız dışlanıyorsunuz. Orhan Pamuk'u beğenmemek ha... Sezen Aksu'yu beğenmemek ha... Şöyle diyor Chomsky, "*Aklı iyi çalışan entelektüeller bunun farkındalar. Ama birçoğu boyun eğme girişimine farkına varmadan katılıyorlar, çünkü bu onların eğitiminde var. (...) Eğitim sistemi insanları ayıklar. İtaati ve pasifliği destekler. Onun önünde eğilmeyenler bir kenara atılır.*" (s. 41)

Demokrasi için şöyle diyor Chomsky, "*Demokrasi en iyi sistemdir, kötünün iyisi değil. (...) Firmaların güçlenmesi ve yapılan ticaret anlaşmaları demokrasiyi kısıtlama girişimleridir.*" (s. 85)

Ali Bayramoğlu, işin bu yanına hiç değinmez.

Chomsky, Gandhi'nin "*Bu belki de iyi bir fikirdir, gerçekleştirmeye çalışmalısınız,*" sözünü demokrasi için gündeme getirir. Ama burjuva uygarlığında engelleniyor. Sözgelimi ABD'de insan oyuncu değil, izleyici, oyunu veriyor, evine gidiyor, tüketiyor, televizyon izliyor, yemek pişiriyor. O kadar. Ama ortalığı karıştırmayacak.

Chomsky, ince bir noktayı, açık seçik gösteriyor, "(...) *bir yönetim kaba güç kullanmıyorsa, zihinleri denetim altında tutmalıdır. Bu yüzden ABD'de ve İngiltere'de beyin yıkama sanayii dünyanın hiçbir yerinde olmadığı kadar gelişmiştir.*" (s. 90)

İnsanı medya mı köleleştirdi sorusunu Chomsky şöyle yanıtlıyor, "*Medya, dev propaganda makinesinin yalnızca bir parçasıdır. Çok daha geniş bir beyin yıkama ve denetim altına alma sisteminde medya yalnızca dışlilerden biridir. Bu sistemde okullar ve aydınlarla birlikte, fikir ve davranışları etkilemeye ve denetlemeye ve halkı cahil kılmaya yaran bir yığın kurum var.*" (s. 97)

"*Sizi dinleyince karşı konulmaz ve alt edilmez bir döngüye mahkûm olduğumuz hissine kapılıyoruz*" dendikte şunları söylüyor Chomsky, "*Öncelikle insanlar bilgilenmelidir. Bu yüzden ben, medyaya, okula, egemen entelektüel kültüre değil halk eğitimine inanıyorum.*"

Burjuvazinin akıttığı zehre karşı panzehir Chomsky. *Noam Chomsky ile İki Saat*, özenle okunması gereken bir eser. Ama okunup bir yana konmamalı. Gözümüzün önünde durmalı kitap. Sık sık okunmalı.

Aşı, biliyorsunuz, kimi sayrılıklardan korur, insanı. Burjuva uygarlığının aldatıcı albenisine karşı korumalıyız kendimizi. Alkışlar, ödüller, tüketimi kamçılayan iletiler... bütün bunlardan uzak durmalıyız.

Tetikte durmalıyız.

18 Ocak Perşembe

Bu sabah yolda yürürken dünü düşündüm. Hızla geçivermişti dün...

Dün Trakya'daydık... Çorlu'da. Berrin Taş, Gonca Tüç, ben.

Öznel bir duygu, biliyorum. Trakya bende özgürleşme duygusu yaratıyor. Elimi uzatsam Yıldız Dağları'nı tutacakmışım duygusu bütün varlığımı kaplar.

Hep sorarım kendime. Spartaküs Yıldız Dağları'nda mı büyüdü... Çobandı Spartaküs... Güttüğü hayvanları Yıldız Dağları'nın eteklerine götürmüştü sanırım.

Trakyalı çoban Spartaküs, Roma'yı sarsmıştı...

Balkan türküleriyle büyüdüm ben. Balkan türkülerinin neşelisinde bile acı sezdirilir. Çünkü o türküleri yakanlar, çok uzaklardan bin bir acıyla gelmişlerdir Trakya'ya. Balkanları paramparça eden emperyalistlerdir, bu acının nedeni. Bu konuyu yazmak istemiyorum. Şunu söylemeliyim ama. O acı, bende gözyaşlarıyla insancıllığa dönüştürüldü. Geçmişte olup bitenlerden dolayı bir halka kin duymak, öfke duymak yüktür insan için.

Mangalda kor ateşin önünde şu söylendi bana, "*Bak oğulcuğum, geçmiş kara günler, kömüre benzer. Kimi ateşe dönüşür. Hem kendini, hem kızdığını yakar. Sen, kömürü ateşe dönüştürme, elmasa dönüştür. Sonra pırlantaya...*

Ben pırlanta olmadım. Ama kömürü ateşe de dönüştürmedim. Kim, geçmiş günlerden dolayı kinle yaşar, annemin o sözü aklıma gelir. Kömürü elmasa dönüştürememiştir, en azından eritememiştir.

Eksiktir o kişi. Hiçbir retorik, bu eksikliği kapatamaz.

Bu kadar yeter.

On beş gün önce Çorlu'dan Muzaffer Oruçoğlu aradı. "Şiir" deyince Oruçoğlu, Berrin Taş'a verdim. Berrin Taş konuştu, sonra ben konuştum.

Berrin Taş, "Çocuk-Şiir", ben de "aydınlanma"

üstüne söyleşide anlaştık. Berrin Taş özgecidir. Kendisi çağrılınca bir arkadaşını da oraya götürmek ister. Bu kez çocuk şiirleri yazan Gonca'yı aldı.

Söyleşi Özel Gürsoylar Koleji'nde yapılacak. Daha önce söyleşiye gidenlerden biliyorum. Gürsoylar Koleji'nin müdürü Cemal Bitlis özgür düşünceli bir kişilik.

Cemal Bitlis okulu anlatırken, şöyle dedi, "*Bizim amacımız şu. Çocuğun yaratıcılığını geliştirmek, bir. Çocuğun düşünmesini sağlamak, iki.*"

Berrin Taş'ın söyleşisinde bu görüldü. Sözgelimi, şiir yazan bir öğrencinin şiirlerini Berrin Taş okudu. Öğrenciyle ilgilendi.

Okulda, öğrenciler için yaratıcı etkinlikler var. Gürsoylar Koleji'nde veliler de katılıyor etkinliklere. Okulda Veli Tiyatrosu, Veli Korosu var.

Dün 11.30 sularında Necmi Bey'in kullandığı arabayla Çorlu'ya hareket ettik. Necmi Bey, on parmağında on hüner olan bir Trakyalı.

Öğlen yemeğini Çorlu'da yedikten sonra Gürsoylar Koleji'ne gittik. Müdür Cemal Bitlis'in odasında dinlendik, çaylarımızı içtik.

Cemal Bitlis, girişken, gülümser yüzlü bir insan. Bitlis konuşurken, "*Ben böyle okul müdürü olamazdım. Bak, ne güzel konuşuyor, gülüyor,*" dedim. O sıra Türkçe öğretmeni Füsun İşcan'la tanıştık. Bizi söyleşi öncesi konuklara Füsun İşcan tanıttı.

Öğrencilerle ilkin Berrin Taş konuştu. Şiirler okudu. Şiir okumak isteyenleri mikrofona çağırdı. Sonra Gonca konuştu. O da şiirlerini okudu.

Saat 19.00'da Berrin Taş'la birlikte aydınlanma üstüne konuştuk. Berrin Taş, kadın sorunlarını anlattı. Kadın sorunu, aydınlanma sorununun önüne geçti. Çünkü kadın sorunu, somut bir sorun.

Aydınlanma konusunda bir bayanın söyledikleri temel sorunu ortaya koydu. "*Bizim önümüzde kaynak yok,*" dedi bayan dinleyen. "*Biz bir romanı, tarihsel ya da güncel bir olayı nasıl değerlendireceğiz, bu konuda birikimimiz yok,*" dedi.

Kelime kelime böyle demedi, ama söylediklerinin anlamı buydu.

Yüreğim burkuldu. Gerçekten de temel sorunu bu insanımızın. Demokrat, ilerici kurumların, üniversitelerin bütün Türkiye'de aydınlanma seminerleri düzenlemesi zorunlu. Ama siyasetin günlük çekişmeleri daha tatlı.

Söyleşiden sonra Cemal Bitlis'in odasında çaylarımızı içtik. Daha sonra kocaman üç çiçek buketiyle uğurlandık.

Bizleri İstanbul'a Necmi Bey getirdi.

19 Ocak Cuma

Saat 15.15. Az önce Hrant Dink'in öldürüldüğünü öğrendim. Kaynar suya düşmüş gibi oldum. Çok kötü... çok kötü. Hepimiz için, Türkiye için çok kötü.

Bitti sanılmıştı, ama bitmediği belliydi. Düşüncesinden ötürü bir insanı, bir yazarı katletmek gerici faşist eylem, gerici faşist karakter karşımızda.

Cumhuriyet'e bombalı saldırı, Yargıtay'a saldırı, bir din adamının katledilmesi gerici, faşist, ırkçı eylemlerin belirtileriydi. Ama bu olaylar küçümsendi, çılgınca eylemler diye nitelendirildi.

"Türklüğe hakaret, Türklüğe hakaret" derken bu noktaya geldik. Pirincin taşı, nasıl ayıklanacak bakalım.

Irkçı, gerici, faşist ideoloji böyledir. Her alanda kökü kazınmadıkça, işte böyle bir vuruşla alt üst eder yaşamı.

Güzel bir dünya için savaşım veren kültür emekçisiydi Hrant Dink. Bu uğurda can verdi.

Bu cinayet derinlemesine çözülmeli. Değilse Türkiye bu cinayetin altında kalır.

Göstermelik birini yakalayıp, "suçlu budur" demeyin. "Örgütsel ilişki yok. Sinirli, cahil biri" demeyin.

22 Ocak Pazartesi

Cuma gününden beri olanlar.

Cuma günü Özgür Üniversite'deki semineri yapmadım. Ben de, arkadaşlar da istekli değildi.

Cuma gecesi rahat uyuyamadım. Yüreğim sıkışa sıkışa uyumaya çalıştım.

Cumartesi sabahı Çağdaş Yaşamı Destekleme Derneği'nde bir söyleşim vardı. Oraya gittim.

Öğleden sonra İnsancıl'daydım. Estetik seminerinden sonra Metafizik başladı. Saat 18.00 sularında bedenimde çöküntü başladı. "Hrant Dink bir hafta önce bu saatlerde sağdı. Şimdi öldü" düşüncesi vurdu bedenimi. Bir tirene binip, sonsuza kadar gitme düşüncesi, topaç gibi dönmeye başladı beynimde.

Akşam yemek yiyemedim. Lokmalar büyüyordu ağzımda. Bıraktım yemeği.

Saat 19.00'da seminer başladı. Ama Hrant Dink'in katli vurup duruyordu bedenime. Bütün yetilerim sıfıra inmişti. Yürütemeyecektim semineri.

Saat 20.30 sularında baygın, çöküк bir durumda yatağımda büzüldüm. Farabi söyler ya, cahil bir kente düşmüş garip biriydim. Gurbette yaşıyordum.

Aydınlanmanın bu topraklarda başlayacağına inanmıştım ben. Ama bu topraklarda aydın bir insan, ışıltılı bir beyin Hrant Dink katlediliyordu.

Biz bunu hak edecek n'aptık.

Pazar günü Kültür Dostları'nda bir söyleşim vardı. Oraya gittim. Yine de iyi değildim. Ancak bu sabah kendime gelebildim.

17 yaşında birini yakaladılar. Cahil, sinirli bir çocukmuş. Dolduruşa gelmiş.

Kimse inanmıyor bu sözlere. Sorun bir caninin bulunması değildir ayrıca. Türkiye demokrat bir ülke

olacaksa, ırkçı, faşist, gerici odaklardan arındırılmalıdır.

Sorun budur.

24 Ocak Çarşamba

Kalabalıkta itiş kakış yürümeyi hiç sevmedim. Bir de söz atışmayı. Bundan ötürü sokak yürüyüşlerine katılmam. Hrant Dink'in sessizce uğurlanacağını öğrenince, yürüyüşe katılmaya karar verdim.

Berrin Taş, Zeynep Alpaslan, Ergün Özütemiz'le birlikte Osmanbey'de katıldık yürüyüşe. Binlerce insan, omuz omuza yürüdük.

Yürüyüş güzeldi. Umut vericiydi. Ama bu birlikteliğin orda kalmaması gerekiyor. On binlerce insanın gücü, sağlam bir örgütle güce dönüşebilir.

Kısa sürede bunun olabileceğini sanmıyorum.

17 yaşındaki bir genç "Kanıma dokundu" diye insan katletti. Bundan sonra bunu nasıl önleyebiliriz.

Önce şunu görmeli. Anadolu'da kırım kültürü egemendir. Sever öldürür, sevinir öldürür, namus uğruna öldürür, Türklük uğruna öldürür. Bilerek öldürür, bilmeyerek öldürür.

Daha önce belki bin kez yazdım. Hani, dilimde tüy bitti derler ya, o durumdayım. Yine de kısaca söyleyeyim. Türkiye'de eğitim düzeni yanlıştır. Üniversiteye girmek için eğitim yapılmaz. Kişilikli, bilgili insan yaratmak için eğitim yapılır.

Kişilikli, bilgili insan kolay yönetilmez. Bundan ötürü böyle bir eğitim uygulanmaz Türkiye'de. öyleyse, dinlenelim. Yürüdük, yorulduk. Yine bir cinayete kadar dinlenelim.

25 Ocak Perşembe

Biz dönmeymişiz. Ne çok dönme varmış bu ülkede. Hrant Dink için yürüyenler, "*Hepimiz Ermeniyiz*" yazılarını taşıdıklarından ötürü böyle deniyor kimi gazetelerde.

Toplumbilimsel açıdan baksalardı şunu görürlerdi. Bizler, kendilerine milliyetçi, vatansever diyen kişilerin, örgütlerin, Ermenileri, Yahudileri, Rumları aşağılamasına hayır diyoruz.

Biz bu topraklarda özgürce, korkusuzca yaşamak istiyoruz. Sorunlarımızı, tartışarak, konuşarak çözmek istiyoruz.

Kimileri de şöyle diyor, Fransızlar, Türkler katledilince "Hepimiz Türküz" diye yürümemişler. N'apalım yürümemişlerse... Belki bizi örnek alır, bundan sonra yürürler.

Türk halkı, bundan daha güzel ileti veremezdi dünyaya.

İşin bir de duygusal yanı var. 18 yaşımı ölçüt alırsam, ben, bu ülkede 45 yıldır acı çekiyorum. Kırımlar, öldürümler, idamlar...

Türkiye'nin yöneticileri, Türkiye'nin siyasi erkleri, bir gün olsun, beni sevindirecek bir eylem yapmadı. Bırak eylemi, güzel bir söz bile söylemedi.

Türkiye'de hiçbir yönetici Farabi'yle, İbni Rüşd'le Hegel'le tartışacak düzeyde olmadı.

Sıradan söylevler, tatsız tuzsuz polemikler.

Türkiye'de yazara, şaire yapılan eziyetleri sıralasam *İnsancıl*'ın sayfaları yetmez.

Bizler yalnızca Hrant Dink'e acımadık, yalnızca Hrant Dink'e ağlamadık. Kendimize acıdık, kendimize ağladık.

Sizler, bize, dönme diye saldıranlar, yaşamlarının tek bir dakikasında bile acı çekmeyenler, sizler anlayamazsınız bizi.

30 Ocak Salı

İki gündür, sabahları yürürken yüzümü acıtıyor soğuk. Eskiden olsa sevinirdim. Bugünlerde sevinemiyorum. Hrant Dink'in öldürülmesi, öldürümden sonra olagelenlere üzüldüm, sınırsız üzüldüm. Günlük hayatımı sürdürüyorum. Ama ülkemin bu durumu, derinde açık bir yara gibi kanıyor. Birini dinlerken ya da konuşurken derinde yaranın akışını duyumsuyorum.

Ne istedim ben...

İyi beslenmiş çocukların, pırıl pırıl giysilerle pırıl pırıl okullara gitmelerini istedim. Toplumsal özgürlük ortamında düşünce gücünün yükselmesini istedim. Bütün yurttaşlar için güvenlikli, esenlikli bir Türkiye istedim.

Hiç kimsenin ezilmediği, horlanmadığı, sömürülmediği barışçıl bir ülke istedim.

Güvenlik güçlerinin, noterlerin, hukukçuların işsiz kaldığı bir yurt istedim.

Ne durumdayız şimdi.

"Nurlu ufuklar" masalıyla ülkeyi bu duruma burjuva siyasetçisi getirdi.

Bu Türkiye'den, olup bitenlerden onlar sorumludur.

Hrant Dink'i öldürenlerin arkasındaki "çete" aranıyor. "Çete"yi niye arıyorsun.

Ülkede çete aranıyor. Ülkeyi bu duruma kim getirdi, onu arasana.

Yoksulluk, okulsuzluk, iyi beslenemeyen çocuklar, horlama, sömürü, kimin eseri bunlar.

İnsan öldürmeyi kim sevdirdi bize. Ele güne karşı utanmayı kim unutturdu bize.

Aslında çekip gitmem gerekiyor. Nereye mi, bilmem... Kanlı bıçaklı sofralarda kaşık sallamam ben.

Beyin gücünü koy ortaya, görelim. Ona varım ben. Aklınla çık karşıma. Ona varım ben.

Günlük hayatımı sürdürüyorum. Cuma günü Makine Mühendisleri Odası'nda Marks'ın felsefesini anlatacağım. Ona hazırlanıyorum.

Salkım söğütlü bir dere olsa, oraya gitsem. Tirenle.... yollarda karları avuçlaya avuçlaya.

Günlük hayatımı sürdürüyorum. Derinde sızlayanı duyumsaya duyumsaya.

İNSANLIĞIMI VURDULAR

Hrant Dink için

İnsan kardeşim
sana ne söylesem bilmem ki
insanlığımı vurdular
utanıyorum
güvercin kanadındaki
sabah aydınlığından

İnsan kardeşim
sana nasıl ağlasam bilmem ki
insanlığımı kanattılar
bir namlunun ucunda
can çekişti yaşamak
insanlığımı vurdular.

İnsan kardeşim güle güle
güle güle Rakel'in çutağı
gözün arkada kalmasın
güle güle Hrant
canlı ateş güle güle.

Berrin TAŞ

18 YTL

"Cengiz Gündoğdu yeni çıkan Ekmek (İnsancıl Yayınları) adlı kitabında star sisteminin ne olduğunu, kimlerin bu adla anıldığını, kısa süre içinde nasıl sönüp gittiklerini anlatıyor. Star sayılan yazarların, romancıların, şairlerin, nasıl yaratıldığını... Tek tek adlarını vererek, star olma yolunda nasıl başarı kazandıklarını..."

Oktay AKBAL

"Cengiz Gündoğdu'nun deneme ve eleştirilerini topladığı Ekmek adlı kitabını okuyorum. (...) Cengiz Gündoğdu, Güven Pamir'in deyimiyle, "örgütleyen, dik" bir yazar. Sözünü dudaktan esirgemez. Edebiyatta star sistemine karşıdır. Şişirilmiş yazarların başbelasıdır. Onun için medya yalakaları onu pek sevmezler."

Ruşen HAKKI